

GAIRĖS

2014 vasaris
Nr. 2(231)

GAIRĖS
ISSN 1392-0251

Mėnesinis
visuomenės gyvenimo,
politikos, kultūros
ir istorijos žurnalas
Leidžiamas
nuo 1994 metų

Vyriausiasis redaktorius
Algis Kusta

Redakatoriaus pavaduotojas
Vaclovas Paulauskas

Maketavo *Gražina Majauskienė*

Redakcijos adresas:

Laisvės pr. 60 (10 aukštas), 05120 Vilnius.
El.p.: musugaires@gmail.com
tel. 241 82 03, 242 88 03, 860602291

Leidžia UAB „Mūsų gairės“

Pasirašyta spaudai 2014 02 21. SL 971.
Formatas 60x84/8. Ofsetinė spauda. 6 sp. lankai.
Kaina 3,49 Lt (su PVM).

Spausdino AB „Spauda“
www.spauda.com
Laisvės pr. 60, 05120 Vilnius.

Tiražas 1500 egz.
© „Gairės“

*Viršelyje R. Dačkaus
(Prezidentūros spaudos centras) nuotrauka*

Šiame numeryje

AKCENTAI

Albinas Mitrulevičius. Kodėl Lietuvai reikalingas euras

GAIRIŲ INTERVIU

Artūras Černiauskas. Sunkus socialinės partnerystės kelias

POLITIKA

Albinas Kosciuška. Jaunųjų ir jaunikių yra, bet jungtuvės neįmanomos

VALSTYBĖ

Alfonsas Vaišvila. Lietuvių kalbos konstitucinis statusas ir jo pažeidimai

EUROPOS ROŽĖ

Zigmantas Balčytis. Iš Europos Parlamento – geros žinios keleiviams

Vilija Blinkėvičiūtė. Socialinė apsauga turi būti garantuota visiems

Simona Jakubynaitė. „Atsinaujanti Europa“ Vilniuje
Justas Vincas Paleckis. Ką siūlo Europos socialdemokratai

ANALIZĖ

Dalia Savickaitė. Visaginas tarp praeities ir dabarties

LIUDIJIMAI

Albinas Jovarauskas. Daug buvo vargta, važinėta, tartasi

Gediminas Griškevičius. Nepamirštama atvirumo valanda

DEMOS KOMENTARAS

Aušra Pazėrė. Psichoanalizė, moters savivoka ir religija

NUOMONĖS

Arvydas Mockus. Kodėl „Rail Baltica“ turi eiti per Šiaulius arba Radviliškį

Algirdas Valentas. Ministras, kurio pranašumas – kompetencija

Lilija Petraitienė. Klaipėda eilinių miestelėnų akimis

KONTROVERSIJOS

Algimantas Brazaitis. Maištaujantis Krymas – galimo Ukrainos skilimo signalas

ŠYPSENOS

Jonas Visockas. Epigramos neliečiamiesiems

Įvykiai • faktai • datos

LSDP kandidatas į Respublikos Prezidentus Zigmantas Balčytis pradėjo aktyvią rinkimų kampaniją. Pirmieji susitikimai su rinkėjais vyko Šilalės rajone, Kaltinėnuose ir Šilutėje, gimtajame Z. Balčyčio krašte.

Šių metų geriausių merų rinkimuose pirmąją vietą užėmė Birštono merė socialdemokratė Nijolė Dirginčienė (nuotraukoje ją sveikina Seimo vicepirmininkas A. Syšas). Antroje vietoje - Liberalų sąjūdžio deleguotas Klaipėdos miesto meras Vytautas Grubliauskas. Trečias - Akmenės rajono savivaldybės vadovas, socialdemokratas Vitalijus Mitrofanovas. Geriausių merų rinkimus rengia savaitraštis „Veidas“. Vertinama pagal kolegų merų, verslo asociacijų ir organizacijų bei valstybės tarnautojų balsavimo bei praėjusių metų savivaldybių reitingo rezultatus.



Lietuvos edukologijos universiteto ir M. K. Čiurlionio fondo įsteigtas „Lietuvos šviesuoliai“ apdovanojimas įteiktas Utenos rajono savivaldybės merui, LSDP Utenos skyriaus pirmininkui Alvydui Kati-

nui. „Lietuvos šviesuoliai“ – tradicinis nusipelnusių įvairių sričių ir profesijų žmonių apdovanojimas, suteikiamas nuo 2007 m.



A. Katinui taip pat įteikta Aplinkos ministerijos padėka už Utenos rajono savivaldybės pasiektą pažangą daugiabučių namų atnaujinimo programoje.

Klaipėdos apskrities viešojoje I. Simonaitytės bibliotekoje pristatytas žodynas „Rinkis vardą lietuviškai“. Jame sudėti lietuviški ir gimiški baltų genčių – prūsų, latvių vardai, atrinkti iš dviejų svarbiausių lietuvių asmenvardžių žodynų – K. Kuzavinio ir B. Savukyno *Lietuvių vardų kilmės žodyno* (2009) ir Z. Zinkevičiaus monografijos *Lietuvių asmenvardžiai* (2008.).

Lietuvos paštas išleido 45 tūkst. tiražu naują pašto bloką „Kinų Naujieji metai“. Jame pavaizduotas šių metų simbolis – arklis. Pašto bloką sukūrė dailininkė G. Gruzdaitytė. Kinai Naujųjų metų pradžią vadina pavasario švente. Kinų naujieji metai prasideda per jaunatį ir baigiasi pilnatimi. Šįmet jie prasidėjo vasario 1 d.

Jau penkiasdešimt metų gyvuoja mergaičių choras „Liepaitės“. Jos nuolatinės įvairių tarptautinių konkursų ir festivalių dalyvės bei laimėtojos, Lietuvoje ir užsienyje yra surengusios daugiau nei 1500 pasirodymų. Šiuo metu kolektyvas dalyvauja projekte „Lietuvos balsai. Chorų Eurovizija“, kuriame dėl teisės atstovauti Lietuvai pirmąkart rengiamoje chorų „Eurovizijoje“ rungtis septyni geriausi Lietuvos chorai.

Statistikos departamento duomenimis, pernai iš Lietuvos svetur emigravo 40 390 žmonių. Populiariausia emigracijos kryptimi išlieka Anglija, toliau seka Airija ir Vokietija. Tiesa, 2013 m., palyginti su 2012 m., sumažėjo emigrantų ir padidėjo į Lietuvą grįžusių piliečių skaičius. Portale „Anglija.lt“ paklausus emigrantų apie jų planus sugrįžti į Tėvynę paaiškėjo, kad grįžti už kelių metų ar anksčiau planuoja beveik ketvirtadalis apklausoje dalyvavusiųjų. Beveik tiek pat dėl grįžimo dar nėra apsisprendę. Apklausoje dalyvavo 1020 įvairaus amžiaus respondentų.

Skirstant lėšas priėmimui į aukštąsias mokyklas numatoma finansavimą studijoms proporcingai didinti: nors abiturientų mažėja 5 proc., valstybės studijoms skiriamą lėšų sumą siūloma išlaikyti tokią pat kaip pernai. Iš viso bakaluro ir vientisosioms studijoms 2014 m. numatoma skirti beveik 30 mln. litų. Planuojama, kad 2014 m. vals-

tybės finansavimą galėtų gauti 15,5 tūkst. studentų; 14,4 tūkst. pirmakursių gautų studijų krepšelius, daugiau nei tūkstantis – tikslinį finansavimą ir studijų stipendijas.

2013 m. Vilniaus, Kauno ir Palangos oro uostai drauge sudėjęs aptarnavo 3,48 mln. keleivių, juose per metus įvyko 43 078 skrydžiai. Lyginant su 2012 m. pernai trijų oro uostų keleivių skaičius augo 5,5 proc., skrydžių intensyvumas padidėjo 3,4 proc. Šiuo metu, t.y. aviaciniu žiemos sezonu, keleivis, sumanęs judėti iš Lietuvos, gali rinktis iš 20 aviakompanijų, skraidinančių reguliariais maršrutais 37 kryptimis, kuriomis galima pasiekti 47 oro uostus Europoje ir už jos ribų.

Anyškčiuose duris atvėrė pirmasis šiuolaikinis sveikatingumo ir poilsio centras „SPA Vilnius Anyškčiai“. Anyškčių šilelio ir Šventosios upės prieglobstyje įsikūrė 4 žvaigždučių viešbutis, tarptautinius SPA klasifikacijos standartus atitinkantis gydomojo SPA centras su mineralinio vandens procedūromis ir baseinu, sveiko maisto restoranas. Sveikatingumo ir poilsio komplekse įdarbinta 80 vietos gyventojų, planuojama, kad po pusmečio darbuotojų skaičius išaugs iki 100.

Vyriausybė planuoja tradiciniams religiniams bendruomenėms šiemet išmokėti daugiau nei 1,6 mln. litų. Didžiausią sumą – beveik 1,5 mln. litų – turėtų gauti Lietuvos vyskupų konferencija.

Redaktoriaus skiltis



Esame tarp dviejų mūsų valstybės patvirtinimo pasauliui datų – Vasario šešioliktosios ir Kovo vienuoliktosios. Seneliai, tėvai, vaikai – maištingo, dramatiško, kūrybingo laiko dalyviai. Tebesame, kaip ir prieš devynis dešimtmečius, savanoriai kūrėjai. Bent jau tokie turime būti. Nes prievarta kuriamos tik imperijos, ne demokratinės tautų valstybės.

Švenčių dienomis daug kalbama apie vienybę. Net tie, kurie paprastomis dienomis išdidžiai sėdi savo pareigybių aukštybėse, per mikrofonus ima kalbėtis su tauta. Nelyg kokia giminaite. Tačiau dažniausiai – pamokslininko tonu. Na, kai rinkimai artėja – prieinama ir arčiau tautos, net prie blynų keptuvių.

Ką reiškia vienybė? Bendro tikslo siekį ar vieną nuomonę? Gal kompromisą? Ar būta tą tolimą 1917-1918 metų žiemą bendro sutarimo Lietuvos taryboje rengiantis skelbti visiems bendrą nepriklausomybės aktą? Juk žinom, kad būta požiūrių skilimo – socialdemokratas S. Kairys su bendraminčiais S. Narutavičiumi, M. Biržiška, J. Vileišiu net buvo pasitraukę iš tarybos, nesutikdami su A. Smetonos, J. Šaulio „monarchinėmis kombinacijomis“ ir reveransais Vokietijai. Tik po kompromiso tarp dešinesnių ir kairesnių politikų buvo pritarta S. Kairio pasiūlytai Lietuvos nepriklausomybės formulei:

„Lietuvos Taryba, kaip vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintą tautų apsisprendimo teisę ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo mėn. 18-23 d. 1917 metais, skelbia atstatanti nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis“.

Nepriklausoma demokratinė Lietuva. Kad rastųsi tokia valstybė, turėjo praeiti 900 metų nuo Lietuvos vardo paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose. Kad būtų tokia pasirinkta Respublika, ne kitokia, lėmė tvirta socialdemokratinė požiūrių politikų laikysena. Apie kurią šiandien lyg ir nutylima (net kai kurių socialdemokratų politikų), gal ir netyčia. Kaip kitaip – juk kalbam apie vienybę...

Kai kurie sociologai Lietuvos visuomenę skirsto į bene tris sluoksnius: tautinių vertybių sergėtojus senjorus, proeuropietišką jaunąją kartą ir „sovietmečio“ kartą, besiblaškančią tarp tarybinės praeities ir dabarties. Visi jie vienos valstybės piliečiai, bet ne visi vienodai vertinantys dabartinę nepriklausomybės laiką. Koks gali būti rišamasis jų vienybės elementas? Galima sutikti su tais, kurie sako, kad tas elementas yra Tėvynė, kalba, šalies istorija. Pridėkim dar solidarumą, socialinį teisingumą – kad būtume vienas kitam artimesni kasdieniame gyvenime, ne tik per šventes.

Apie visa tai – bendrus tikslus ir požiūrių skirtumus, apie mūsų kalbą ir jos valstybinę svarbą, apie praėjusių dienų darbus ir šiandienos problemas rašome šiame „Gairių“ numeryje. Tikimės, kad autorių mintys duos peno Jūsų pamąstymams, galbūt paskatins ir diskusijai. Tam ir leidžiame žurnalą – kad kartu ieškotume gyvenimo gairių.

Malonaus skaitymo.

Algis Kivsta

Kodėl Lietuvai reikalingas euras, arba

Ką reiškia būti ES dalimi



Albinas Mitrulevičius

Seimo LSDP frakcijos seniūnės pirminis pavaduotojas, Valstybės valdymo ir savivaldybės komiteto narys

Lietuva 2015 m. sausio 1 d. planuoja įsivesti eurą. Per šiuos metus reikia atlikti konkrečius darbus, po kurių paaiškės ar Lietuva galės prisijungti prie 18 valstybių jau jungiančios valiutos sąjungos. Euro Lietuvai reikia dėl teisinių priežasčių, milžiniškos ekonominės naudos bei valstybės prestižo ir patikimumo.

Euro įvedimas yra viena iš stojimo į ES sutarties, kuriai 2003 m. referendume vieningai pritarė Lietuvos piliečiai, sąlygų. Tačiau šiuo metu dėl euro įvedimo mūsų valstybėje vis dažniau pasigirsta įvairių nuomonių. Vieni baiminasi didėjančių kainų, kiti nenori atsisakyti nacionalinės valiutos, kaip vieno iš valstybingumo simbolių. Norėtųsi priminti euro įvedimo oponentams,

kad stojimo į ES sutartis yra teisinis Lietuvos, kaip visateisės narės, dalyvavimo ES veikloje pagrindas. Pasirašydama šią sutartį, Lietuva kartu pasižadėjo dalyvauti Ekonominėje ir pinigų sąjungoje (EPS), taip pat prisijungti prie kitų sutarčių. Tai reiškia, kad Lietuvai tapus ES nare, įsigaliojo Bendrijos steigimo sutartyje nustatyta teisinė pareiga ateityje įsivesti bendrą valiutą – eurą.

Minėtos sutarties priedo 4 str. yra aiškiai nurodyta: „Nuo įstojimo dienos kiekviena naujoji valstybė narė dalyvauja EPS kaip valstybė narė, kuriai taikoma leidžianti nukrypti nuostata.“ O šios sutarties 140 str. papildomai nustato, kad dalyvavimas EPS neįsivedus euro yra nukrypti leidžianti išimtis, kuri panaikinama tuomet, kai padaroma išvada, kad šalis atitinka konvergencijos kriterijus.

Todėl euro įvedimą Lietuvoje visų pirma sąlygoja objektyvus ir visapusiškas mūsų šalies ekonominės ir finansinės būklės įvertinimas, o ne vien tik pačios Vyriausybės noras ar nenoras įvesti eurą.

Jei buvusiai konservatorių Vyriausybei būtų pavykę sėkmingai stabilizuoti Lietuvos ekonomiką, tai klausimas dėl euro įvedimo būtų išspręstas žymiai anksčiau.

Reikia tik pasidžiaugti, kad pastaruoju metu mūsų Vyriausybei pavyko priartinti Lietuvos ekonominę būklę prie pagrindinių Maastrichto kriterijų, tarp kurių svarbiausias reikalavimas yra ganėtinai

maža infliacija, šalies biudžeto deficitas neturi viršyti 3 proc. BVP, o valstybės skola turi būti ne didesnė kaip 60 proc. BVP.

Dabartinės Vyriausybės programoje yra konkrečiai ir aiškiai nurodyta: „Tinkamai pasirengsime, kad Lietuva įsivestų bendrąją Europos valiutą eurą ir taptų visateise euro zonos nare“. Reikia taip pat pažymėti, kad Lietuvos bankas irgi visapusiškai palaiko Vyriausybės pastangas kuo greičiau įvykdyti visus Maastrichto kriterijus ir įvesti eurą.

Neretai tenka išgirsti tiesioginį klausimą: „Kodėl būtent pasirengimas kuo greičiau įvesti Lietuvoje eurą yra vienas iš svarbiausių Vyriausybės prioritetų?“ Būtina atkreipti visų Lietuvos piliečių dėmesį į tai, kad euro įvedimas leidžia Lietuvai prisijungti prie pačių sėkmingiausių ES narių grupės. O tai su laiku atneš mūsų valstybei ir kiekvienam jos piliečiui nemažai tiesioginės ekonominės naudos, visų pirma, pavers mūsų šalies ekonomiką labiau konkurencingą ir patrauklesnę užsienio investicijoms. Tai atitinkamai skatins Lietuvos gyventojų užimtumą ir pajamų didėjimą.

Kaip pavyzdį galima pateikti statistinius 2012 m. duomenis apie Lietuvos ir jos kaimynų investicinių patrauklumą: Estijai įsivedus eurą per 2012 m. pavyko pritraukti 20,8 mlrd. JAV dolerių tiesioginių užsienio investicijų, Latvijai, kuri jau buvo ant euro įvedimo slenksčio - 14,1 mlrd. JAV dolerių, o Lietu-

vai - 15,5 mlrd. JAV dolerių. Pagal tiesiogines užsienio investicijas Baltijos šalyse, tenkančias vienam gyventojui, Lietuva nuo savo Baltijos kaimynių ryškiai atsilieka.

Kad dar labiau pabrėžtume šią paminėtą tendenciją, palyginimui galima pateikti euro zonos senbuvės Suomijos ir Lietuvos kaimynės Baltarusijos duomenis 2012 metais: Suomija - 134,4 mlrd. JAV dolerių investicijų, Baltarusija - 1,8 mlrd. JAV dolerių. Taigi Baltarusija pagal šiuos rodiklius demonstruoja visišką antirekordą.

Laiku neįsivedus euro, mūsų valstybės ir visuomenės laukia nemažai neigiamų socialinių ir politinių pasekmių. Nedidėjant eksportui ir investicijoms, gali išaugti nedarbas, o brangstant skolinimuisi, mažėtų galimybės didinti socialines išmokas, pensijas ir atlyginimus. Padidėtų lito devalvavimo rizika. Visa tai sukeltų grėsmę ir pačios šalies reputacijai, kas neišvengiamai sumažintų užsienio partnerių pasitikėjimą Lietuva. Taigi kol euras nebus įvestas, Lietuva negali pasinaudoti privalumais, kuriuos teiks pats mūsų valstybės dalyvavimas euro zonoje. Galiausiai, euro naudą pajusime, kasdien juo atsiskaitydami, o kartu ir pajusdami, ką reiškia būti ES dalimi.

Taip, euras neateis už dyką. Tačiau euro nauda akivaizdžiai atpirks jo įvedimo sąnaudas. Taip, Lietuvai reikės teikti paramą toms euro zonos narėms, kurios turės ekonominių ir finansinių sunkumų. Tačiau našta Lietuvai tokiu atveju nebus nepakeliamą – didžiąją jos dalį prisiims Vokietija ir kitos didžiosios ES valstybės. Tačiau žinokime: jei Lietuva bus euro zonos narė ir ją pačią ištikis bėda, ji galės tikėtis pasinaudoti ES pagalbos mechanizmais. Taip, kaip ji dabar pasinaudoja sanglaudos politika, gaudama finansinę paramą. Norėčiau tai trumpai priminti.

Įstojimo į ES išvakarėse, Lietuvos BVP vienam gyventojui sudarė tik 47 proc. nuo ES šalių narių

BVP vidurkio. Pavyzdžiui, Portugalijoje šis rodiklis tuo metu siekė 65,8 proc., Graikijoje – 77 proc., o Ispanijoje – 90,7 proc. ES vadovybė išklė tikslą nuosekliai mažinti ekonominius ir socialinius išsivystymo skirtumus ir padėti skurdėnėms ES valstybėms ir regionams laipsniškai priartėti prie ES vidurkio. Šiam tikslui pasiekti Europos Sąjungoje realizuojama speciali sanglaudos politika.

Nežiūrint dabartinės pasaulio ekonominės krizės neigiamų padarinių visų ES valstybių ekonomikai, per pastarąjį dešimtmetį ES bendra sanglaudos politika gana svariai prisidėjo prie dinamiškos europietiškos konvergencijos proceso ir tam tikro ES narių ekonomikos augimo, sukuriant daugiau nei milijoną naujų darbo vietų, investuojant į įvairias edukacines ir perkvalifikavimo programas.

Šių priemonių realizavimas davė teigiamus rezultatus - sudarytos žymiai geresnės užimtumo galimybės daugiau nei dešimčiai milijonų ES valstybių piliečių. Taip pat buvo skirta finansinė parama daugiau nei 2000 km greitkelio bei 4000 km ilgio geležinkelio statybai, o tai leido skurdėnėms Europos Sąjungos valstybėms pagerinti savo transporto infrastruktūrą. Pagal ES bendros sanglaudos politikos jau realizuotus projektus iki šiol jau yra įsteigta 800 tūkst. mažųjų ir vidutinių modernių įmonių, kurios turi visas galimybes gaminti konkurencingą produkciją.

Siekdama dar labiau paskatinti ekonomikos augimą ir darbo vietų kūrimą, Europos Komisija priėmė 2014-2020 m. sanglaudos politikos teisės aktų rinkinį. Tad nėra abejonių, kad išvardyta finansinė parama bus toliau tęsiama ateityje ir pakankamai daug dėmesio bus skiriama vienam iš svarbiausių Europos Sąjungos prioritetų – nuosekliai mažinti ekonominius ir socialinius išsivystymo skirtumus tarp ES narių.

Galima pasidžiaugti, kad po

ilgų derybų Lietuvai pasisekė susitarti dėl jai naudingos 2014-2020 metų ES finansinės programos. Atitinkamas susitarimas buvo pasirašytas prieš metus. 2014-2020 m. laikotarpiu Lietuva turėtų gauti ES struktūrinės paramos lėšų daugiausiai iš trijų Baltijos valstybių. Lietuvai bus skirta apie 25 mlrd. litų bendros finansinės paramos iš ES struktūrinių fondų, tarp jų – Europos teritorinio bendradarbiavimo tikslui apie 388 mln. litų. Be šių finansinių lėšų, Lietuvai bus skirta ir apie 1,5 mlrd. litų Ignalinos atominės elektrinės uždarymui, ir apie 17,2 mlrd. litų kaimo plėtrai. Iš viso Lietuvai bus skirta apie 44 mlrd. litų, tai yra apie 4 mlrd. litų daugiau nei planuota.

Vertėtų pažymėti tai, kad ES sanglaudos politikos finansavimo tikslai apima žmogiškąjį kapitalą, infrastruktūrą ir viešąjį valdymą. Norėdama juos kuo efektyviau realizuoti Lietuvoje, Vyriausybė patvirtino 2014-2020 m. Nacionalinės pažangos programą, kur yra numatytos Lietuvos pagrindinės finansuotinos sritys.

Taigi, kai populistškai aimanuojama apie narystės ES kainą, reikėtų pagalvoti, kokia mūsų būtis kaina galėjo būti stovint už ES sienų. ■



Lietuvos išleistas apyvartinės eurų monetos turės tris vaizdus su Lietuvos valstybės herbo simboliu Vyčiu, kuriuos sukūrė skulptorius Antanas Žukauskas. Monetose Vytį sups 12 žvaigždžių: 1 ir 2 eurų monetose – vertikalių linijų fone; 10, 20 ir 50 euro centų monetose – horizontalių linijų fone; 1, 2 ir 5 euro centų monetose – lygiame fone.

Sunkus socialinės partnerystės kelias



„Lietuvoje darbdavių požiūris į darbuotojų atstovus, į jų profesines sąjungas, per kelis dešimtmečius beveik nepasikeitė. Norėdamos įsteigti naują organizaciją, profesinės sąjungos vis dar susilaukia kategoriško darbdavių priešnimosi“, – teigia Lietuvos profesinių sąjungų konfederacijos pirmininkas Artūras Černiauskas. Su juo apie svarbiausius profesinių organizacijų uždavinius kalbasi žurnalistas Romualdas Čėsna.

– Kaip apibūdintumėte šiandieninę profesinių sąjungų misiją, kokius pagrindinius uždavinius joms diktuoja gyvenimas ir laikas?

– Lietuvos profesinės sąjungos jau daugelį metų dirba nuolat persitvarkydamos. Tai, ką turėjome iki 1990 metų, viską sugriovėme, o paskui kūrėme iš naujo. Tai buvo didelis darbas, stiprus persitvarkymas, kuris kartu mums sukėlė ir didelių problemų, ypač profesinių sąjungų struktūroje..

Ilgą laiką (tarybiniais metais – Red.) profesinės sąjungos buvo labiau deklaratyvus pobūdžio. Išskyrus tam tikrų materialinių gėrybių dalijimą, jokios realios veiklos jos nevykdė. Tiesa, formaliai profesinių sąjungos rūpinosi kolektyvinėmis sutartimis.

Tuo metu visa profesinių sąjungų sistema buvo visiškai centralizuota. Kai 1989–1990 metais ėmėme ją keisti, pirmiausia sistema decentralizavome ir sukūrėme

daug pirminių profesinių organizacijų. Dabar, prabėgus nemažai metų, galime pasakyti, kad daug kur jos neblogai pasiteisino, bet kai kur – ir ne visai.

Pastaruosius porą dešimtmečių nemažai mokėmės iš Skandinavijos šalių profsąjungų. Ten profsąjungų struktūros taip pat yra centralizuotos. Žmonės stoja ne į pirminę organizaciją, o į šakinę, per kurią ir vyksta pagrindinė veikla. Būtent tokia kryptis mums truputėlį ir pakenkė. Kadangi Lietuvoje profesinių sąjungų yra daug ir įvairių, dalis jų centralizavosi, kai kurios visiškai atsiskyrė ir dirba savarankiškai, kai kurios susijungė į atitinkamus centrus. Todėl surasti bendrą profesinių sąjungų poziciją Lietuvoje šiuo metu yra ganėtinai sudėtinga, nes neretai atskiri požiūriai būna pernelyg skirtingi, o kartais ir išvis išsiskiria.

Profesinių sąjungų veiklos centralizavimas, jų suvienijimas neprimetant joms kažkieno valios, o

ieškant bendros pozicijos, bendros nuomonės ir sąlyčio taškų – ir šiandien labai svarbus mūsų veiklos baras. Džiaugiamės, kad čia jau yra gerų poslinkių. Įsteigtas ir sėkmingai veikia koordinacinis centras, jungiantis tris didelius profesinių sąjungų centrus. Į juos mes pritraukiame vis daugiau narių. Šiuo metu tokių centrų veikloje jau dalyvauja 70 proc. profsąjungų narių. Dedame nemažai pastangų, kad šis skaičius nuolat didėtų, nes tik koncentruodami jėgas galime pasiekti maksimalių rezultatų.

Deja, kai kurios struktūrinės mūsų problemos sprendžiamos lėtai ir sunkiai. Visi gerai suvokiame, kad naujomis darbo sąlygomis profesinėms sąjungoms reikia atsakyti pašalpų ir materialinių gėrybių dalintojų etiketės, kuri, pasakyčiau, prie mūsų yra stipriai prilipusi. Dar ir šiandien kai kas į profesines sąjungas žiūri kaip į savišalpos kasą, kur žmonės surenka pinigų, vėliau juos išsidalija ir tuo

viskas pasibaigia. Todėl mes nuolat pabrėžiame, kad profesinių sąjungų uždavinys – ginti darbuotojus, jiems atstovauti, o ne teikti kokią nors materialinę paramą. Pagrindiniai dalykai, kuriems mes skiriame dėmesį, yra darbo sąlygos, darbų sauga, darbo užmokestis, kolektyvinių sutarčių sudarymas ir įgyvendinimas.

Žinoma, gyvenimas kelia ir naujus uždavinius. Džiugu, kad vis daugiau spęstinių problemų padiktuoja jaunimas, praktiškai susipažinęs su profesinių sąjungų veikla dirbdamas užsienio šalyse. Daugelis jų yra tvirtai įsitikinę, kad būdami profsąjungų nariais, jie visur turi jaustis kaip už mūro sienos, nesvarbu, kur jie begyventų. Profesinė sąjunga privalo derėtis su darbdaviu, kad darbuotojui būtų sudarytos geros darbo sąlygos, kad jam būtų mokamas normalus atlyginimas, kad darbuotojas būtų draudžiamas, ginamos jo teisės. Reiklus jaunimo žodis ragina profesines sąjungas nestovėti vietoje, o keistis dar sparčiau.

Deja, Lietuvoje darbdavių požiūris į darbuotojų atstovus, į jų profesines sąjungas, beveik nesikeičia arba keičiasi itin vangiai. Apskritai per dvidešimt nepriklausomybės metų teigiamų poslinkių darbdavių ir darbuotojų santykiuose beveik nematyti: kokie buvo, tokie ir liko. Norėdamos įsteigti naują organizaciją, profesinės sąjungos vis dar susilaukia kategoriško darbdavių priešnimosi. Pasitaikė net atvejų, kai įsikūrus profesinei sąjungai vieno ar kito koncerno padalinyje, žmonėms buvo grąšinama, kad tuos padalinius iš viso uždarys ir jie liks be darbo. Grąšinimai buvo pareikšti ne oficialiuose pokalbiuose, bet faktas lieka faktu...

Nors darbdaviai ir deklaruoja, kad profesinės sąjungos yra jų socialiniai partneriai, iš tikrųjų iki to dar nearti. Surasti su darbdaviais

bendrą kalbą, susitarti vienu ar kitu klausimu ir šiandien reikia didelių pastangų. Patikėkite, kad iki šiol kai kuriuos darbdavius tenka įtikinti, kad profesinės sąjungos tikrai nėra joks baubas, kad jos kaip tik siekia padėti darbdaviams ištaisyti jų padarytas klaidas.

Vykstant normaliam socialiniam dialogui ir socialinei partnerystei taip neturėtų būti. Taigi ir čia prieš akis dar daug nenuveiktų darbų. Ir juos atlikti teks ne kam kitam, o būtent mums patiems – profesinėms sąjungoms ir darbdaviams. Derybomis, vidiniais susitarimais, nesikišant trečiosioms šalims, nekviečiant pagalbon nei Vyriausybės, nei Darbo inspekcijos atstovų.

Tam, kad socialinė partnerystė užkariautų tvirtas pozicijas, darbdavių ir profesinių sąjungų dar laukia netrumpas kelias.

– Vyriausybės, darbdavių ir darbuotojų interesams atstovaujanti Trišalė taryba pradėjo svarstyti galimybę didinti minimalią mėnesio algą (MMA). Profesinės sąjungos teigia, kad gaunantys minimalią algą žmonės gyvena ant skurdo ribos, todėl remia siūlymą didinti MMA iki 500 litų. Ar realu tai pasiekti visos šalies mastu?

– Mūsų startinė pozicija: MMA – 1500 litų. Profesinių sąjungų nuomone, kai kuriuose sektoriuose tai pasiekti visiškai realu. Šalyje yra nemažai vietovių, kur vidutinis darbo užmokestis siekia 3 tūkstančius litų, todėl 1500 litų jis tikrai nėra didelis.

Lietuva turėtų siekti, kad darbas taptų vertybe. Dalis 200 tūkstančių žmonių, kurie dabar ieško darbo, jo nesuranda ne dėl to, kad nenori dirbti, o būtent dėl to, kad jiems siūlomas per mažas darbo užmokestis.

Visi pamename, kokios priešinigos darbdavių reakcijos buvo susi-

laukta po to, kai po ilgų ir karštų diskusijų minimalus atlyginimas buvo pakeltas iki 1000 litų. Didžiausių problemų tuomet turėjome su smulkiuoju verslu. Buvo sudaryta net speciali darbo grupė, kuri analizavo, kokį poveikį minimalios algos padidinimas turėjo smulkiam ir vidutiniam verslui. Paaikškėjo, kad neigamo poveikio iš esmės net nebuvo.

Dabartinė verslo situacija yra tokia, kad jau šiandien yra nemažai verslo grupių, kurios galėtų mokėti gerokai didesnę atlyginimą, negu dabar moka. Štai kad ir didžiųjų prekybos centrų sektorius, kurio darbuotojai atlieka gan nelengvas ir sudėtingas pareigas. Darbas su žmonėmis, finansinė atsakomybė reikalauja iš darbuotojo nemažai fizinių ir dvasinių pastangų. O kaip šiems darbuotojams už įtemptą darbą atlyginama? Mokama tik vos už minimalų atlyginimą didesnė alga ir tai, galima teigti, vien dėl to, kad trūksta darbuotojų. Tiesa, pastaruoju metu didžiųjų centrų darbuotojų atlyginimai kiek padidėjo, bet dar ir dabar jie aiškiai per mažai. Sakykite, argi šis sektorius neturi galimybių padidinti darbuotojams atlyginimo iki 1500 litų? Be jokios abejonės, kad turi.

Didžiųjų prekybos centrų sektorius paprastai labai sunkiai eina į derybas. Tiesa, „Maksimosa“ grupė po parduotuvės Rygoje griūties į atlyginimų kėlimą jau žiūri kiek lanksčiau.

O argi rezervų padidinti atlyginimus neturi bankininkystės sektorius? Atidžiau pasižiūrėjus į bankų pelnus, mokamus pelno mokesčius, negali nesistebėti, kad kai kuriems bankų darbuotojams mokamas mažas atlyginimas. Klientus aptarnaujančių padalinių darbuotojai gauna tik minimalų arba šiek tiek už jį didesnę darbo užmokestį. Negi sektorius negali padidinti savo darbuotojams atlyginimų bent iki 1500 litų? ▶

► Paanalizavę pelningumo rodiklius pamatysime, kad šalyje yra ir daugiau sričių, kurių įmonėse atlyginimai galėtų būti gerokai didesni. Visiškai suprantu, kad apie 1500 litų minimalų darbo užmokesčių neverta kalbėti, pavyzdžiui, Šalčininkuose. Ten tai būtų nerealu, nes tokia suma sudaro vidutinį darbo užmokesčių.

Yra šalyje ir daugiau tokių „nemokių“ vietovių. Bet kam tada rajonuose yra Trišalės tarybos, kodėl sudaromos šakinės kolektyvinės sutartys? Tad pateikime argumentus, kodėl vienoje ar kitoje vietovėje smulkusis verslas negali mokėti didesnę atlyginimą, o tik tokį, koks realus vietos mastu?

Dėl minimalaus darbo užmokesčio dydžio Lietuvos Respublikos įstatymai leidžia tartis ir pagal šakas, ir pagal teritorijas. Įvairiuose sektoriuose, įvairiuose šalies regio-

nuose jis gali būti ir skirtingas. Tad kodėl mums nepasinaudojus šiomis galimybėmis? Pavyzdžiui, kodėl nesusitarti, kad už kvalifikuotą darbą būtų mokamas bent kiek didesnis nei minimalus atlyginimas? Išsiaiškinę rajono ekonominę situaciją, parinkime atitinkamų atlyginimų „laiptelius“ ir iškart bus realiai matyti, kam ir kiek galima kelti minimalų atlyginimą.

Pagal įmonės ekonominius rodiklius galima drąsiai nustatyti, kas kiek gali mokėti. Tačiau dažniausiai problema, manau, yra ta, kad verslas nelabai nori tiek mokėti. Stengiamasi viską padaryti minimaliomis sąnaudomis ir maksimaliais pelniais. Tik ir girdi darbdavių dejavimus, kad didinti atlyginimus dabar ne laikas.

Tad, gerbiamieji darbdaviai, leiskite paklausti, kada tas laikas ateis į mūsų šalį, kada vėl suklestės nors ir nedidelė, bet gana sudėtinga mūsų ekonomika? Pritaikyti visai mūsų ekonomikai vieningą minimalaus atlyginimo modelį greitai tikrai neišeis. Todėl kelti minimalią algą privalome jau dabar – pagal šakas, pagal teritorijas, pagal atskirus modelius. Taip, kaip, pavyzdžiui, daroma Švedijoje. Ten jau senokai nusistovėjusi tvarka skirtinguose sektoriuose mokėti skirtingus atlyginimus.

Dar vienas mums visiems svarbus momentas. Kalbėdami apie darbo apmokėjimą, visur ir visada turėtume akcentuoti, kad minimali alga yra mokama tik už nekvalifikuotą darbą. Jei darbui reikia žinių, atitinkamo išsilavinimo, tam tikrų gebėjimų – mokėti už jį minimalią algą nevalia.

– *Pasaulio ekonomikos forumo naujausi konkurencingumo tyrimo duomenys rodo, kad Lietuvoje verslui labai trukdo griežtas darbo santykių reguliavimas. Pastaruoju metu itin daug kalbama apie darbo laiko liberalizavimą. Darbdaviai*

reikalauja, kad būtų keičiamas ir neva konservatyvus Darbo kodeksas – atseit, jis trukdo darbuotojams dirbti viršvalandžius. Kaip manote, kas čia taisytino?

– Dėl darbo įstatymų tobulinimo pastaruoju metu vyksta nemažai diskusijų. Vos tik ši tema paliečiama, iškart į galvą ateina darbdavių reikalavimas leisti darbuotojui daugiau dirbti, kad jis galėtų daugiau uždirbti. Ką jiems galiu atsakyti? Viršvalandžių dydis reglamentuojamas visoje Europoje, Lietuva nėra išimtis. Europos vidurkis – 200 valandų viršvalandžių per metus. Mūsų Darbo kodeksas numato 120 viršvalandžių darbo, bet jį, sudarius kolektyvines sutartis, galima ir prailginti iki 180 valandų per metus.

Darbo kodeksas nedraudžia lankstesnių darbo laiko reguliavimo formų. Dabar jau daug kas naudoja vadinamąją suminę darbo laiko apskaitą. Ją taikant yra nustatytas trijų – keturių mėnesių laikotarpis, per kurį darbuotojas privalo išlyginti visą savo dirbtą laiką. Per savaitę leidžiama dirbti iki 48 valandų ir tai nebus laikoma viršvalandžiais.

Beje, žmonių, norinčių dirbti viršvalandžius, išskyrus emigrantus, ES šalyse praktiškai beveik nėra. Nors apmokėjimas ten kur kas geresnis nei Lietuvoje, prikalbinti darbuotojus dirbti viršvalandžius yra ganėtinai sunku. Jei gaudamas padorų atlyginimą darbuotojas mato, kad jo visiškai pakanka, kam verstis per galvą, kam papildomai dirbti? Ar ne verčiau pailsėti, sveikatą pataupyti, laisvą laiką su šeima praleisti?

Neretai girdžiu mūsų darbdavius sakant: „Kaip gerai Skandinavijos šalyse, ten ne taip, kaip Lietuvoje, ten darbo teisė sureguliuota postulatiniais įstatymais, kurie beveik niekuomet nesikeičia“. Kaipgi nepritarti tokiam stabilumui. Kai



Masinės darbuotojų demonstracijos užsienyje – įprastas vaizdas. Kada sustiprės mūsų profesinės sąjungos, kad viešai keltų teisėtus reikalavimus darbdaviams?

kurie tokio pavyzdžio įstatymai mums tikrai pritiktų. Bet pavartykime tų šalių šakines sutartis. Štai tada ir paaiškės visa tiesa. Daugeliu atvejų šių dokumentų nuostatos yra žymiai griežtesnės, nei deklaruojamos mūsų šalies Darbo kodekse. Ir apskritai, drįstu pasakyti, mūsų Darbo kodeksas yra gana liberalus.

Beje, ir Skandinavijos šalių šakinės kolektyvinės sutartyse viskas sureguliuota, sustyguota net griežčiau, negu mūsų įstatymuose. Pavyzdžiui, be profesinės sąjungos žinios jokiū būdu neįmanoma iš darbo atleisti darbuotojo. Labai tiksliai, tarsi tai būtų laikrodžio mechanizmas, „atidirbta“ darbo užmokesčio sistema. Ir minimalaus atlyginimo visi „laipteliai“ sudėlioti, preciziškai sureguliuota darbų sauga.

Taigi mokyti iš ko turime. Tuo labiau, kad skandinaviskų įstatymų modeliai mums daugeliu atvejų visiškai tinka. Daug gerų dalykų glūdi ir jų kolektyvinėse sutartyse. Kodėl neperimti išbandytos patirties?

Atkreipčiau dėmesį į dar vieną svarbų dalyką, kuris, ko gero, žinomas ne visiems. Darbdaviai labai dažnai skundžiasi, neva, per didele mokesčine našta, gulančia

ant jų pečių. Kaip sprendžiama ši problema? Ogi bene dažniausiai ji tiesiog perkeliama ant darbuotojų pečių. Tam, kad darbdaviui būtų lengviau... Ar teisinga tokia praktika? Kodėl iš darbuotojo atimama, o darbdaviui atiduodama? Kodėl dažniausiai nukenčia silpnesnieji?

Mano nuomone, geriausias būdas išvengti darbuotojų ir darbdavių priešpriešos, nepiktnaudžiauti darbuotojų sąskaita galėtų būti išeitinių išmokų mokėjimo perkėlimas į Garantinį fondą. Pralaimėjusių čia tikrai nebūtų. Ir darbdavys išloštų, ir darbuotojas nenukentėtų, o ir Darbo kodekso nuostatų nereikėtų keisti.

Naudodamasis proga, norėčiau informuoti „Gairių“ skaitytojus apie dar vieną svarbią naują, susijusią su neturtinės žalos atlyginimu įvykus nelaimingam atsitikimui darbe. Mes pritarėme darbdavių siūlymui, kad tose įmonėse, kur įvyksta nelaimingi atsitikimai, būtų didinama socialinio draudimo įmoka. Jeigu šis įstatymas bus priimtas, neturtinių nuostolių dalį atlygins (padengs) socialinis draudimas. Šis pavyzdys akivaizdžiai rodo, kad ir sudėtingoms problemoms spręsti galima rasti paprastus sprendimus.

– *Seime užregistruotos įstatymų pataisos, susijusios su darbuotojų atstovų dalyvavimu bendrovių valdymo organuose. Ką tai žada profesinėms sąjungoms?*

– Pasinaudodama Vakarų Europos ir Skandinavijos šalių praktika, profesinių sąjungų konfederacija kartu su Seimo pirmininko pavaduotoju Algirdu Sysu parengė ir užregistravo Seime dviejų įstatymų pakeitimus. Juos priėmus, būtų sudarytos galimybės darbuotojų atstovams daugiau bendrauti su įmonių vadovais ir akcininkais, kai svarstomi sprendimai, susiję su darbo užmokesčiu, darbų sauga ir darbo sąlygomis. Tokia praktika, kai darbuotojas įtraukiamas į įmonės valdymą, Europos šalyse plačiai taikoma ir suteikia daugiau galimybių siekti geresnių veiklos rezultatų, padeda keistis požiūriui į darbą.

Sveikintina, kad pastaruoju metu nemažai šalies savivaldybių tarybų savo iniciatyva priėmė sprendimus, kuriais darbuotojų atstovams suteikiama galimybė dalyvauti įmonių valdybos posėdžiuose. Manoma, kad žinant jų nuomonę bus priimami labiau pamatuoti sprendimai, palengvės ir pats nutarimų priėmimo procesas.

Apskritai profesinės sąjungos aktyviai dalyvauja įstatymų projektų rengime. Seime užregistruotas mūsų parengtas Streikų įstatymo projektas, nemažai įstatymų pataisų yra svarstymo ar pateikimo stadijoje.

Labai džiaugiamės, kad darbas, siekiant priimti dirbančiam žmogui ir profesinėms sąjungoms svarbius įstatymus, Seime vyksta sklandžiai ir, pasakyčiau, geranoriškai. Jei Trišalėje taryboje darbuotojų ir darbdavių atstovai dėl jų sutarė, yra rimta tikimybė, kad ir Seimas pritaris. Tokia Seimo pozicija mums teikia vilčių.

– *Dėkojame už pokalbį.*

2013 m. gruodžio 9-17 dienomis atliktų „Baltijos tyrimų“ duomenimis, 42 procentai apklaustųjų piliečių pasitikėjo profesinėmis sąjungomis ir 37 proc. nepasitikėjo. Metų pabaigoje (kaip ir pradžioje – vasarį) profesinės sąjungos pelnė daugiausia visuomenės simpatijų: gruodžio apklausoje reitingų kreivė net per tris punktus pakilo aukštyn, o nepasitikinčiųjų per mėnesį taip pat 2 proc. sumažėjo. Peržvelgus visų dvylikos 2013 m. atliktų apklausų duomenis, matyti, kad tarp profsąjungų simpatikų ir antipatikų yra įsitvirtinusi pusiausvyra: palankiai atsiliepusiųjų apie jas vidurkis yra 38,6, o nepalankiai - 37,75 proc.

Jaunųjų ir jaunikių yra, bet

Kartas nuo karto viešojoje erdvėje pasigirsta kalbų tai apie daugiapartinės sistemos galimą transformaciją į dviartinę, tai apie vaivorykštinės koalicijos sudarymo sąlygas. Neseniai kilo diskusija, ar dabar reikalinga ir įmanoma konservatorių ir socialdemokratų koalicija.

Albinas Kosciuška

Dirbti bendrai įmanoma?

Pasak Liberalų sąjūdžio vicepirmininko, Seimo nario Eugenijaus Gentvilo, sudarius tokią vyriausybę „gal bent baigtųsi nuolatiniai abipusiai kaltinimai dėl nepadarytų ar blogai padarytų darbų, gal net ateitų laikas, kai abi partijos galės sakyti – tai mūsų bendras darbas, o čia mums visiems nepavyko“. Jis remiasi garsaus politologo, buvusio JAV Prezidento patarėjo nacionalinio saugumo klausimais Z. Bžezinskio mintimi, kad JAV geriausias rezultatus ir aukščiausius tikslus pasiekė dėl dviejų dalykų: sugebėjo derinti pragmatizmą ir idealizmą, poliarizuota politinė sistema ir visa tauta sugebėdavo susitelkti bendriems tikslams tada, kai to itin reikėjo.

Kas dėl susitelkimo bendriems tikslams, netolima praeitis rodo tai esant galima. O kas gi tam priešinančiam pragmatizmui ir idealizmui atstovauja Lietuvoje? E. Gentvilas mato maždaug tokią stereotipišką takoskyrą: „vienoje pusėje – „ūkininko“ A. Brazausko įpėdiniai socialdemokratams, kurių pragmatizmą šiandien papildė B. Brazausko „juodas“ neopragmatizmas, visiškai praradęs lietuvišką idealizmą, kitoje – dešinieji, pirmiausia konservatorių gretas ly-

dintis be galo stiprus V. Landsbergio idealizmo užtaisas“. Nors čia pat pripažįsta, kad „ir kairieji turi savojo idealizmo, ir dešinieji sugeba veikti pragmatiškai“, tačiau toji takoskyra esanti tokia stipri, kad atrodo, jog šios jėgos negali dirbti kartu ar ką nors nuveikti Tautos labui. Pastebėsime, kad čia nuo seno veikia ideologinės įtampos, kurias dažniausiai ir pakursto E. Gentvilo vadinamieji „tikrieji idealistai“ konservatoriai, nuolat ieškodami ne sąjungininkų, o priešų. Kaip kad ir jų remiamoji prezidentė antrai Prezidento kadencijai.

Partinių grupuočių kovą E. Gentvilas išvelgia ir dabartinėje valdančiojoje daugumoje. Jo nuomone, ši „savitarpio konkurencija veda į savidestrukciją ir užprogramuoja greitą baigtį arba rezultatų neduodančią agoniją, po kurios nesinorės prisipažinti, kad buvau tų traukulių dalis ar net priežastis“. Ir todėl, E. Gentvilo įsivaizdavimu, belieka tik tokia išeitis: „valdančios daugumos pasikeitimas, gal net po Prezidento rinkimų, kai ši Vyriausybė „padės“ savo įgaliojimus“. Ir tada: „rezultatyviai likusį Seimo kadencijos laiką gali dirbti tik socialdemokratų, konservatorių ir liberalų bendra Vyriausybė“. Bet sutikdamas, kad tokia mintis gali šokiruoti, jis vis dėlto perša mintį, kad kitos išeities nėra: „įvertinkime, ko begalime sulaukti ir tikėtis iš šios daugumos. Suprantame, kad nieko gero, nebent ko nors blogo“.

Štai toks liberalo verdiktas. Paskartos gali būti iš tiesų idealistiškos: „bendras darbas Tautos labui“. O jeigu tai tik manevras, galintis liberalams vėl atverti kelią į valdžią? Mat naujoje daugumoje vien 40 socialdemokratų ir 33 konservatoriai neužtikrintų rezultatyvaus ilgalaikio darbo, valdančiąją daugumą, pagal E. Gentvilo planą, stabilizuotų ... 10 liberalų, ir aritmetinė dauguma garantuota: 83 Seimo nariai. Bet gal kas prisimena Antuano de Sent Egziuperi žodžius: katedra nėra akmenų krūva. Tai tik mūsų abejonės. O joms išsklaidyti E. Gentvilas randa daug teigiamų dalykų, siejančių šias partijas. „Visos 3 minėtos partijos turi atramą Europos partijų – Europos socialistų, Europos liaudies partijos ir ALDE (liberalų) – šeimose. Ne vienadienės-proginės, ne atsitiktinės, su programiniais išpareigojimais kolegoms iš kitų ES šalių. Prognozuojamos, nes lemia programos ir vertybės, o ne vienadieniai vado įgeidžiai – kaip čia neprisiminsi vado Viktoro užgaidos vietoj V. Gedvilo per vieną dieną Seimo pirmininke „padaryti“ L. Grauzinienę. Pabandykite įsivaizduoti, kad taip elgtųsi socialdemokratams, konservatoriai ar liberalai ir suprastų, kad kalbama apie skirtingas dimensijas“.

Dabar pažiūrėkime, kas iš tų naujų jungtinių išeitų pagal E. Gentvilą.

Bendras tokios naujos koalici-

jungtuvės neįmanomos

jos gėris – parodymas, kad net ir aiškūs oponentai gali susitelkti dėl bendravaltystybinių tikslų. Antra – tai būtų pragmatizmo ir idealizmo du atraminiai stulpai valstybės stiprybei ir gerovei kurti.

Veikla tokioje bendroje Vyriausybėje užkirstų kelius ateityje nepagrįstiems vienašališkiems kaltinimams ar nuopelnų savinimuisi.

Partijos parodys, kad vadovaujasi ne siaurais politiniais interesais, o turi aukštesnius tikslus. Baimė prarasti savo identitetą ir rinkėjus – nepagrįsta. Tą įrodė Vokietijos kanclerė A. Merkel, jau trečią kadenciją sudarydama krikdemų koaliciją su amžiniais oponentais socialdemokratams. Ir vis tiek toliau laimi rinkimus, nes ir tokioje „vaivorykštės“ koalicijoje stiprina šalies ekonominę galią bei geopolitinę įtaką.

Tokios koalicijos sudarymas sukeltų rimtus politinės kultūros pokyčius. Konfrontacijos tradicijas keis bendradarbiavimo, sutarimo ir telkimosi kultūra. Įsivaizduokite, kokį poveikį tai darys Lietuvos žmonėms – galime ne tik pjautis tarpusavyje, bet ir kartu siekti bendrų tikslų.

Toks tradicinių partijų sutarimas būtų didžiausias smūgis nesiseminėms ir neprognozuojamoms populistų partijoms.

E. Gentvilas bando įtikinti socialdemokratams, kad ir jie laimėtų.

Tradicinių partijų sutarimas, sudavęs didelį smūgį populistinėms partijoms, iš jų atimtų rinkėjus – tai būtų artimiausias rezervas papildyti socialdemokratų rėmėjų gretas.

Esant naujoje Vyriausybėje konservatoriams, A. Butkevičius gali tikėtis didesnio D. Grybauskaitės palaikymo (kuri, kaip tikisi

E. Gentvilas, ir toliau liks Prezidento poste). Likus su senąja Vyriausybe, A. Butkevičius vargu ar galės tikėtis tolesnio Prezidentės geranoriškumo ir palaikymo.

Formuojant naują tradicinių partijų Vyriausybę, socialdemokratams galėtų keisti savo narius Vyriausybėje. Tokių keitimų būtinybę, matyt, pripažįstas ir pats premjeras, bet išlaikant seną kabinetą tai daryti sunkiau, nei formuojant naują. Kartu atsirastų galimybė sumažinti didžiules įtampas visuomenėje, kurias kelia dabartinės daugumos sprendimų balansavimas ties konstitucingumo riba, ypač turint omenyje Lenkų rinkimų akcijos keliamus reikalavimus. Formuoti naują koaliciją be V. Tomaševskio valdomos frakcijos būtų visai natūralus politinis veiksmas.

Naujoje Vyriausybėje neliktų „šantažo“ dėl kitų partijų vadų įgeidžių ar ekonominių interesų. Kova ir diskusija vyktų dėl vertybių, o ne dėl verčių.

Naujos Vyriausybės formavimas panaikintų pirmalaikių Seimo rinkimų galimybę, kuri būtų reali, išlikus tai pačiai Prezidentei.

Socialdemokratams iš dalies sustiprintų savo vaidmenį valdančiojoje koalicijoje (40 Seimo narių iš 83 būsimoje daugumoje, palyginti - 40 iš 86 esamoje). Na, ir žinoma, spręsti klausimus koalicijoje tarp trijų partijų busią lengviau nei tarp keturių.

Ar jau įmanoma tokia dešiniųjų ir kairiųjų koalicija?

LSDP garbės pirmininkas Aloyzas Sakalas pripažįsta, kad E. Gentvilo dabartinės politinės situacijos ir galimos TS-LKD ir LSDP

koalicijos privalumų ir trūkumų analizė yra gana tiksli. Kartu pastebi, kad tokios dabartinės politinės situacijos nenorėjo ir Respublikos Prezidentė, kuri dėjo daug pastangų, kad LSDP kartu su TS-LKD sudarytų vadinamąją „vaivorykštės koaliciją“. Kodėl jos nepamatė? Juk „tokia koalicija – jokia naujiena Vakarų valstybėse. Naujausias pavyzdys – vaivorykštės koalicija Vokietijoje tarp A. Merkel vadovaujamų dešiniųjų ir socialdemokratų“. Lietuvoje išgirstume vienos ar kitos partijos vadovų tokį atsakymą: ką pasakys mūsų rinkėjai?! Ir vietoje idealizmo ar vertybinių nuostatų lieka pragmatizmas?

A. Sakalas, aptardamas E. Gentvilo pateiktus vaivorykštės koalicijos privalumus, kai konfrontacijos tradicijas keistų bendradarbiavimo, sutarimo ir telkimosi kultūra, kai partijos parodytų, kad vadovaujasi ne siaurais politiniais interesais, o turi aukštesnius tikslus, mano, kad jau artimiausioje ateityje dvi Lietuvos europinės partijos, kokiomis laikytinos TS-LKD ir LSDP, negali susitarti dėl vaivorykštės koalicijos. Ir nurodo kelias priežastis. „Viena iš jų – tai skirtingos abiejų partijų užsienio politikos. LSDP užsienio politika remiasi geros kaimynystės principais. Tuo metu TS-LKD pagrindiniu užsienio politikos akcentu yra „Rusijos stabdymas“, kurią stabdydami mes mokame už dujas gerokai brangiau nei Latvija ir Estija, kurios netiražuoja lozungų apie grėsmes iš Rusijos. Jų esama ir Latvijoje bei Estijoje, bet jie „nestabdo“ Rusijos, o diplomatinėmis ir kitomis priemonėmis eliminuoja visas grėsmes, – pastebi A. Sakalas. Ar gali TS-LKD pakeisti rėksmingą „Rusijos stabdymo“ politiką į ▶

► diplomatinę? Manau, kad šiandien dar negali, nes „Rusijos stabdymo“ politika yra kertinis ir vienintelis jaukas TS-LKD rėmėjams. Ir taip bus, kol TS-LKD partijai vadovaus rėksniai ir intrigų didmeistrai, o ne politinės išminties nestokojantys politikai, kurie šioje partijoje dabar sėdi šešėlyje“.

Antroji svarbi priežastis, kuri daro vaivorykštės koaliciją neįmanomą, A. Sakalo nuomone, yra skirtingas TS-LKD ir LSDP požiūris į Lietuvos politikos didmeistrius: Vytautą Landsbergį ir Algirdą Brazauską. „Abu jie turėjo daug įtakos atstatant Lietuvos nepriklausomybę. Abu jie padarė ir klaidų. V. Landsbergio šalininkai nenori matyti A. Brazausko indėlio tiek atkuriant Nepriklausomybę, tiek ir stiprinant Lietuvos ekonomiką. O A. Brazausko gerbėjai deramai nevertina V. Landsbergio indėlio atkuriant Nepriklausomybę, o mato tik jo padarytas ir tebedaromas klaidas. Susitarimo tarp TS-LKD ir LSDP tikimybė padidėtų, jei šios partijos nestatytų altorių šių politikos grandų garbinimui, o juos vertintų už jų atliktus naudingus Lietuvai darbus, neužmerkdamos akių ir į jų padarytas klaidas. Kiekviena save gerbianči valstybė didžiuojasi savo žymiais politikais, nors jie irgi neišvengė klaidų. Tuo tarpu Lietuvoje tokios tradicijos dar nėra“.

A. Sakalas nemano, kad Lietuvos europinės partijos nenori susitarti ar nori nesusitarti. „Manau, kad joms tikrai rūpi valstybė. Bet norint tokio susitarimo tarp TS-LKD ir LSDP reikia joms abiem koreguoti savo veiklą. Reziumuojant galima teigti, kad esant dabartiniam sunkmečiui, vaivorykštės koalicijos privalumai yra akivaizdūs, bet jos šiandien sudaryti dar neįmanoma. Ir taip bus, kol abiejų šių partijų vadovybių galvose nepradės dominuoti politinė išmintis“, – teigia A. Sakalas.

Vaivorykštės koalicija reikštų priešininko gelbėjimą

Kur kas radikaliau galvoja filosofas Andrius Bielskis. Jis teigia, kad koalicija su konservatoriais būtų socdemų šūvis sau į kulną.

„Didžiausia konservatorių ir liberalų svajonė nuo pat 16-osios Vyriausybės suformavimo pradžios buvo ją sugriauti, – sako A. Bielskis. – Pakanka prisiminti jų ir Prezidentės retoriką bei veiksmus formuojant koalicinę Vyriausybę, kad suprastume, jog konservatyvių politikos komentatorių argumentai už vaivorykštę yra nesusi-pratimas“.

Teigti, pasak A. Bielskio, kad socdemų koalicijos su konservatoriais ir liberalais „reikalauja valstybės gerovė“, yra ne tik šališka, bet ir neteisinga. Po tokios koalicijos socialdemokratams greitai neatsigautų.

A. Bielskis mato tokius politinių oponentų kėslus: „Žinoma, kiekviena politinė partija siekia valdžios, todėl opozicijos noras iškliebtinė egzistuojančią valdančiąją koaliciją tam, kad taptų jos dalimi, yra daugiau nei suprantamas. Tačiau kam ji būtų labiausiai naudinga, o sykiu ar iš tikrųjų jos reikia Lietuvos visuomenei? Atsakymas į šį klausimą nėra vienareikšmis, o jo ieškoti



A. Janušonio pieš.

reikia žvelgiant ne tik į Lietuvą, bet ir į Europos kontekstą“.

Pavyzdžiu dažnai statoma Vokietijos krikščionių demokratų ir socialdemokratų koalicija A. Bielskiui atrodo kaip nesusi-pratimas: „Didžiausia socialdemokratų klaida Vokietijoje po šių rinkimų buvo sprendimas sudaryti vaivorykštės koaliciją su konservatoriais (beje, įdomu atkreipti dėmesį, kad Vokietijos rinkėjai liberalus išmetė už borto). Vokietijos socialdemokratams (SPD) pirmą kartą turėjo istorinę galimybę suformuoti neįžymios daugumos koaliciją su kairiaisiais (Die Linke) ir žaliaisiais (Die Grünen). Tokia koalicija būtų leidusi Vokietijoje, taip pat ir visoje Europoje, judėti progresyvesnės, teisingesnės ir labiau socialiai orientuotos viešosios politikos link“. Vaizdingu A. Bielskio pasakymu, SPD, sugulusi į lovą su Angelos Merkel krikščionimis demokratams, „prarado realią galimybę judėti į kairę ir tokiu būdu tapti tikrais, o ne šiaudiniais socialdemokratams. Būdami vaivorykštės koalicijoje su dešiniaisiais Vokietijos socdemai bus toliau priversti nuolaidžiauti vokiškajai Merkel neoliberalios politikos versijai“. Milžiniškų socialinių-ekonominių skirtumų ir jaunimo nedarbo, augančio nusivylimo parlamentine politika laikais apginti lygias galimybes, socialinį teisingumą, tvarią ekonominę plėtrą, kuri skatintų kokybiškų darbo vietų kūrimą, A. Bielskio teigimu, galima tik kolektyviai priešinant Europai pražūtingam neoliberaliam kapitalizmui.

„Konservatoriai ir liberalai negali to padaryti, nes pirmiausia jie yra atsakingi už neoliberalizmo įsigalėjimą Europoje. Būtent konservatoriai ir dešinieji liberalai nuo pat XX a. 8 dešimtmečio pabaigos naikino profesines sąjungas, mažino mokesčius kapitalui, privatizavo

energetikos ir transporto sektorius, kūrė jų monopolizuotas „rinkas“, kai vartotojai už abejotinas paslaugas priversti mokėti daugiau nei turėtų, priešinosi žmogaus teisių plėtrai, karpė pensijas ir viešojo sektoriaus darbuotojų atlyginimus, vykdė ekonomikos dereguliaciją, o jos viena iš pasekmių – bankų savi-valė ir 2008 metais sukelta finansų krizė“, – sako A. Bielskis.

Jo nuomone, socialdemokratų koalicijos su konservatoriais yra ir visuomet buvo nenaudingos patiems socialdemokratams. „Jie priverčiami imtis neleistinų ideologinių ir politinių kompromisų, kurie ne tik paskatina kairiojo elektorato nusivylimą, bet ir populistinių, taip pat labiau į kairę orientuotų ir priešiška socialdemokratų atžvilgiu nusiteikusių partijų atsiradimą. Vaivorykštės koalicijos skatina ideologinių bei politinių skirtumų tarp kairės ir dešinės išplovimą, kuo visuomet pasinaudoja įvairiausio plauko populistai (kedininkai, protofašistai, uspaskichai, paksai ir t.t.)“.

Beje, pastebi A. Bielskis, tai, kad socialinis ir ekonominis status quo turi būti radikaliai keičiamas, byloja ir didžiausių religinių bendruomenių lyderių (dabartinio Katalikų bažnyčios popiežiaus ir anglikonų bažnyčios arkivyskupo Justino Velby) raginimas mesti iššūkį visuomenių skurdinimui, ekonominiams neteisingumui ir turto koncentravimui mažumos rankose.

Pasak A. Bielskio, Lietuvos socialdemokratams koalicija su konservatoriais būtų nenaudinga dėl daugelio priežasčių. „Sudarydami aljansą su konservatoriais socdemai būtų priversti tęsti konservatorių politiką, kurią opozicijoje teisėtai kritikavo. Ilgainiui tai nenusilpnintų, bet sustiprintų Darbo bei Tvarkos ir teisingumo partijas. Darbo partija, net jei nėra patikimas ir lengvai prognozuojamas koalicijos partneris, buvo išrinkta socialiai marginalizuotų rinkėjų, kurių interesui ji, tiesa, beveik neatstovauja. Tik būdama koalicijoje su Darbo partija LSDP gali tikėtis jos rinkėjų paramos. Be to, gindami darbiečių rinkėją socdemai daro tai, ką turi daryti kairioji partija – atstovauti sunkiausiai gyvenančių Lietuvos piliečių interesams. To daryti negalėtų būdami koalicijoje su konservatoriais, politinė jėga, kuri mažino pensijas, nukarpė viešojo sektoriaus darbuotojų atlyginimus, panaikino PVM lengvatas, padidino, o po to vėl sumažino pelno mokestį. Rinkėjai šito neužmiršo, net jei tariame, kad kai kurios iš šių priemonių galbūt buvo būtinos, – pastebi A. Bielskis. – Europietiškos parlamentinės politikos logika byloja, kad tolesnė socdemų sėkmė priklausys nuo sugebėjimo perimti rinkėjus iš Darbo partijos. Tai bus neįmanoma esant koalicijoje su konservatoriais, kurių (ne)populiarumas šiandien yra beveik toks pat kaip skandalingosios Darbo partijos (!), tuo tarpu elektoratas labai skirtingas. Pagaliau vaivorykštės koalicija socialdemokratams būtų ypač nenaudinga per Prezidento rinkimus. Zigmantas Balčytis sėkmės gali tikėtis tik tuomet, jei įtikins rinkėjus, kad jis yra populiariausios partijos atstovas, o Dalia Grybauskaitė – nepopuliarios konservatorių ir liberalų opozicijos kandidatė“.

A. Bielskis, oponuodamas E. Gentvilui, daro tokią išvadą: vaivorykštės koalicija su konservatoriais socialdemokratams reikštų priešų gelbėjimą, kuris vėliau juos nuskandintų. Kaip tik tokio išsigelbėjimo dešinieji – konservatoriai ir liberalai – labiausiai ir nori. Ar tokie ketinimai neslypi ir E. Gentvilo „vienybės plane“? ■

Lietuvių kalbos konstitucinis statusas ir jo pažeidimai

Mūsų tautos savasties išlikimas visais laikais buvo ir ateityje bus sietinas su gimtąja lietuvių kalba, kuri istorijoje ilgą laiką buvo įvairiomis politinėmis, ideologinėmis ir kitokiomis priemonėmis stumiami iš viešojo gyvenimo, menkinamas jos socialinis prestižas. Net ir atkūrus Nepriklausomą Lietuvos valstybę, grėsmės lietuvių kalbai nėra išnykusios, tik įgavo kitus, dažnai klatingus, pavidalus. Tai įpareigoja tautą nuolat budėti tiek ginant lietuvių kalbos teises viešajame tautos gyvenime, tiek ir keliant jos socialinį prestižą.

Prof. habil. dr. **Alfonsas Vaišvila**

Viena iš pirminių ir patikimiausių lietuvių kalbos funkcionavimo viešajame tautos gyvenime apsaugos politinių teisinių priemonių, be abejo, yra dabar jos turimas valstybinės kalbos konstitucinis statusas.

Tokį statusą lietuvių kalba įgijo tik lietuvių tautai atkūrus savo nacionalinę valstybę. Pirmą kartą tai buvo padaryta visose pirmosios nepriklausomos Lietuvos Respublikos (1918–1940) konstitucijose (1922, 1928 ir 1938 m.). Dabartinė Lietuvos Respublikos konstitucija šį statusą lietuvių kalbai nustatė 14 straipsnio norma: „valstybinė kalba – lietuvių kalba“. „Konstitucinis valstybinės kalbos įtvirtinimas, pasak Konstitucinio Teismo, reiškia, kad lietuvių kalba yra konstitucinė vertybė“¹ ir tai reiškia „aukščiausią tos kalbos teisinę apsaugą“², nes

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. - Valstybės žinios. 1999, Nr. 90-2662.

² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas [...] - Valstybės žinios, 2007, Nr. 52-2025.

Konstitucijos 14 straipsnis priklauso Konstitucijos I skirsniai, kurio normos negali būti pakeistos, atšauktos ar apribotos jokiais įstatymais, jokia tarptautine sutartimi, o tik visuotiniu tautos referendumu (Konstitucijos 148 str. 2 d.).

Konstitucinio lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statuso konkretus turinys yra atskleistas ir sukonkretintas keliuose Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (KT) nutarimuose ir sprendimuose. Kadangi pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją tik Konstitucinis Teismas turi teisę oficialiai aiškinti, kaip reikia suprasti lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statusą, jo taikymą konkrečiose lietuvių kalbos vartojimo situacijose ir kaip jis turi būti įgyvendinamas Seimo, Vyriausybės, savivaldybių ir kitų valstybės institucijų priimamuose norminiuose aktuose, tai Konstitucinio Teismo išaiškinimai šiuo klausimu yra visuotinai privalomi visoms valstybės institucijoms ir piliečiams.

Konstitucinio valstybinės lietuvių kalbos statuso samprata

Konstitucinis Teismas yra nurodęs kelis kriterijus, atskleidžiančius

lietuvių kalbai suteikto valstybinės kalbos statuso reikšmę tautai:

1) Jis „užtikrina tautos suvereniteto raišką, valstybės ir jos teritorijos vientisumą, nedalomumą, normalų valstybės ir savivaldybių įstaigų funkcionavimą“, „saugo tautos tapatumą, yra viena iš asmens integravimosi į Lietuvos visuomenę, asmens tapimo visaverčiu valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos nariu sąlygų“ (1999 m. spalio 21 d. ir 2003 m. gruodžio 30 d. KT nutarimai).

2) Konstitucijos 14 straipsnis įpareigoja, kad „lietuvių kalba privalo būti vartojama visose valstybės ir savivaldos institucijose, visose Lietuvoje esančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose; įstatymai ir kiti teisės aktai turi būti skelbiami valstybine kalba“ (1999 m. spalio 21 d. KT nutarimas).

3) „Valstybinis lietuvių kalbos statusas suponuoja būtinumą valstybės tarnybos sistemą organizuoti ir funkcionuoti taip, kad į valstybės tarnybą (atitinkamas pareigas) būtų priimami tik tokie asmenys, kurie moka gerai valstybinę kalbą; geras valstybinės kalbos mokėjimas – būtina prielaida tam, kad šie asmenys, būdami valstybės tarnautojais, galės tinkamai vykdyti savo

pareigas, kad į juos, kaip valstybės tarnautojus, žodžiu ar raštu besikreipiantiems asmenims nekils sunkumų su jais bendraujant, taip pat kad bus užtikrintas normalus įvairių valstybės ir savivaldybių institucijų bendravimas, kad jiems nekils kitų sunkumų vykdant tarnybines pareigas ar su valstybės tarnyba susijusias užduotis.“ (1999 m. spalio 21 d. KT nutarimas). „Valstybės tarnyba turi būti atvira, prieinama žmonėms, kurių reikalus ji tvarko“ (2004 m. gruodžio 13 d. KT nutarimas). Vadinasi, valstybinė kalba yra svarbi piliečių lygiateisiškumo sąlyga, nes leidžia visiems piliečiams vienodomis sąlygomis bendrauti su valstybės ir savivaldybių įstaigomis, įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus, visiems piliečiams vienodomis sąlygomis stoti į valstybės tarnybą, dalyvauti valstybės kūrimo ir plėtojimo darbe.

4) 1999 m. spalio 21 d. KT nutarime ir 2009 m. lapkričio 6 d. KT sprendime buvo konstatuota, kad „asmens tautybė negali būti pagrindas asmeniui reikalauti, kad jam nebūtų taikomos taisyklės, kylančios iš valstybinės kalbos statuso, nes kitaip būtų pažeistas konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui principas“³, „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba, nes kitaip bus pažeistas konstitucinis valstybinės kalbos statusas“⁴.

Vardų ir pavardžių rašymas dokumentuose valstybine kalba

Vardo ir pavardės įrašas pase valstybine kalba laikomas oficialiu asmens tapatybės patvirtinimu, kuris sukelia atitinkamų teisinių padarinių, susijusių su to asmens vardo ir pavardės vartojimu viešajame Lietuvos gyvenime.⁵ Šį KT argumentą sustiprina ir tas faktas,

³ Valstybės žinios. 1999, Nr. 90-2662.

⁴ Valstybės žinios. 2009, Nr. 134-5859.

⁵ Ten pat.

kad Lietuvos piliečio pase jau nebeurodoma asmens tautybė. Tautiškas nustoja buvęs oficialiuose dokumentuose nurodoma asmens tapatumo dalimi. Pasas ar kitas oficialus valstybės dokumentas, išduotas konkrečiam piliečiui, rodo pirmiausia ne to asmens tautybę, o jo priklausomybę Lietuvos valstybei, t. y. pilietybę. Todėl ir asmenvardžiai Lietuvos pase atitinkamai rašomi ne to asmens tautine, o valstybine kalba, jos rašmenimis, pagal jos gramatiką ir tradiciją. Kadangi pasas yra asmens pilietinio santykio su valstybe oficialus dokumentas, tautybė negali būti labiau sureikšmintą negu pilietybė. Šia prasme lenkų tautybės Lietuvos piliečio pavardės rašymas nelietuviškais rašmenimis oficialiuose Lietuvos valstybės dokumentuose reikštų tarsi tuo norima pabrėžti, kad asmuo yra labiau Lenkijos, negu Lietuvos pilietis. Tokiai prielaidai tarnauja ir tas faktas, kad kai kurie Lietuvos lenkai turi ir Lenkijos valstybės jiems išduotą Lenko pažymėjimą („lenko kortą“), kuris reiškia, kad tokiam Lietuvos piliečiui gali galioti ir kitos valstybės įstatymai.

Už tai, kad Lietuvos pase būtų rašoma asmens pavardė lietuviškais rašmenimis ir pagal pavardės tarimą, dar kalba ir tas faktas, kad kiekvienas Lietuvos pareigūnas ir eilinis pilietis turi teisę oficialiuose valstybės dokumentuose savo valstybine kalba be papildomo pasirengimo (įvairių užsienio kalbų mokėjimo) perskaityti lietuviškais rašmenimis pagal tarimą kiekvieno Lietuvos piliečio pase ar kitame oficialiame dokumente užrašytą asmens vardą ir pavardę. Tiesa, Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad asmens vardas ir pavardė, asmeniui pageidaujant, antrame ar kitame paso lape gali būti rašomas ir asmens tautine kalba, jos rašmenimis, bet toks įrašas neturi minėto oficialumo.

Vietovardžių rašymas nevalstybine kalba

Konstituciniam lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statusui (Konstitucijos 14 str.) prieštarauja ir bandymas šalia lietuviškų gatvių ir vietovių pavadinimų rašyti ir lenkiškus, nes Lietuva yra unitarinė valstybė ir dėl to jos teritorija neskirstoma į jokios formos autonominius rajonus. Konstitucinis teismas ne viename iš savo nutarimų yra nurodęs, kad visi oficialūs valstybės užrašai Lietuvos teritorijoje rašomi valstybine kalba ir tai seka iš tos kalbos konstitucinio statuso. Bandymu rašyti gatvių, vietovių pavadinimus ir kitomis kalbomis (pirmiausia, lenkiškai) tarsi norima pabrėžti, kad tose teritorijose ne visiškai galioja Lietuvos Konstitucija, kad lietuvių tautos suverenitetas jose yra kažkoks santykinis, ribotas, galbūt laikinas. Ar atsitiktina, kad lenkiškų gatvių ir vietovių pavadinimų reikalaujama pirmiausia tose Lietuvos teritorijose, kurios buvo Lenkijos okupuotos 1920-1939 metais. Kas gali kategoriškai paneigti, kad tokiuose bandymuose neslypi paslėptas ketinimas kurti kažką panašaus į tą autonomiją, kurios nepavyko sukurti 1990 metais. Ar čia nėra bandymo prisidengti tuo pačiu žmogaus teisių šūkiu, kuris dabar visoje Europoje darosi patogia abstraktaus legalumo forma pridengti atskirų asmenų neteisėtą agresyvumą, nenorą gerbti titulinį tautų teisę turėti savo valstybėje savo valstybinę kalbą, nenorą integruotis į Lietuvos visuomenę ir taip skatinti tautiškuo pagrindu nesantį tarp tos pačios valstybės piliečių. Tautinių mažumų integravimas į Lietuvos visuomenę pirmiausia reiškia gerai mokėti lietuvių kalbą, laikytis Lietuvos Konstitucijos ir įstatymų nustatytos tvarkos.

Konstitucinis valstybinės kalbos statusas taip pat reiškia, jog „lietuvių kalba privalomai varto-

► *jama tik viešajame gyvenime. Kitoje gyvenimo srityse asmenys nevaržomai gali vartoti bet kurią jiems priimtina kalbą.*“ (1999 m. spalio 21 d. KT nutarimas).⁶

Šiuos KT nutarimo pagrindinius punktus pakartojo ir Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas (LVAT) savo 2013 m. birželio 18 d. sprendime, pripažinęs švietimo ir mokslo ministro įsakymo, leidusio palengvinti lietuvių kalbos egzaminą tautinių mažumų mokyklose, priešingumą Švietimo įstatymui ir Konstitucijai. Vyriausiasis administracinis teismas iš esmės pakartojo kai kuriuos jau Konstitucinio Teismo šiuo klausimu suformuluotus principus, kylančius iš konstitucinio lietuvių kalbos statuso, jo konstitucinės apsaugos ir demokratiškos tradicijų:

1) *Valstybinė kalba yra svarbi piliečių lygiateisiškumo garantija, leidžianti visiems piliečiams vienodomis sąlygomis bendrauti su valstybe ir savivaldybių įstaigomis, įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus.*

2) *Valstybė gerbia tautinių mažumų teisę saugoti ir puoselėti savo kalbą, kultūrą, papročius, tačiau kartu nustato pareigą integruotis į Lietuvos visuomenę. Tapimas visaverčiu Lietuvos valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos nariu siejasi su pareiga išmokti valstybinę lietuvių kalbą.*

3) *Asmens tautybė negali būti pagrindas asmeniui reikalauti, kad jam nebūtų taikomos taisyklės, kylančios iš valstybinio kalbos statuso, nes priešingu atveju būtų pažeistas visų piliečių lygybės įstatymui konstitucinis principas.*

Lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statusas, jo praktinis taikymas visoje Lietuvos teritorijoje neprieštarauja ir 1995 m. vasario 1 d. priimtai *Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijai*“ (Lietuvoje ratifikuo-

⁶ Valstybės žinios. 1999, Nr. 90-2662.

ta 2000 m. vasario 17 d. įstatymu Nr. VIII-1548). Jos 11 str. 3 d. teigia: „*Šalys tose teritorijose, kuriose tradiciškai gausiai gyvena tautinei mažumai priklausantys asmenys, remdamosi savo teisinės sistemos reikalavimais, o prireikus ir sutartimis su kitomis valstybėmis, bei atsižvelgdamos į konkrečias sąlygas, visuomenei skirtus tradicinius vietovių, gatvių pavadinimus ir kitus topografinius įrašus stengiasi daryti taip pat ir mažumos kalba, jeigu yra pakankamas žymėjimo poreikis.*“⁷ Tai rodo, kad ši Konvencijos norma nėra tiesioginio taikymo; ji yra ne imperatyvus, o programinio, rekomendacinio pobūdžio. Dvikalbio gatvių ir vietovių rašymo klausimą, jo reglamentaciją Konvencija palieka pačių valstybių-narių nuožiūrai ir rekomenduoja ją reguliuoti „*remiantis savo teisinės sistemos reikalavimais*“; valstybių-narių nuožiūrai paliekamas ir paties tokio žymėjimo poreikio pakankamumo apibrėžimas ir tokio pakankamumo konstatavimas. Svarbi šiuo klausimu ir Konvencijos 21 straipsnio norma, teigianti: „*Jokia šios pagrindų Konvencijos nuostata neturi būti aiškinama kaip suteikianti teisę dalyvauti veikloje ar atlikti veiksmus, kurie (...) prieštarautų valstybių suvereniteto lygybės, teritorinio vientisumo ir politinės nepriklausomybės principams.*“⁸

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas Malgožatos Runevič-Vardyn byloje 2011 m. gegužės 12 d. priimtame sprendime irgi konstatavo, kad šiuo metu Lietuvoje galiojanti asmenvardžių rašymo civilinės būklės dokumentuose teisinė tvarka ES teisės nepažeidžia.

⁷ Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija (1995 02 01) . – Prieiga prie interneto 2013 09 06 <http://www3.lrs.lt/psl/inter3/oldseach.preps2?Condition1=96635&Condition2=>

⁸ Ten pat.

Valstybinės lietuvių kalbos statuso pažeidimų (teisinio nihilizmo) formos

Šiuo metu Lietuvoje galiojanti asmenvardžių rašymo Lietuvos piliečio pase ir kituose oficialiuose valstybės dokumentuose tvarka, taip pat bendroji vietovardžių rašymo tvarka atitinka tiek Lietuvos Konstituciją, tiek ir Europos Sąjungos teisę, tačiau kai kurie politikai, norėdami įtikti Lenkijai ir Lietuvos lenkų rinkimų akcijai, šito nepaiso, ieško būdų kaip ją apeiti arba pakeisti. Susiduriame su teisiniu nihilizmu, kuris, kaip nekeista, visų pirma paplitęs tarp valstybės pareigūnų, t. y. tarp tų asmenų, kurie yra specialiai gavę valdinius įgaliojimus vienam tikslui – kuo kruopščiausiai saugoti ir įgyvendinti Lietuvos Konstitucijos ir įstatymais nustatytą teisinę tvarką. Galima išskirti keletą tokio teisinio nihilizmo formų.

Antikonstituciniai pažadai. Aukštų Lietuvos pareigūnų duodami Lietuvos lenkams ir Lenkijos vyriausybei antikonstituciniai pažadai pakeisti minėtais klausimais galiojančią teisinę tvarką, nors jie privalėtų žinoti, kad lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statusas yra konstitucinis (įtvirtintas Konstitucijos 14 straipsnyje) ir kad šis straipsnis, kaip Lietuvos Konstitucijos Pirmojo skirsnio dalis, negali būti pakeistas jokios Seimo daugumos, o tik piliečių referendumu (Konstitucijos 148 str.).

Ši Konstitucijos Pirmojo skirsnio normų pakeitimo referendumu nuostata yra pats stipriausias valstybinės lietuvių kalbos teisinės apsaugos garantas, saugantis mūsų kalbą nuo atskirų politinių partijų kintančių ambicijų. Todėl, pavyzdžiui, Lietuvos užsienio reikalų ministro Lino Linkevičiaus 2013 m. vasario pradžioje, vizito į Varšuvą išvakarėse, per Lenkijos

spaudą pareikštas atsiprašymas už tai, kad Lietuvos Seimas 2010 m. balandį, Vilniuje viešint tragiško likimo Lenkijos prezidentui Lechui Kačinskiui (Lech Kaczyński), atmetė Vyriausybės teiktą antikonstitucinį Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektą, negali būti Lietuvos piliečių suprantamas kitaip, kaip tautos orumo ir jos konstitucinės tvarkos neigimas⁹.

Šiuo atveju svarbu pabrėžti, kad iki šiol, regis, niekas Lietuvoje nėra girdėjęs, kad kuris nors Lenkijos oficialus asmuo būtų viešai atsiprašęs lietuvių tautos dėl 1920-1939 m. Vilniaus krašto okupacijos.

Konstitucijai prieštaraujantys teisės aktai. Teisinis nihilizmas reiškiasi ir bandymu rengti ir priimti įvairius įstatymus ar poįstatyminius aktus, akivaizdžiai neigiančius konstitucinį lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statusą bei toje pačioje Konstitucijoje įtvirtintą visų piliečių lygiateisiškumą įstatymui. Toks buvo švietimo ir mokslo ministro įsakymas, leidęs palengvinti lietuvių kalbos egzaminą tautinių mažumų mokyklose. Sąmoningu teisiniu nihilizmu laikytini mėginimai Tautinių mažumų teisių apsaugos pagrindų konvencijos 11 straipsnio 3 dalį vertinti ne kaip rekomendacinę, kokia yra iš tikrųjų, bet kaip tiesioginio taikymo (t. y. tiesiogiai įpareigojančią) ir pan.

Čia priskirtini ir atvejai, kai atskleidus vieno ar kito teisės akto prieštaravimą Konstitucijai, neskubama arba tiesiog atsisakoma jį taisyti. Ryškus šito pavyzdys – Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) 1997 m. birželio 19 d. nutarimu Nr. 60 „Dėl lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos“ patvirtintų Rašybos ir skyrybos

⁹ Plačiau žr. Vilčinskas, Šarūnas, advokatas. Originali asmenvardžių rašyba ir galimi teisės pažeidimai // Lietuvos žinios, 2013 06 11, Nr. 133, p. 4.

nuostatų 5-tas punktas „Dėl kitų kalbų asmenvardžių ir vietovardžių vartosenos lietuvių kalboje“, kuris smarkiai apribojo, susiaurino prigimtinę lietuvišką tikrinių svertimų vartoseną. Jo antikonstitucinė esmė buvo atskleista ir įrodyta nepriklausomų teisininkų (dr. Algimanto Dziegoraičio ir kt.) išvadoje „Svetimvardžių „autentišką“ rašyba prieštarauja Lietuvos Respublikos įstatymams“, paskelbtoje 2004 metais.¹⁰

Su šia išvada, kuriai pritarė Lietuvos teisininkų draugija ir Lietuvos advokatų taryba, buvo su pažindinta ne tik Kalbos komisija, bet taip pat Seimas, Vyriausybė ir Prezidentūra, tačiau visos šios institucijos ją ignoravo. Pagrindinė Kalbos komisijos vieša priešara išvadai yra ta, kad esą „60-asis Kalbos komisijos nutarimas negali būti vertinamas kaip antikonstitucinis, nes Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra priėmęs sprendimą tik dėl vienos asmenvardžių vartojimo srities – jų rašymo Lietuvos Respublikos pase: „Įrašų Lietuvos Respublikos piliečio pase rašymas valstybine kalba nepaneigia įvairioms tautinėms grupėms save priskiriančių piliečių teisės rašyti savo vardus ir pavardes bet kokia kita kalba, jeigu tai nesusiję su įstatyme nustatyta valstybinės kalbos vartojimo sritimi“. Taigi Konstitucinio Teismo sprendimas nesietinas su minėtame Kalbos komisijos nutarime aptariamomis sritimis“.¹¹

Ar tikrai Konstitucinio Teismo sprendimo reikšmė tokia ribota? Nieko panašaus. Nepamirškime,

¹⁰ Svetimvardžių „autentišką“ rašyba prieštarauja Lietuvos Respublikos įstatymams // Lietuvos aidas, 2004 06 18, Nr. 140, p. 9.

¹¹ VLKK pirmininkės I. Smetonienės 2011 m. gruodžio 19 d. raštas LR Prezidentės vyriausiajai patarėjai Virginijai Būdienei „Dėl kitų kalbų asmenvardžių rašymo“ // Tautotyros metraštis. 2011 metai. T. 2. – V.: Gimtinė, 2012, p. 157.

kad nors Konstitucinis Teismas tiesiogiai yra priėmęs sprendimą tik dėl vienos asmenvardžių viešojo vartojimo srities, tačiau *argumentai, kuriais Teismas grindžia savo sprendimą, turi universalų pobūdį, tinka visoms be išimties valstybinės kalbos viešojo vartojimo sritims* (privataus kalbų vartojimo Valstybinės kalbos įstatymas nereglamentuoja). Nepriklausomi teisininkai savo išvadoje atkreipė į tai valdžios ir visuomenės dėmesį. Papildomai pasirėmę Konstitucijos 5 str. 3 dalimi, 14 ir 29 straipsniais, Valstybinės kalbos įstatymo 22 str., Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 str. 8 dalimi bei 54 kalbininkų profesorių ir docentų oficialų pritarimą gavusiais prof. Vinco Urbučio teiginiais dėl lietuvių kalbos sistemą ardančios „autentiškosios“ svetimvardžių rašybos daromos žalos (pažeidžiama lietuvių kalbai būdinga sakinės ir rašto kalbos vienovė), labai įtikinamai atskleidė minėtos VLKK 1997 m. birželio 19 d. 60 nutarimo dalies „Dėl kitų kalbų asmenvardžių ir vietovardžių vartosenos lietuvių kalboje“ antikonstitucinę esmę. Po to dar ne kartą buvo mėginta atkreipti į tai Seimo ir kitų aukščiausių valdžios institucijų dėmesį, bet, deja, veltui. Nepadėjo net 12 visuomeninių organizacijų (!), tarp jų Visuomeninio sambūrio „Patirtis“ ir Lietuvos kultūros kongreso tarybos, Lietuvos žurnalistų sąjungos, Lietuvos bibliotekininkų draugijos ir kt. bendras viešas kreipimasis į Respublikos Prezidentę ir gerą pusmetį (nuo 2011 m. gegužės iki 2012 m. vasario) trukęs susirašinėjimas tuo reikalu.¹² Antikonstitucinis lietuviškos tikrinių svertimų vartosenos gniuždydas, šiurkštūs lietuvių kalbos vartotojų teisių pažeidimai tęsiasi...

¹² Plačiau žr. Išblėso su Lietuvos Respublikos Prezidente sietos viltys. Liudija dokumentai // Tautotyros metraštis. 2011 metai. T. 2. – V.: Gimtinė, 2012, p. 139-163.

► **Atviras konstitucinės tvarkos laužymas.** Teisinis nihilizmas jau reiškiasi ir praktiniais veiksmais, viešu atsisakymu paklusti šiuo klausimu nustatytai konstitucinei tvarkai. Kai kurių gatvių ir vietovių pavadinimai jau *de facto* rašomi ir nelietuvių kalba, nors tokie pavadinimai žymi Lietuvos valstybės teritoriją ir dėl to yra ypatingo oficialumo ir svarbos valstybės ženklai ir turi būti rašomi valstybine kalba (tuo labiau unitarinėje valstybėje). Tai specialiai yra pasakyta minėtuose Konstitucinio Teismo nutarimuose, taip pat ir minėtame Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. birželio 18 d. sprendime, įpareigojusiame pašalinti gatvių ir vietovių dvikalbių pavadinimų lenteles. Tokių lentelių buvimas, kaip minėta, sudaro įspūdį, kad toje teritorijoje Lietuvos valstybės suverenitetas yra ribotas, santykinis, o gal ir laikinas. Savavališkas gatvių ir vietovardžių dvikalbių pavadinimų lentelių kabinimas yra ne tik lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statuso neigimas. Tai kartu yra ir nepripažinimas teismų konstitucinės teisės vykdyti vienodą teisingumą visoje Lietuvos teritorijoje, taip pat neigimas pareigos vykdyti teismų sprendimus. Su šia teisinio nihilizmo forma yra susiję viešieji pareiškimai bei praktiniai veiksmai kai kurių viceministrų (kultūros, energetikos, švietimo ir mokslo), kurie ne tik atsisako vykdyti LVAT sprendimą pašalinti ant jų namų kabančių lentelių su dvikalbiais gatvių ir vietovių pavadinimais, bet ir viešai pareiškia, kad jie ir toliau nevykdys teismo sprendimo, tuo netiesiogiai ragindami taip elgtis ir kitus Lietuvos piliečius.

Šios teisinio nihilizmo formos paradoksalumas yra tas, kad taip elgiasi Lietuvos Vyriausybės nariai, kurių pareiga ne diskutuoti dėl konstitucinės tvarkos galio-

jimo, o ją besąlygiškai vykdyti ir garantuoti, kad visi piliečiai elgtųsi pagal Konstitucijos nustatytą teisinę tvarką. Stebina tai, kad šios tvarkos pažeidėjai nebaudžiami. Minėti pareigūnai nesusilaukia jokios reakcijos nei iš Prezidentės, nei iš Seimo, nei Vyriausybės. Visa tai jiems netrukdo ir toliau eiti viceministrų pareigas, toliau savo pavyzdžiu „mokyti“ teisinio nihilizmo kitus piliečius, juos drąsinti tokiam nihilizmui.

Bet jei nėra kam ginti Konstitucijos, tai nėra ir pačios Konstitucijos, nes ji egzistuoja tik tiek, kiek valstybės pareigūnai ir piliečiai realiai gina Konstituciją ir laikosi jos nustatytos tvarkos. Jei valstybės institucijos negina konstitucinės tvarkos, tai šios pareigos turėtų imtis patys piliečiai, kuriems Konstitucija suteikia „teisę priešintis bet kam, kas kėsina (...) į konstitucinę santvarką“ (Konstitucijos 3 str.).

Sveikintinas 2013 m. gegužės 7 d. premjero Algirdo Butkevičiaus viešas pranešimas, kad neketinama keisti esamos konstitucinės tvarkos, įpareigojančios oficialiuose valstybės dokumentuose asmenvardžius rašyti lietuviškai.

Lietuvių tauta daug kovojusi dėl savo kalbos ir valstybės siekia išsaugoti lietuvių kalbos kaip valstybinės statusą, kuris yra vienas iš pagrindinių Lietuvos valstybės suverenumo bruožų. Todėl atskirų valstybės aukštų pareigūnų pareiškimai, kad ir ši sritis gali būti „kompromisų zona“, negali nekelti titulinės tautos susirūpinimo. Piliečiai, kurių netenkina esama konstitucinė tvarka, laisvoje demokratinėje visuomenėje, kokia yra Lietuva, turi teisę palikti tą šalį.

Lietuvių kalbos socialinio prestižo menkinimas

Grėsmė lietuvių kalbai sietina jau ne tik su teisiniu nihilizmu,

bet ir su lietuvių kalbos socialinio prestižo nepaisymu, tautinės savivarbos stoka.

Nemažai verslininkų, kaip žinome, savo įmonėms renka si nebe lietuviškus, bet angliškus pavadinimus (prekės ženklus). „Miesto vitrinose rėkia sunkiai suprantamais vardais, lietuviška iškaba jau tampa retenybe, – su širdgėla „Vilniaus diena“ yra sakiusi Albina Šiupienienė, sostinės savivaldybės administracijos Saugaus miesto departamento Viešosios tvarkos skyriaus vyriausioji kalbos tvarkytoja.¹³ Tautinę savigarbą praradę verslininkai naudoja si tuo, kad įmonių, įstaigų pavadinimus Patentų biure galima registruoti kaip prekės ženklus, o ženklams Valstybinės kalbos įstatymas negalioja, tad jų suvaldyti neįmanoma. Seniai prašoma, kad teisės aktuose, reguliuojančiuose reklamą ir kitą viešąją informaciją (viešuosius užrašus), būtų kuo aiškiau apibrėžtas informacijos lietuvių kalba ir vadinamųjų prekės ženklų santykis, pabrėžiant, jog pirmenybė privalo būti teikiama informacijai valstybine kalba, kad ji turi būti lygiavertė su ženklu vietoje, vienodai gerai matoma. Į tai valdžios dėmesį atkreipė ir konferencijos „Lietuvių kalba šiandien“ (Vilnius, 2013 09 19) dalyviai priimtoje rezoliucijoje.¹⁴

Tarp kultūrininkų irgi esama žmonių, kuriems atrodo, kad, pavyzdžiui, nelietuviškai dainuodami daugiau pasieksią. Ypač tai ryšku kandidatų atrankos į Euroviziją metu.

Trūksta sutartinos pagarbos gimtajai kalbai ir Lietuvos mokslininkams. Dėl to atsirado diskriminacinė nuostata, pagal kurią

¹³ Žuolytė, Jūratė. Kadai ruse nome, dabar anglėjame (Interviu „Vilniaus diena“) // Vilniaus diena, 2008 02 23.

¹⁴ Konferencijos „Lietuvių kalba šiandien“ rezoliucija // Lietuvos aidas, 2013 12 07.

mokslo darbai, paskelbti užsienio kalba, ypač anglų, Lietuvos universitetų administracijų ir Lietuvos mokslo tarybos vertinami labiau, nei paskelbti lietuvių kalba.¹⁵ Tai diferencijuojama balais ir skirtingu atlyginimu už mokslo darbą.

Čia galima nekelti klausimo, ar tai nepanašu į asmens diskriminaciją vartojamos kalbos pagrindu, bet vienareikšmiškai tenka konstatuoti, jog tai neskatina lietuvių kalba plėtoti mokslinį mąstymo stilių, lietuvišką terminiją, neskatina skelbti lietuvių kalba pačius geriausius Lietuvos mokslininkų darbus. Šitaip atimama iš Lietuvos moksleivijos ir studentijos teisė ir galimybė savo gimtąja kalba susipažinti su pačiais naujaisiais ir svarbiausiais Lietuvos mokslo laimėjimais. Tokiomis sąlygomis neišvengiamai turės mažėti lietuvių kalbos socialinis naudingumas, o kartu ir jos vartojimo patriotų skaičius, gali savotiškai atgimti XX a. pradžios kai kurių kaimiečių nuostata: neleisti savo vaikų į lietuviškas mokyklas, nes „su lietuvių kalba netoli teisi“. Iš tiesų, mažta samčio vertė, jei nėra kuo jai semti.

Lietuvių kalbos socialiniam prestižui palaikyti ir pakelti valstybė turėtų nepagailėti lėšų, kurios būtų skiriamos versti į lietuvių kalbą geriausius pasaulio literatūros kūrinius ir mokslininkų veikalus, kaip tai daro, pavyzdžiui, Lenkija, Rusija ir kitos šalys, kad Lietuvos jaunimui bent žymi dalis svarbiausių pasaulio mokslo ir kultūros laimėjimų būtų prieinami gimtąja kalba.

Lietuvių kalbos likimas – tai tautos ateities likimo klausimas. Lietuvių tauta yra, kol yra, kas ta kalba kalba, ją puoselėja ir gina. ■

¹⁵ Vainiutė, Milda. Lietuvių kalbos kaip valstybinės konstitucinis statusas: pagrindiniai aspektai // Jurisprudencija 2010, 4(122), p. 37.

Lietuvos bibliotekos pasigenda atsakingo valstybinio požiūrio

Vasario 4 d. Vilniaus universiteto bibliotekos Mokslinės komunikacijos ir informacijos centre įvyko IX Lietuvos bibliotekinių draugijos suvažiavimas. Suvažiavimo delegatai, atstovaujantys 2633 bibliotekoms, priėmė rezoliuciją, kuria norima atkreipti Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės dėmesį į kritinę situaciją, susidariusią dėl:

1. Bibliotekų darbuotojų atlyginimų, kurie yra vieni mažiausių Lietuvoje. Tai neskatina darbuotojų motyvacijos, profesinio konkurencingumo bei stabdo įvairias bibliotekų veiklas. Siūloma kuo skubiau patvirtinti naują Kultūros ir meno darbuotojų darbo užmokesčio didinimo programą, taip pat inicijuoti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. liepos 8 d. nutarimo Nr. 511 „Dėl biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos tobulinimo“ 1 priedo kultūros ir meno darbuotojų skilties pakeitimą; prilyginti kultūros darbuotojų atlyginimų koeficientus prie švietimo darbuotojų atlyginimų koeficientų.

2. Nepakankamo dokumentų fondų atnaujinimo, keliančio grėsmę žinių visuomenės kūrimui. Skiriant lėšas dokumentų fondams papildyti, siūloma atsižvelgti į Tarptautinės bibliotekų asociacijos rekomendacijas, pagal kurias viešosiose bibliotekose per metus turi būti įsigyjama ne mažiau kaip 250 naujų knygų 1000 gyventojų. Atsižvelgiant į šiandieninę finansinę situaciją Lietuvoje, siūloma grąžinti dokumentams skirtas lėšas į 2008 m. lygį – 8,9 mln. litų.

3. Lėtai vykstančio bibliotekų renovacijos ir modernizavimo proceso. Siūloma atsakingai ir objektyviai įvertinti dabartinę bibliotekų renovacijos ir modernizavimo situaciją, iširti lėšų poreikį ir užtikrinti reikalingų lėšų skyrimą, panaudojant Valstybės investicijų fondo, ES struktūrinių fondų lėšas.

4. Senstančios kompiuterinės ir programinės įrangos, keliančios grėsmę Lietuvos bibliotekų informacinių sistemų plėtrai. Siūloma 2014-2020 metų ES struktūrinių fondų paramos lėšų įsisavinimo etape sudaryti tinkamas sąlygas atnaujinti kompiuterinę ir programinę įrangą, atitinkančią informacinių paslaugų teikimo reikalavimus.

Lietuvos bibliotekų fonduose sukaupta beveik 107 mln. įvairių dokumentų, o per metus jas aplanko daugiau nei 25 mln. lankytojų. Jos teikia ne tik kokybiškas naujausias informacines paslaugas, bet ir užtikrina neformaliojo ugdymo ir mokymosi visą gyvenimą galimybes, ugdo žinių visuomenės kompetencijas, skatina visuomenės kūrybiškumą ir dalyvavimą kultūros procesuose.

Suvažiavime išrinkta nauja Lietuvos bibliotekinių draugijos taryba. Pirmininkės pareigos patikėtos Birštono viešosios bibliotekos direktorei Alinai Jaskūnienei. ■

SPECIALUS ŽURNALO SKYRIUS

Rengiamas kartu su Europos Parlamento Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupe ir Lietuvos socialdemokratų delegacija

Jame informuojame apie Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupės ir Lietuvos socialdemokratų delegacijos Europos Parlamente veiklą ir požiūrius į Europos bei Lietuvos aktualijas

S&D

Europos Parlamento narių socialdemokratų mintys



Vilija Blinkevičiūtė: Socialines išmokas reikėtų vertinti kaip investiciją į žmones, kuri leidžia jiems prisitaikyti prie pokyčių darbo rinkoje, apsaugoti nuo skurdo ir socialinės atskirties bei padeda išsaugoti sveikatą ir integruotis į darbo rinką. Negalima taupyti socialinės apsaugos sąskaita, kaip tai darė dešinieji, nes tai tik padidino skurdą bei socialinę atskirtį.

Zigmantas Balčytis: Eurais mums suteiks daugiau galimybių stiprinti ekonomiką. Bet euras nėra vaistas nuo visų ligų. Europos valstybių patirtis rodo, kad euras negelbėja, jei vyriausybė dirba blogai, priima žalingus, netoliaregiškus sprendimus. Taigi jei dirbsime blogai, jei nesukursime uždirbančios valstybės, nei euras, nei litas, nei doleris mūsų neišgelbės.



Justas Vincas Paleckis: Lietuvoje dar nedaugelis supranta, kad, dalyvaudami EP rinkimuose, balsuosime ne tik už vieną ar kitą partiją, išskirsime vieną ar kitą politiką sąrašuose. Europos rinkėjų balsai lems, kokių kursų plauks Europos laivas: socialdemokratiu, konservatyviu, liberaliu, žaliuoju... Dauguma Lietuvos ir kitų ES šalių piliečių, neabejoju, balsuotų už tuos, kurie įsipareigojo sumažinti socialinę atskirtį tarp turtingų ir vargšų visoje Europoje ir atskirose jos šalyse.



Hanes Svoboda: Turime skatinti augimą ir darbo vietų kūrimą Lietuvoje tam, kad jauni žmonės turėtų patikimas ateities perspektyvas. Visi europiečiai, įskaitant lietuvius, turi teisę į nemokamą aukštos kokybės ugdymą nuo vaikystės iki senatvės. Tikėkime kvalifikuota darbo jėga, solidarumu, socialiniais ir aplinkosauginiais standartais pagrįsta Europos Sąjunga.

Iš Europos Parlamento – geros žinios keleiviams

Zigmantas Balčytis

Europos Parlamento Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupės narys

Europos Parlamente – svarstomų problemų įvairovė: nuo Jungtinių Amerikos Valstijų Nacionalinės saugumo agentūros vykdyto šnipinėjimo iki Europos Sąjungos vizų liberalizavimo Moldovos piliečiams. Svarbūs klausimai, bet sprendimai dėl šių reikalų bus priimti tik po ilgokų diskusijų.

Šįkart norėtusi atkreipti dėmesį į kur kas žemesnius reikalus, kurie artimiausiu metu bus svarbūs keliaujantiems žmonėms – ir skraidantiems lėktuvais, ir važinėjantiems automobiliais.

Europos Parlamentas balsavo už naujas taisykles, palengvinsiančias kompensacijų už atidėtus skrydžius bei sugadintą ar pradangintą bagažą gavimą. Griežtės oro vežėjų priežiūra, keleivių skundų tvarkymo nuostatos.

Europos Sąjungoje vis daugiau gyventojų keliauja lėktuvais. Daugėja ir keleivių skundų dėl prastai suteiktos arba nesuteiktos paslaugos. Ir tik 2 procentai keleivių, pateikusių skundus skrydžių bendrovėms, sulaukia kompensacijų. Akivaizdu, kad šioje srityje buvo būtina didesnė keleivių teisių apsauga.

Naujomis taisyklėmis patobulintos skundų teikimo procedūros ir vykdymo užtikrinimo priemonės, kad keleiviai galėtų realiai pasinaudoti savo teisėmis ir gauti kompensaciją. Oro uostuose įstrigę keleiviai įgis geresnių galimybių gauti informaciją, pagalbą ir būti nukreipti kitais maršrutais.

Sąvoka „ypatingos aplinkybės“, dėl kurių gali būti atsisakyta išmokėti kompensaciją už atšauktą ar atidėtą skrydį, apims tik tuos įvykius, kurie visiškai nepriklauso nuo oro vežėjo veiklos (pavyzdžiui, gedimas dėl paukščio atsitrenkimo, politiniai neramumai ar nenumatyti streikai). Tačiau vežėjai vis tiek turės atsakyti į keleivio pateiktą skundą ir raštu nurodyti skrydžio atšaukimo aplinkybes.

Jei tokių ypatingų aplinkybių nėra, oro vežėjai turės pasiūlyti keleiviams kompensaciją ne tik atšauktam, bet ir ilgam (daugiau nei trims valandoms) atidėto skrydžio atveju.

Vėluojant daugiau nei tris valandas bus siūloma ne mažesnė kaip 300 eurų kompensacija.

Jei lėktuvas pavėluos atskristi 90 minučių ir dėl to keleivis pavėluos į jungiamąjį skrydį, pirmasis oro vežėjas turės suteikti keleiviui pagalbą ir išmokėti

kompensaciją.

Be to, kiekviename oro uoste rekomenduojama įrengti specialią, pretenzijas dėl bagažo tvarkančią tarnybą – atvykus ir supratus, kad bagažas dingio arba nukentėjo, čia būtų galima iškart pateikti skundą ir paspartinti procedūras.

Nemokama pagalba (gaivieji gėrimai, maistas) turės būti teikiama skrydžiui vėluojant dvi valandas, net ir esant „ypatingoms aplinkybėms“.

Oro vežėjai bus įpareigojami užtikrinti, kad oro uoste veiktų juos atstovaujantis informacinis langelis, teikiantis keleiviams reikalingą informaciją apie jų teises, įskaitant skundų pateikimo procedūras, pagalbą skrydžio atšaukimo ar atidėjimo metu, taip pat prarasto arba vėluojančio bagažo atvejais.

Jei į keleivio skundą nebus atsakyta per 2 mėnesius, bus laikoma, kad oro vežėjas sutinka su prašomu kompensavimu.

Bagazo apribojimai turės būti aiškiai įvardinti perkant bilietą ir registruojantis į lėktuvą. Siūloma leisti nemokamai į lėktuvo saloną įsinešti ne tik jame vežti leidžiama bagažą, tačiau ir paltą, rankinę, bent vieną standartinį pirkinį iš oro uosto krepšį.

Taip pat siekiama įpareigoti vežėjus apsidrausti arba kaupti lėšas specialiuose fonduose, iš kurių bankroto atveju būtų gražinami pinigai už bilietus arba apmokamas keleivių parsikraidinimas namo.

Noriu pažymėti, kad dėl galutinio taisyklių teksto dar bus deramasi su Europos Sąjungos Taryba. Manau, kad dauguma nuostatų, ginančių keleivių teises, išliks. *Svarbiausia, kad keleivių teisės egzistuotų ne tik „popieriuje“, bet ir realiame gyvenime.*

Europos Parlamente taip pat pradėtos svarstyti naujos taisyklės dėl viešos, visą Europos Sąjungą apimančios skubios pagalbos iškvietimo sistemos „eCall“.

Taisyklės numato, kad automobilių gamintojai nuo 2015 metų spalio mėnesio į rinką išleidžiamuose naujuose automobiliuose privalės įrengti skubios pagalbos iškvietimo sistemą „eCall“. Ji leistų, atsitikus sunkiam eismo įvykiui, automatiškai (naudojant telefono numerį 112) apie tai informuoti bendruosius pagalbos centrus.

Sistema ne tik užtikrintų balso ryšį tarp į nelaimę patekusio automobilio ir pagalbos centro, bet ir centrui nusiųstų informaciją apie automobilio vietą, degalų tipą, prisegtų diržų skaičių.

Prognozuojama, kad ši sistema leistų iki 10 procentų sumažinti eismo įvykių aukų skaičių. ■

Socialinė apsauga turi būti garantuota visiems

Europos Parlamento narė, Lietuvos socialdemokratų delegacijos Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupėje vadovė Vilija BLINKEVIČIŪTĖ atsako į „Gairių“ klausimus.

– Jūs esate viena aktyviausių europarlamentarų – 31-a tarp 736 EP narių. Statistika rodo, kad per penkerių metų kadenciją, kuri netrukus baigsis, plenarinėse sesijose pasisakėte 1006 kartus, pateikėte 127 klausimus Komisijai ir Tarybai, parengėte ne vieną pranešimą ir nuomonę. Koks Jūsų veiklos Europos Parlamente svarbiausias motyvas?

– Atsakomybė. Kiekvienas iš 736 Europos Parlamento narių atstovauja beveik 500 milijonų Europos Sąjungos (ES) piliečių. Kaskart balsuodami už vieną ar kitą projektą mes prisiimame visą atsakomybę už sprendimo pasekmes. Tačiau ypatingą atsakomybę aš jaučiu tiems, kurių dėka buvau išrinkta į Europos Parlamentą – gimtosios Lietuvos žmonėms.

– Europos Parlamentas kartais žmonėms atrodo esąs labai toli – kaip dangus. Gal nepakankamai aiškiai jį svarba sprendimų priėmimo?

– Europos Parlamento galios dabar išaugo, europarlamentarų balsas yra lemiamas priimant daugelį Europos Sąjungos ir Lietuvos žmonėms svarbių sprendimų. Be Europos Parlamento pritarimo negali būti priimtas ES biudžetas, beje, iš jo Lietuva per ateinančius 7 metus turėtų gauti net 45 mlrd. litų, tai dešimtdaliu daugiau nei iki šiol. Parlamentas taria svarų žodį, kai reikia mažinti ekonomikos krizių grėsmes, spręsti nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimo, jaunimo, pensininkų, neįgaliųjų problemas, užtikrinti švaresnę aplinką ir sveikesnį maistą, pigesnius telefono skambučių tarifus, palengvinti keliavimą ir kita. Apie visa tai reikia nuolat aiškinti žmonėms, kurie iš tikrųjų dar dažnai mano, jog Europos Parlamentas yra kažkur toli ir nedaro įtakos jų gyvenimui.

Ne mažiau svarbu yra aiškinti, jog sprendimai priklauso ir nuo politinių jėgų Europos Parlamente santykio. Istorija parodė, jog kuo daugiau Europos Parlamente bus kairiųjų pažiūrų politikų, tuo labiau bus rūpinamasi paprastų žmonių problemomis, tuo labiau bus puoselėjamos demokratijos, laisvės, lygybės, teisin-

gumo ir solidarumo vertybės. Dabartinė EP Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso frakcija daug padarė, kad sustabdytų pragaištingą dešiniųjų politiką, kai beatodairiškai taupant buvo bandoma įveikti ekonomikos krizę. Šios politikos pasekmės – rekordiška padidėjęs nedarbas, skurdas ir socialinė atskirtis. Tokią politiką laimino ir dešinėsios pakraipos Europos Komisijos nariai. Todėl svarbu, kad Europos Parlamento rinkimų rezultatai įgalintų socialdemokratų atstovą užimti Europos Komisijos vadovo postą.

– Kokie konkretūs buvo socialdemokratų veiksmai?

– Tik Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso frakcijos dėka daugiametis 2014–2020 m. Europos Sąjungos biudžetas yra toks lankstus ir socialiai orientuotas. Tik atsižvelgiant į mūsų pasiūlymus jis buvo pakeistas taip, kad labiau atitiktų Europos piliečių lūkesčius. Mūsų frakcija buvo aktyviausia ieškant efektyviausių ekonomikos krizės prevencijos būdų. Mes inicijavome parlamentinį ekonomikos krizės priežasčių ir pasekmių tyrimą, pasiūlėme atviresnę ir atskaitingesnę ekonominių sprendimų priėmimo sistemą, raginame reguliuoti reitingų agentūrų veiklą bei bankų viršpelnius, sukurti bankų veiklos priežiūros mechanizmą, panaikinti „mokesčių rojus“, palaikėme finansinio tarpininkavimo mokesčio bankams įvedimą.

Socialdemokratai nuolat kėlė aktualias socialines problemas bei siūlė jų sprendimo būdus. Raginame valstybes nares pasirašyti socialinių investicijų paktą, kuriame būtų nustatyti investicijų tikslai ir sukurtas griežtesnės kontrolės mechanizmas. Biudžetinė drausmė euro zonoje turėtų būti vertinama ir pagal užimtumo bei socialinius rodiklius. Taip būtų užtikrintas tinkamas socialinių investicijų lygis bei ES socialinio modelio tvarumas.

Nuolat reikalavome geriau spręsti skurdo bei socialinės atskirties problemas, užtikrinti visiems galimybes gauti tinkamas minimalias pajamas bei socialinę apsaugą. Mūsų frakcija palaikė ir Lietuvai aktualius sprendimus, susijusius su tiesioginėmis išmokomis žemdirbiams, Ignalinos AE uždarymo finansavimu, Lietuvos vežėjų ir pieno gamintojų problemomis.

Esu įsitikinusi, jog rinkimų kampanijos metu sugebėsime žmonėms pateikti daug argumentų, kodėl reikia balsuoti už socialdemokratų. Rinkimus į Europos Parlamentą reikėtų vertinti kaip svarbiausią šių metų ES įvykį.

– Jums, kaip buvusiai socialinės apsaugos ir darbo ministrei, turbūt artimiausi tebelieka šios srities reikalai.

– Daugiausia tenka dirbti Užimtumo ir socialinių reikalų komitete, kur aš esu pagrindinė narė. Man labai priimtina, kad išlaidas socialinei apsaugai Europos Parlamentas ragina vertinti kaip socialines investicijas, kurios apsaugo žmones nuo skurdo, padeda išsaugoti sveikatą ir gebėjimus dirbti bei prisitaikyti prie pokyčių. Pagrindinė priemonė socialinėms investicijoms skatinti turi būti Europos socialinis fondas (ESF), jam naujajame ES daugiametis biudžete numatyta 75 mlrd. eurų.

– Europos Parlamentas sausio mėnesį balsavo už Jūsų parengtą pranešimą dėl socialinės apsaugos plėtotės.

– Šio pranešimo rengimas buvo vienas atsakingiausių mano šios kadencijos darbų. Juo siekiau atsakyti į klausimus, ar šiuolaikiniame sparčių pokyčių bei ekonominių ciklų veikiamame pasaulyje mes esame pakankamai socialiai apsaugoti įvairiose gyvenimo situacijose ir kuria linkme reikėtų tobulinti socialinę apsaugą Europos Sąjungoje. Balsuodamas už mano parengtą pranešimą Europos Parlamentas paragino valstybes nares parengti socialinės apsaugos plėtojimo strategijas, kad būtų užtikrinta patikima ir tvirta socialinė apsauga visiems žmonėms, paremta visuotinės prieigos ir nediskriminavimo principais. Socialinė apsauga turi išlaikyti ekonomikos krizių spaudimą, kai ženkliai išauga poreikis socialinei paramai. Negalima taupyti socialinės apsaugos sąskaita, kaip tai darė dešinieji, nes tai tik padidino skurdą bei socialinę atskirtį. Nepriklausomai nuo užimtumo formos darbuotojams turi būti sudarytos galimybės mokytis bei derinti darbą su šipareigojimais šeimai, neprarandant turimų socialinių garantijų. Būtina aktyviau kovoti su nelegaliu ir mažų socialinių garantijų darbu, įskaitant piktnaudžiavimus netipinėmis darbo sutartimis. Europos Komisiją paraginame ištirti, ar pastarojo meto valstybių narių atliktais darbo įstatymų pakeitimais, kuriais buvo siekiama didinti darbo rinkos lankstumą, nebuvo nepagrįstai sumažintas darbuotojų socialinis saugumas ir pažeisti lankstumo ir saugumo principai.

– Savo pranešime akcentavote, jog socialinė apsauga turi būti garantuota visiems, ne tik samdomiems darbuotojams, bet ir savarankiškai dirbantiems asmenims. Kokios yra pagrindinės problemos, susijusios su savarankiškai dirbančiųjų socialine apsauga?

– Europos Sąjungoje vis dar esama pažeidžiamų darbuotojų diskriminavimo atvejų, kai skirtingiems darbo sutarčių tipams taikoma nevienodo lygio arba nepakankama socialinė apsauga. Labiausiai dėl to nukentčia savarankiškai dirbantys asmenys. Iš visų ES šalyse dirbančių asmenų savarankiškai dirba daugiau nei 15 proc. – apie 30 milijonų. Daugelyje šalių tokie

asmenys tik iš dalies dalyvauja pensijų sistemoje, todėl jiems kyla didelė skurdo senatvėje grėsmė. Jie taip pat (lyginant su samdomais darbuotojais) mažiau socialiai apsaugoti motinystės (tėvystės) ir nedarbo atvejais. Kita didelė problema ta, jog tokia darbo forma vis dažniau piktnaudžiuojama: neretai savarankiškas darbas yra fiktyvus, t. y. jis pasirenkamas siekiant mokėti mažiau socialinių įmokų, nors darbo pobūdis artimas arba tolygus samdomam. Dėl to pažeidžiamos socialinės darbuotojų teisės, iškraipoma konkurencija ir kyla socialinio dempingo grėsmė.

– Ką reikėtų daryti, kad ir šiems darbuotojams būtų garantuota socialinė apsauga?

– Šalys turėtų geriau koordinuoti savarankiškai dirbančių asmenų socialinės apsaugos schemas, kad nebūtų varžomas laisvas darbuotojų judėjimas, o plėtojant socialinę apsaugą senatvės, negalios, motinystės (tėvystės), nedarbo atvejais, reikėtų drauge siekti, kad ji būtų geriau pritaikyta savarankiškai dirbančių asmenų poreikiams. Europos Sąjungoje neturime vieningos visuotinai pripažįstamos savisamdos sampratos, todėl kyla nemažai problemų, susijusių su savarankiškai dirbančių asmenų darbo teisėmis ir jų socialine apsauga. Valstybės narės turėtų aiškiai apibrėžti fiktyvią savi-samdą ir, nustačius ir įrodžius tokius atvejus, taikyti sankcijas darbdaviams. Savi-samda neturi būti naudojama kaip būdas neleisti darbuotojams pasinaudoti socialinėmis garantijomis ir siekiant apeiti socialinės apsaugos įstatymus.

– Ar tokių atvejų matote Lietuvoje?

– Be abejo. Štai žmogus dirba įmonėje, tačiau oficialiai – savarankiškai. Todėl darbdavys už jį nemo-ka mokesčių. Tačiau tas žmogus vis tiek turi paklusti bendrai darbovietės tvarkai, taigi atitinka darbuotojo, dirbančio pagal sutartį, statusui. Nukentčia sąžiningai dirbantys darbdaviai, tas pats darbuotojas, verslas turi nevienodas konkurencines sąlygas. Apskritai, tai yra didelė žala bet kuriai valstybei ir verslui.

Toks nelegalus darbas yra išbujojęs ne tik Lietuvoje, bet ir daugelyje kitų ES valstybių. Tai ne tik galimybė išvengti nedarbo, taip galima išvengti tam tikrų mokesčių, įmokų. O po to nukentčia patys žmonės – kai jie sukuria šeimą, susilaukia vaikų, sulaukia senatvės, arba, neduok Dieve, tampa neįgalūs, jie neturi jokios socialinės apsaugos. Supraskite teisingai: nenoriu tuo pasakyti, kad Lietuvoje savarankiškai pradedantys dirbti žmonės būtinai tik siekia išvengti mokesčių, arba dirba tik fiktyviai. Tokių atvejų, žinoma, pasitaiko visur: ir dirbant savarankiškai, ir pagal darbo sutartis. Skaudina pasekmės, kurias minėjau. Dauguma žmonių tampa savarankiškais darbuotojais todėl, kad negali rasti kitokio darbo arba nesudaromos lankščios darbo sąlygos. Svarbu tokiems darbuotojams užtikrinti socialinę apsaugą. ■

„Atsinaujanti Europa“ Vilniuje

Europos Parlamento Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso frakcija organizuoja susitikimus „Atsinaujanti Europa“ (angl. „Relaunching Europe“) įvairiuose ES valstybių miestuose. Politikai, ekspertai, organizacijų atstovai drauge su jaunais žmonėmis svarsto tai šaliai, o kartu ir visai ES, svarbias problemas, ieškodami jų sprendimų ir atsakymų į klausimą, kokioje Europoje jie norėtų gyventi.

Simona Jakubynaitė

Sausio 17 d. Vilniaus universitete vykusioje diskusijoje „Darbai jauniems žmonėms: alternatyvos emigracijai“ aptarta viena aktualiausių problemų Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos šalyse - jaunimo nedarbas ir jaunų žmonių masinis išvykimas, ieškant darbo galimybių užsienyje. Šiuo metu 5 milijonai 15-24 metų amžiaus europiečių sunkiai randa darbo. Diskusijose buvo svarstoma, kaip būtų galima sustabdyti protų nutekėjimą. Kaip valstybė galėtų padėti jaunimui susirasti darbą? Ar mobilumas ir emigracija yra vienintelės alternatyvos? Koks švietimo vaidmuo? Kaip darbuotojų įgūdžiai atitinka darbo rinkos poreikius?

Pasak EP Socialistų ir demokratų frakcijos pirmininko Haneso Svobodos, jaunimo nedarbo lygis, kai kuriose ES narėse svyruojantis nuo 40 iki 60 proc., yra skandalingas. Todėl Europos socialdemokratams pradėjo judėjimą ES lygiu, reikalaujantį užtikrinti galimybes visiems jauniems žmonėms gauti darbą arba pasiūlymą tęsti mokslus, ir pasiekė, kad 2014-2020 m. ES valstybėse būtų įgyvendinama *Jaunimo garantijų iniciatyva*. Pastebėdamas, kad Baltijos šalyse gausu ne tik jaunų bedarbių, bet ir laisvų darbo vietų, H. Svoboda ragino Lietuvą kuo skubiau įgyvendinti šią iniciatyvą, skatinti darbo jėgos kvalifikaciją, kad būtų išspręstos darbuotojų trūkumo ir jaunimo nedarbo problemos. Kalbėdamas apie savo gimtąją šalį Austriją, pasižyminčią vienu mažiausiu jaunimo nedarbu (8-9 proc.) Europoje, H. Svoboda pabrėžė, jog toks rezultatas pasiektas ne atsitiktinumo, o nuolatinio valdžios institucijų darbo ir pastangų dėka. „Turime skatinti augimą ir darbo vietų kūrimą Lietuvoje tam, kad jauni žmonės turėtų patikimas ateities perspektyvas. Visi europiečiai, įskaitant lietuvius, turi teisę į nemokamą aukštos kokybės ugdymą nuo vaikystės iki senatvės. Kvalifikuotų darbuotojų priei-

namumas yra pagrindinis naujovių ir užimtumo šaltinis. Tikėkime kvalifikuota darbo jėga, solidarumu, socialiniais ir aplinkosauginiais standartais pagrįsta Europos Sąjunga, kurioje laisvas judėjimas yra kiekvieno teisė“, – apie socialdemokratinę Europos viziją kalbėjo H. Svoboda.

Ministras Pirmininkas Algirdas Butkevičius sakė suprantantis jaunų žmonių nuoskaudas, nes finansų ir ekonomikos krizė jiems smogė skaudžiai. Anksčiau jaunuoliai savarankišką gyvenimą Lietuvoje pradėdavo vidutiniškai nuo 25-erių metų, o ekonominiu sunkmečiu šis amžius pailgėjo iki 29-erių metų. A. Butkevičiaus pabrėžė, kad *Europos jaunimo garantijų iniciatyva* yra istorinis šansas – siekiama užtikrinti, kad visiems jaunuoliams iki 25 metų (Lietuvoje iki 29 metų) po profesinės ar aukštosios mokyklos baigimo ne ilgiau kaip per 4 mėnesius būtų pasiūlytas darbas arba papildomas mokymas, kuris padėtų susirasti darbą. Šiai iniciatyvai įgyvendinti Lietuvoje suburtas partnerių tinklas, kurį sudaro Socialinės apsaugos ir darbo, Švietimo ir mokslo, Ūkio bei Žemės ūkio ministerijų pareigūnai, verslo, darbdavių, darbuotojų bei jaunimo organizacijų atstovai. A. Butkevičius pasidžiaugė, kad gerai vertinamas Lietuvos pirmininkavimas ES liudija Lietuvos žmonių darbštumą, kompetentingumą ir principingumą.

Diskusijoje apie kokybišką išsilavinimą ir tai, kaip būtų galima užtikrinti sklandų jaunuolių įsiliejimą į darbo rinką švietimo ir mokslo viceministras Rimantas Vaitkus sakė, kad švietimas – tai procesas ir investicija, o ne paslauga. Anot jo, valstybė, atsižvelgdama į tendencijas ūkyje ir darbo rinkoje, turėtų numatyti specialistų poreikį, dalyvauti planuojant specialistų rengimą. Kaip lietuviškos švietimo sistemos trūkumus viceministras nurodė studentų skirstymą į mokačius ir nemokačius už studijas, vienas iš brangiausių studijų Europoje bei ankstyvą profiliavimą, kai jau dešimtakai turi spręsti, kurioje humanitarinių ar tikslųjų mokslų srityje specializuotis. R. Vaitkaus manymu, Lietuva turėtų perimti iš vokiškojo modelio dualaus mokymosi idėją, kai studijos derinamos su praktinių įgūdžių įgijimu, tačiau neversti vaikų pasirinkti profesijos per anksti, ir lygiuotis į lankstumu pasižymintį Olandijos švietimo sistemos modelį.

Europos jaunimo forumo valdybos narys Miroslavas Krzanikas kalbėjo, jog vaikams nuo mažens turėtų būti pristatomos įvairios profesijos, pasakojama apie profesijų paklausą, užtikrinamos lygios galimybės mokytis universitete.



Grupė diskusijos dalyvių.

Kauno jaunimo organizacijų sąjungos „Apskritasis stalas“ pirmininkas Mantas Jurgutis teigė, kad jaunimo neformalaus ugdymo – stažuočių, praktikų – pripažinimas turėtų būti vienu iš Lietuvos prioritetų. Renginio vedėjas Edmundas Jakilaitis pasiūlė nuo pat pradinių klasių Lietuvos mokyklose rengti supažindinimo su profesijomis pamokas, kurios galėtų vykti kas mokslo metų ketvirtį.

Europos socialistų partijos socialinių reikalų ir užimtumo ministrų tinklo pirmininkas, socialdemokratas iš Liuksemburgo Nikolas Šmitas sakė, jog reikia kovoti prieš vargo emigraciją, visoje Europos Sąjungoje kurti tinkamas ir kokybiškas darbo vietas. Pasak jo, griežtas taupymas neturėtų paliesti švietimo, nes rizikuotume jaunosios kartos ir valstybės ateitimi. Jaunų žmonių perėjimas iš mokslo įstaigų į darbo rinką yra pilnas iššūkių, tad valstybė turėtų teikti paramą, mokyklos ir įmonės – megzti ryšius, kurti praktikų ir stažuočių tinklą.

Europos profesinių sąjungų konfederacijos jaunimo komiteto narė Goda Neverauskaitė pastebėjo, kad svarbu užtikrinti ne tik tai, kad jaunimas gautų darbą, bet ir kad tas darbas būtų kokybiškas, o praktika turi būti ne formali, bet reali galimybė gauti žinių, išmokti ką nors naujo.

Kitoje diskusijos dalyje kalbėta apie tinkamą darbą jaunimui kaip alternatyvą protų nutekėjimui. Europos Parlamento narė, verslininkė Marlene Mici teigė, jog būtina pasitikėti jaunais žmonėmis, net jei jie neturi patirties, nes kaip kitaip jos įgis. Bankai verslininkams su geromis idėjomis turėtų teikti paslaugas prieinamomis palūkanomis.

Darbo ir socialinių tyrimų instituto direktorius Boguslavas Gruževskis pastebėjo, kad šiuo metu Europoje yra net 2 mln. laisvų darbo vietų, Lietuvoje – apie 20 tūkstančių. Anot jo, didelio nedarbo, kvalifikacijos neatitikimo aiškinimai nepakankamai ir paviršutiniškai nagrinėja jaunimo nedarbo reiškinį. Pažėrdamas lietuviškos statistikos – kad darbo už-

mokesčio apmokestinimas vienas didžiausių, o atlyginimų dydis triskart mažesnis nei Europoje, kad tik apie 30 proc. žmonių išreiškia savo poreikius dėl darbo, kad verslininkai priklauso aukštojo mokslo įstaigų taryboms ir turi galimybių, bet nežino, ką siūlyti – davė suprasti gilesnes nedarbo priežastis. Jaunųjų socialdemokratų sąjungos nario Tomo Šileikos paklaustas apie viešojo sektoriaus vaidmenį užtikrinant tinkamas darbo sąlygas, B. Gruževskis sakė, kad viešasis sektorius galėtų būti gerų darbo sąlygų pavyzdžiu, į kurį privačios įmonės norėtų lygiuotis, siekdamos išlaikyti darbuotojus.

Lietuvos verslo darbdavių konfederacijos prezidentas Danas Arlauskas kalbėjo, kad pelną sukuria žmonės su įgūdžiais, todėl verslas turi samdyti kvalifikuotus darbuotojus. Anot jo, specialiuosius įgūdžius galima greitai suformuoti, o bendriesiems gebėjimams, kūrybiškumui ugdyti reikia daug laiko, pradėti dera nuo ankstyvos vaikystės. Jis nurodė motyvaciją kaip raktą į profesinę sėkmę ir geras darbo sąlygas.

Lietuvos krepšinio federacijos generalinis sekretorius Mindaugas Špokas sakė, kad sportas yra viena iš neformaliojo ugdymo veiklų, kur vaikas išbanda save, įgauna disciplinos, atranda komandinį darbą. Jis atkreipė dėmesį į nepakankamą popamokinės veiklos prieinamumą moksleiviams, priklausymą nuo tėvų kišenės. Pasak jo, investicijos į vaiko neformalųjį ugdymą turi didžiulę pridėtinę vertę ir yra mažesnės negu kalinio išlaikymas, atsieinantis 70 litų kasdien.

Diskusiją apie tai, kodėl jaunuoliai, įgiję profesiją, susikrauna lagaminą ir išvažiuoja, emociškai, vaizdingai ir tiksliai apibendrino Europos Parlamento narė socialdemokratė Vilija Blinkevičiūtė.

„Matyt visi sutiks su tuo, jog galimybė vykti dirbti ar mokytis į Europos Sąjungos šalį yra viena patraukliausių laisvių. Tačiau yra ir kita šio reiškinio pusė. Man tenka daug važinėti po Lietuvą, susitikti su žmonėmis, kurių artimieji išvykę. Dauguma jų džiaugiasi, jog artimiesiems gerai sekasi užsienyje, tačiau visi laukia kuo greičiau jų sugrįžtant. Mums reikia, kad kuo daugiau jaunimo dirbtų čia, Lietuvoje. Geriausia alternatyva jaunimo emigracijai – tinkamas darbas Lietuvoje“, – kalbėjo V. Blinkevičiūtė. Pasak jos, Europos Parlamentas pritarė ne vienai programai, kuri turi padėti sumažinti jaunimo nedarbą bei priėmė ne vieną rekomendaciją, kaip tai daryti. „Vien šiam tikslui daugiametį Europos Sąjungos biudžetą skirta 6 mlrd. eurų. Pritarta jaunimo garantijų iniciatyvai, patvirtintas Europos socialinis fondas, atnaujinta Erasmus programa – visa tai padės didinti jaunimo užimtumą. Tačiau jaunimo nedarbo problema reikia spręsti ir pačiose šalyse. Investicijos į jaunimą reikalingos čia ir dabar. Nes po to gali būti per vėlu“, – teigė V. Blinkevičiūtė. ■

Iki Europos Parlamento rinkimų liko trys mėnesiai. Ką siūlo Europos socialdemokratai?

Apie tai kalbamės su EP Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupės nariu Justu Vincu PALECKIU.

– *Dažnai pasigirsta kalbų, kad Europos Parlamento rinkimai nedomina žmonių. Politikos apžvalgininkai irgi ne per daugiausia dėmesio kreipia į tai.*

– Mūsų politologai, kaip ir bankų analitikai, grakščiai sklendo virš nuodėmingos žemės, laidydami į visus kritikos strėles, o patys išlikdami joms nepasiekiami. Ir vis dėlto šį kartą išdrįsiu mesti akmenuką į politikos mokslų žinovų bei apžvalgininkų daržą.

Iš tiesų daug skaitėme ir girdėjome komentarų mūsų laukia nykūs, nuobodūs, nereikšmingi Europos Parlamento rinkimai. Žinoma, galima ir reikia turėti įvairias nuomones, triuškinėti ir kritikuoti, kai tam yra pagrindas. Bet politologai, regis, savo komentaruose privalėtų pirmiausia iškelti tai, kas tuose EP rinkimuose naujo, svarbaus žmonėms. Gal tik „Lietuvos ryto“ apžvalgininkas Vytautas Plečkaitis, kiek man teko pastebėti, pakomentavo tai, ką jau keletą mėnesių išskiria Vokietijos ir Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir Lenkijos žiniasklaida. Juk šį kartą kova vyks ne tik tarp partijų ir atskirų kandidatų nacionalinėse valstybėse. Europos Parlamento rinkimuose konkuruos ir bendraeuropinės partijos. Ta europinė partija, kuri surinks daugiausiai balsų Europos Parlamento rinkimuose, turės pirmybę siūlyti savo kandidatą į EK, neoficialios ES vyriausybės, pirmininko postą. Panašiai kaip mūsų Seimo rinkimuose – daugiausiai vietų Seime laimėjusi partija siūlo kandidatą į Ministrus Pirmininkus. Premjeras Vilniuje, kaip ir Europos Komisijos pirmininkas Briuselyje, yra, ko gero, svarbiausi asmenys atitinkamai Lietuvoje ir Europos Sąjungoje – ne pagal protokolą, o pagal realias galias.

– *Kaip Jūs vertintumėte dabartinius ES vadovus?*
– Prieš penkerius metus buvo įsteigtas „karališkas“ arba „prezidentinis“ Europos Tarybos pirmininko postas. Jis atiteko belgui Hermanui van Rompėjui, kuris per tą laiką vis dėlto liko portugalas Žoze Manuelio Barozo, EK pirmininko, šešėlyje. Kiti du svarbūs, bet ne pagrindiniai Europos Sąjungos są-

rangos postai: tai Europos Parlamento pirmininko ir pirmojo EK pirmininko pavaduotojo, vyriausiojo įgaliojimo užsienio ir saugumo politikai. Vokietijos socialdemokratas Martinas Šulcas, tapęs Europos Parlamento pirmininku, per dvejus metus įrodė, kad gali būti labai aktyvus ir matomas, tačiau šis postas neprilygsta dvejims anksčiau minėtiems. Britė baronienė Ketrin Ešton, užėmusi irgi tik prieš penkerius metus įsteigtą vyriausiosios įgaliojimo užsienio ir saugumo politikai postą, atsiskleidė kaip nuoširdi ir geranoriška politikė, tačiau jai pritrūko patyrimo, aštrumo.

– *Taigi, prie starto linijos stoja nauji kandidatai.*
– Pagrindinė konkurencija vyks dėl vadovavimo Europos Komisijai. Pirmieji savo lyderį Europos Parlamento rinkimuose įvardino socialdemokratai ir socialistai – juo tapo M. Šulcas. Pagrindiniai socialdemokratų varžovai – krikščionys demokratai ir konservatoriai, liberalai, žalieji, kairieji. Kuris jų kandidatas pretenduos užimti EK pirmininko postą? Ko gero, pagrindiniu dešiniųjų pretendentu lieka buvęs Liuksemburgo ministras pirmininkas Žanas Klodas Junkeras – kaip ir M. Šulcas, gilesnės ES integracijos šalininkas, patyręs ir populiarus politikas. Savo ambicijų siekti šio posto neslepia jaunesni politikai – Airijos premjeras Enda Kenis bei Suomijos premjeras Jyrki Katainenas. Europos liberalai pasirinko EP frakcijos pirmininką, buvusį Belgijos premjeras Guy Ferhofštata.

Visų tų europinių partijų laukia nelengvas uždavinys. Būsimas jų kandidatas turėtų pasižymėti ne tik kaip puikus polemistas, kad sėkmingai sukryžiuotų žodines špagas debatuose su M. Šulcu. Laiko negaištantis socialdemokratų kandidatas turi dar vieną pranašumą – vienodai gerai polemizuoja visomis trimis pagrindinėmis Europos Sąjungos kalbomis: anglų, prancūzų ir vokiečių. Tik ilgametis Liuksemburgo premjeras Ž. K. Junkeras, kaip parodė debatai EP ir kitose ES institucijose, galėtų šioje srityje su juo pasigalynėti.

Debatų tarp pagrindinių europinių partijų kandidatų numato transliuoti visų 28 ES šalių televizijos. Tie debatai, kur kiekvienas pateiks savo partijos programas ir argumentus, turėtų būti įdomūs ir svarbūs.

– *Kol dabartinė mūsų prezidentė nebuvo pranešusi apie kandidatavimą antrai kadencijai, būta pasvarstymų, gal ji rengiasi vėl grįžti į Briuselį.*

– Kai kas pasvajoja, kad į EK pirmininkus galėtų pretenduoti atstovai Baltijos šalių, sėkmingai suvaldžiusių krizę (ko gero, didelė dalis Lietuvos ir Latvijos gyventojų siūlytų dėti į kabutes – „sėkmingai suvaldžiusių“). Kiek teko girdėti Briuselyje ir Strasbūre, nei Valdis Dombrovskis, nei Dalia Grybauskaitė ar tuo labiau Andrius Kubilius rimčiau nesvarstomi kaip galimi kandidatai. Jei Baltijos šalyse ir pasigirsta siūlymų dėl V. Dombrovskio kandidatūros, tai jie greičiau simboliniai.

Antra vertus, tam tikra pusiauvyra tarp partijų, lyčių, mažųjų ir didžiųjų, Šiaurės ir Pietų valstybių turėtų būti išlaikyta. Šiuo metu du pagrindinius minėtus postus turi dešiniųjų partijų atstovai, likusius du – kairiųjų. Dabar „ketveriukėje“ viena moteris, ateityje turėtų būti ne mažiau. Kol kas du politikai atstovauja nedidelėms valstybėms, kiti du – stambioms.

Socialdemokratų atstovas, kaip prognozuojama, šį kartą gaus vieną iš pagrindinių postų. Ir vėl sugrįžtam, nuo ko pradėjom – labai daug kas priklausys nuo Europos Parlamento rinkimų rezultatų. Kaip ir nuo 28 ES valstybių vyriausybės požiūrių, kurių daugumoje vyrauja socialdemokratai ir socialistai.

– *Daug kas galėtų pasakyti – o man koks skirtumas, kam atiteks tie postai?*

– Skirtumas yra, ir jis didelis. Dešinieji, būdami prie Europos laivo vairo, nesugebėjo numatyti ir sušvelninti krizės smūgio, sėkmingai iš jos išsikapstyti. Kairieji siūlo to laivo kursą keisti. Tai svarbu kiekvienam europiečiui.

Lietuvoje dar nedaugelis supranta, kad, dalyvaudami EP rinkimuose, balsuosime ne tik už vieną ar kitą partiją, išskirsime vieną ar kitą politiką sąrašuose. Europos rinkėjų balsai lems, koku kursu plauks Europos laivas: socialdemokratinis, konservatyvus, liberaliu, žaliuoju... Dauguma Lietuvos ir kitų ES šalių piliečių, neabejoju, balsuotų už tuos, kurie įsipareigojo sumažinti socialinę atskirtį tarp turtingų ir vargšų visoje Europoje ir atskirose jos šalyse.

– *Būtų įdomu sužinoti, kokio kurso laikytųsi socialdemokratų atstovas M. Šulcas.*

– Martinas Europos Parlamente „gimtojoje“ Socialistų ir demokratų frakcijoje, kuriai jis sėkmingai vadovavo 10 metų, išdėstė pagrindines idėjas ir principus, kuriuos pateiks rinkimų kovoje ir sieks įgyvendinti, jeigu jam būtų patikėtas Europos Komisijos vairas.

Socialinės atskirties tarp turtingų ir neturtingų žmonių, taip pat tarp turtingų ir neturtingų valsty-

bių bei regionų mažinimas – tai pagrindinis tikslas, sakė Martinas. Orų gyvenimą kiekvienam ES piliečiui – to galima pasiekti per ekonomikos gaivinimą ir naujų darbo vietų kūrimą. Ne tik griežtai taupant, ką tvirtina dešinieji. Kasmet trilijonas – tūkstantis milijardų eurų! – sukauptų vengiant mokesčių ar kitais nešvariais keliais, nuteka į „mokesčių rojus“. Tų „rojų“ suardymas leistų visuomenės reikmėms papildomai gauti šimtus milijardų eurų.

Europos Sąjunga jau ėmėsi priemonių, kad kontroliuotų bankus ir pažabotų jų apetitus. Tačiau negalintys sutramdyti pelno troškimo bankai, kurie iš Europos centrinio banko gauna lėšas už 0,5 proc. palūkanų, skolina verslininkams jau už 5-6 proc. Tai ypač skausminga smulkioms ir vidutinėms įmonėms, pabrėžė socialdemokratų kandidatas, tai stabdo Europos konkurencingumą – šią ydingą praktiką būtina skubiai keisti.

Reikia pasiekti, kad būtų nustatyti vienodesni taršos ir klimato kaitos stabdymo standartai visuose žemynuose, sakė Martinas. Atsinaujanti energetika ir vis mažiau energijos naudojanti gamyba – tai prioritetas ir ateitis. Reikalinga nauja energijos perdavimo tinklų sistema, sugebanti transportuoti ir saulės energiją.

– *Artėjant Europos Parlamento rinkimams rikiuojasi ir euroskeptikų gretos.*

– Klausėme Martino, ar nėra pavojaus, kad po rinkimų vietų skaičių EP padidins kraštutiniai dešinieji. „Taip gali atsitikti, – sakė jis. – Bet tie europiečiai, kurie balsuos už radikalius nacionalistus, išmes savo balsus veltui. Jokios kitos europinės partijos nenorės sudaryti koalicijų su kraštutiniais dešiniaisiais, ne jie spręš Europos reikalus“. Bet koku atveju, pabrėžė M. Šulcas, Europos Sąjungoje neturi diktuoti didelės ir turtingos šalys.

Atgarsis tų minčių, kurias išsakė M. Šulcas Briuselyje, nuaidėjo Vilniaus universiteto salėje. Čia EP socialistų ir demokratų frakcijos vadovas Hanes Svoboda kartu su Lietuvos profsąjungiečiais, verslininkais, mokslininkais diskutavo su jaunimu. Ypač aštriai apie būtinybę „permašyti kapitalizmą“ kalbėjo Darbo ir socialinių tyrimų instituto vadovas Boguslavas Gruževskis. Lietuvoje verslininkai iš gauto pelno darbo užmokesčiui atseikėja tik 40 proc. – tai žemiausias rodiklis Europos Sąjungoje (ES vidurkis – 51 proc.). Darbas ir pastangos turi būti svarbiau už vartojimą. Plintantis ir Europoje, ir visame pasaulyje noras turėti kuo daugiau ir kuo greičiau, bet kokiomis priemonėmis siekti pelno ir besaikio vartojimo – klaidingas kelias. Taip turtingi lobsta, vargšai skursta dar labiau. Taigi socialdemokratai siūlo savo programą ir sako: Europa turi atsinaujinti. ■

Visaginas tarp praeities ir dabarties

Jauniausio Lietuvos miesto raidos ypatumai

Dalia Savickaitė

Miesto kūrimasis: sociokultūriniai aspektai

Visagino miesto bendruomenė pradėjo formotis 1974 m. iš čia atominę elektrinę statyti atvykusių įvairių tautybių žmonių. Nuo pirmų dienų žmonės jungė tikslas: statomas objektas ir jį statančiųjų socialinės gerovės kūrimas. Miesto kūrimasis tiesiogiai priklausė nuo atominės elektrinės statybos. Ilgą laiką Visaginas buvo vienas iš tų Tarybų Sąjungos miestų, kurie nebuvo žymimi jokiam pasaulio žemėlapyje, galbūt ši priežastis lėmė ir miesto infrastruktūros išdėstymą miške. Iki Nepriklausomybės atkūrimo Visaginas tarsi nebuvo Lietuvos miestas, jo gyventojai, kurių daugumą sudarė rusakalbiai, palaikė labai glaudžius ryšius su etninėmis tėvynėmis.

Statomas objektas buvo strategiškai svarbus tuometei Tarybų Sąjungai. Padidintas dėmesys jam ir jį kūrusiems žmonėms neskatinio integracijos į šalies (tuomet vienos iš sąjunginių respublikų), kurioje statomas objektas, kultūrinę-socialinę erdvę. Poreikis integracijai ryškiai formotis pradėjo po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo. Prasidėjusių radikalių ekonominių bei politinių pasikeitimų sąlygomis daugelis žmonių sutriko, nesugebėjo keistis, prisitaikyti. Formavosi dvasinės stagnacijos būseną, socialinis pasyvumas, žmonės, nerodę pastangų pasirūpinti savimi, laukė valdžios pagalbos. Siekdama



teigiama savo asmenybės vertinimo, sėkmingo gyvenimo, pozityviai nusiteikusi gyventojų dalis pradėjo mokytis būti Lietuvos visuomenėje (socializuotis).

Lietuvos valstybė kartu su kitais iškilusiais politiniais, ekonomiais uždaviniais jau pirmosiomis savo veiklos dienomis ėmė rūpintis ir tautinių mažumų reikalais. Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis seimas 1990 m. kovo 12 d. (Nepriklausomybė paskelbta kovo 11 d.) priėmė vadinamąjį nulinių pilietybės įgijimo variantą: visiems pareiškusiems norą kitataučiams, nepriklausomai nuo to, kada ir kokį tikslą turėdami jie atvyko gyventi į Lietuvą ir kiek laiko čia gyveno, suteikta Lietuvos pilietybė. Ne visi Visagino savivaldybės gyventojai pasinaudojo teise gauti Lietuvos pilietybę.

Valstybės vykdoma politika tautinių mažumų atžvilgiu nesiskyrė nuo Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos, kitų nacionalinės ir tarptautinės teisės aktų. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose įtvirtintos tautinių mažumų teisės ir jų apsauga.

Visagino savivaldybės meras V.

Račkauskas 2006 m. rašė, kad „Svarbiausią miesto ypatybę ne taip lengva pastebėti iš pirmo žvilgsnio... Kiekvienam miestui būdingi savi ypatingi bruožai. Man norėtusi išskirti daugiatautiškumą kaip vieną pagrindinių Visagino skiriamųjų savybių. Būtent tai yra pagrindinė miesto savybė, nulemianti jo gyvenimą, kasdienybę, šventes, vėčiantis atsižvelgti į įvairių tautybių žmonių interesus, miesto politiką ir ekonomiką, švietimą ir kultūrą. Kiekviena tauta, gyvenanti Visagine, turi istoriškai susiformavusį mentalitetą. Tradicijos, papročiai, požiūriai, temperamentai – kartais labai artimi, kartais visiškai skirtingi. Tačiau mes gyvename kartu. Veikiame vieni kitus formuodami Visagino bendruomenę, miesto veidą, susidedantį iš atskirų jo gyventojų veidų.“

Visaginas yra Aukštaitijos etniniame regione, bet Visagino savivaldybės demografinė situacija yra išskirtinai specifinė. Iš visos Tarybų Sąjungos į atominio komplekso statybą vyko įvairių tautybių žmonės. Dažniausiai tai buvo jauni, dar šeimų nesukūrę žmonės. 1979 m. Visagine gyveno 66,2 proc. rusų, 11,5 proc. baltarusių, 5,8 proc. lietuvių,

5,4 proc. lenkų, 0,9 proc. totorių, 9,1 proc. kitų tautybių žmonių.

2001 m. gyventojų surašymo duomenimis, Visagine gyveno 52 proc. rusų, 15 proc. lietuvių, 9,68 proc. baltarusių, 8,6 proc. lenkų, 5,36 proc. ukrainiečių, 0,89 proc. totorių, 0,37 proc. vokiečių, 0,35 proc. latvių, 0,28 proc. armėnų, 0,15 proc. moldavų, 0,1 proc. udmurtų, 0,1 proc. žydų, 0,1 proc. baškių ir kt. 2004 m. Visagine gyveno 48 tautybių žmonės – dauguma visos Lietuvos (ES suprantamoje kaip regiono) tautinių mažumų atstovų. Visaginas tapo reikšminga daugelio tautinių mažumų gyventojų telkimosi vieta.

Kadangi Visaginas atkreipia daugelio tyrinėtojų dėmesį, jame buvo atlikti tyrimai, siekiant išsiaiškinti Visagino religinių bendruomenių kūrimosi aplinkybes, bendruomenių ryšius su visuomene. Tyrime dalyvavo visų Visagine veikiančių religinių bendruomenių atstovai.

Pastebėta, kad visaginiečiai labai susirūpinę dėl miesto ateities, kurią sieja su atominės elektrinės likimu. Gyventojai norėtų, kad Visaginas būtų lygiavertis Lietuvos miestas, stengiasi, kad nebūtų izoliuotas, rengia įvairias šventes, į kurias suvažiuoja svečių iš įvairių Lietuvos vietų. Mieste akį rėžia nedarbas, narkomanija, skurdas. Mokslininkai teigė, kad turės praeiti nemažai laiko, kol Visaginas iš tikrųjų taps visaverčiu Lietuvos miestu ir džiaugėsi vienu dalyku – Visagino religinio gyvenimo įvairove, kuria jis prilygsta didiesiems Lietuvos miestams.

Ideologijos įspaudai ir dabartis

Nuo pat įkūrimo Visaginas turėjo būti tikras *sovietinis* miestas, kuriame gyventų ištikimi komunizmo ideologijos pasekėjai. Atrodo, kad didesnę savo gyvenimo laikotarpį Visaginas toks ir buvo. Mieste, šlovinančiame komuniz-

mą ir jo rytojų, religijai vietos nebuvo nei miestiečių gyvenime, nei infrastruktūroje. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę pradėjo kurtis religinės bendruomenės. Visagine veikia 9 religinės bendruomenės. 2001 m. balandžio 6 d. gyventojų surašymo duomenimis, Visagino gyventojai pagal tikybą skirstėsi taip: 37,16 proc. stačiatikių (ortodoksų), 26,63 proc. Romos katalikų, 2,59 proc. sentikių, 0,41 proc. musulmonų sunitų, 0,32 proc. evangelikų reformatų, 0,27 proc. evangelikų liuteronų, 0,08 proc. baptistų (ir laisvųjų bažnyčių), 0,18 proc. gyventojų save priskyrė kitai, čia neišvardintai bendruomenei. Nė vienai religinei bendruomenei nepriklausė 25,09 proc. (ateistai). 8,28 proc. gyventojų nenurodė savo religinės tapatybės.

Oficialiai pripažintos religinės bendruomenės sudaro miesto vieną religinio gyvenimo pusę. Kita pusė – pseudoreligingumas, kuris taip pat turi reikšmės miesto gyvenimui. Visaginas buvo vienas iš pirmųjų Lietuvos miestų, kuriame pradėjo lankytis įvairūs parapsichologai, ekstrasensai bei ateities pranašautojai.

Tyrinėtojai konstatavo, kad Visagino religinis gyvenimas labai įvairus. Priverstinai sekuliarizuotoje aplinkoje atsiranda įvairios religinės bendruomenės, kurios stengiasi patenkinti fundamentalius šio miesto gyventojų poreikius. Visaginas ir jo religinis gyvenimas – tinkamas pavyzdys sekuliarizacijos teorijai iliustruoti, nes sekuliarizacijos proceso paveiktoje erdvėje vėl iškyla religija, atitinkanti žmonių lūkesčius. Neatmestinas ir IAE poveikis Visagino religiniam gyvenimui. IAE buvimas šiam miestui suteikia apokaliptinę nuojautą, kuri taip pat skatina miestiečius ieškoti tikėjimo sistemų, galinčių suteikti viltį.

Nuo 2001 m. Visagino gyventojų skaičius stabilizavosi ir buvo apie 28 tūkst. gyventojų. Šiuo metu Visagino savivaldybės migracijos procesams įtakos turi faktoriai, būdingi visai Lietuvai. Migracija orientuota į Rytus. Migracijos aktyvėjimą lemia ir Ignalinos atominės elektrinės uždarymas, nes didžioji dalis gyventojų dirbo joje ir ją aptarnaujančiose įmonėse. Tarpusavyje bendravo rusų kalba. Norint pakeisti darbo vietą, reikia ▶



Atominė elektrinė suteikia Visaginui apokaliptinę nuotaiką.

► mokėti valstybinę kalbą, suvokti šalies, kurioje gyvenama, vertybes. Tai iki šių dienų yra spraga, kuri didina atskirtį.

Mažuma mažumoje

Lietuvoje 85 proc. gyventojų yra lietuviai, 15 proc. – tautinių mažumų atstovai, o Visagine atvirkščiai: lietuviai sudaro 15 proc. gyventojų. Todėl *lietuviams Visagine oficialiai suteiktas tautinės mažumos mažu-*



Šis akmuo byloja apie miesto statybos pradžią.

moje statusas. Įdomi ir gyventojų amžiaus statistika: tai jauniausias amžiumi, aukščiausiu išsilavinimo vidurkiu, išlaikęs teigiamą gyventojų prieauglį Lietuvos miestas. Paskutiniu metu didėja senjorų skaičius (buvę miesto statytojai, išlaikę pozityvias nuostatas į egzistavusią politinę sistemą), daugėja jaunų šeimų, kurioms dėl gamtinės aplinkos patogu čia auginti vaikus, lengvai įgyjamas būstas.

Tai unikali socioetnosistemos būseną Lietuvoje, todėl socialinės atskirties rizika yra labai didelė ir ji skatina ieškoti netradicinių problemos sprendimų būdų, išnaudoti kultūrinio darbo mechanizmus, ieškoti naujų metodų ir formų. Visagino savivaldybėje negalima taikyti tradicinių metodų – nors

regiono istorinė praeitis yra labai svarbi Lietuvai ir turtinga palikimu, šios kultūrinės-istorinės informacijos nešėjų kitoms čia gyvenančioms tautinėms mažumoms yra mažai, o patys lietuviai yra rizikos zonoje (mažuma mažumoje). Čia gyvenantys lietuviai taip pat atvykę iš įvairių Lietuvos etninių regionų ir jų bendruomenė nėra vienalytė.

Kontaktai su kitais Lietuvos regionais yra silpni dėl kalbinio barjero (buityje dažniausiai kalbama

Dvasinė dvejonė formuoja neigimą, kuris paauglystėje ir taip yra ryškus, nuo to kenčia artimiausioji aplinka.

Savivaldybės privalumas – daug jaunų žmonių, kalbančių trimis ar net dar daugiau kalbų, moka naudotis aukšto lygio informacinėmis technologijomis (kompiuterizacija ne tik atominėje elektrinėje, bet ir miesto įstaigose yra viena aukščiausių šalyje). Savivaldybės gyventojų išsilavinimo statistika taip pat iškalbinga: beveik 16 proc. turi aukštąjį išsilavinimą (šalyje – 12 proc.), aukštesnįjį išsilavinimą turi 2 proc., o vidurinį – 6 proc. daugiau žmonių negu vidutiniškai Lietuvoje.

Buvęs Tautinių mažumų ir išsvijos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės generalinis direktorius A. Petrauskas teigė, kad „Visaginas – tarsi tolerancijos, įvairių kultūrų pažinimo laboratorija“.

Kultūrinės veiklos galimybės ir svarba

Visuomenės apklausos duomenys rodo (atliko M.Kundrotas), jog kraujas (žmogaus ir jo tėvų kilmė) ir žemė (gimimo ir gyvenimo vieta) yra esminiai tautinio tapatinimosi aspektai. Tautos nariu tampama per jos kalbą, paveldą ir istoriją įeinant į tokį ir ne kitokį pasaulį. Kuo save turi laikyti jauni Visagino žmonės? Pasirenkant tautinį tapatumą esminis yra savanoriškas tapatinamasis su ja. Paprastai žmogus linkęs tapatintis su patrauklia, visuotinai pripažinta ir gerbiama tauta. Pasiiekimai socialinės inžinerijos srityje, įvairių organizacijų, institutų, ideologų ir kitokių pavienių asmenų eskaluojamos vertybės kovoje dėl žmonių sąmonių ir nuostatų blaško ir klaidina žmogų, sunkina savivokos procesus.

Šie faktoriai skatina izoliaciją ir savo vertės mažėjimą, nes poreikis veikti ir raiškos būdai dažnai

neįgauna pozityvaus vertinimo aplinkiniuose regionuose, priimami kaip egzotika. Pasitraukimas iš aktyvaus visuomenės gyvenimo, visuomeninių vaidmenų, įpareigojimų ir įsipareigojimų, priedermių neturėjimas mažina galimybes rasti sau vietą darbo rinkoje, žmonės ima skursti, vulgarėja, klimpsta į alkoholizmą, narkotikus, amoralėja. Visa tai reikalauja papildomo, labiau sutelkto dėmesio ir pastangų, netrafaretinio lietuviškosios realybės pažinimo ir jos teorinio konstravimo kelių.

Regionų kultūra yra suprantama kaip regiono gyventojų kuriamą ir puoselėjama kultūrinė aplinkos bei joje vykdomos kultūrinės veiklos visuma, atspindinti etninį, kalbinį, istorinį, kultūrinį regionų savitumą ir tradicijas bei sudaranti prielaidas šiuolaikinės visuomenės poreikius atitinkančių kultūrinių ir socialinių kompetencijų ugdymui regionuose.

Formuojant regiono kultūrinę politiką reiktų atkreipti dėmesį ir į dar vieną labai svarbų vertybinį faktorių, kuris būdingas visoms *postsovietinėms* tautoms. Žmonės, kuriems dabar per 40 metų, yra užaugę ir vertybines nuostatas, idealus, simboliką suformavę tarybiniais laikais, 30-40 metų žmonės – mišri grupė, kuri gyveno tarybinio laikotarpio, bet brendo ir vystėsi naujomis sąlygomis. Jaunesni asmenys jau visai kitokio mentaliteto. Dėl šios priežasties renginių organizatoriams labai sudėtinga suformuoti bendrus tikslus, siekiamybes, suvienodinti prasmes ir idėjas. Globalizacijos veikiami intensyvių pokyčiai suformavo net dažnai jau neįveikiamą kalbos barjerą (vyresniesiems suprantama rusų, jaunesniesiems – anglų kalbos).

Lietuva, strateguodama šalies kultūrinę perspektyvą, remiasi valstybinio kultūros politikos modeliu. Tai reiškia, kad valstybė kultūros įstaigas įtraukia į šalies problemų sprendimą. Vertybių perkainojimo



Visagino senjorų choras „Melodija“.

metu kultūros įstaigos tampa pozityviais informacijos perteikėjais, naudoja priimtinius, neagresyvius vertybių formavimo metodus nežeminančius žmogaus orumo. Dėl šios priežasties paskutinėje Kultūros centrų akreditavimo nuostatų redakcijoje atsirado sociokultūrinė funkcija (sociokultūrinių poreikių tenkinimas), Kultūros ministerija atskira grupe pradėjo finansuoti sociokultūrinius darbo metodus veiklose taikančius, socialines problemas kultūrinėmis priemonėmis sprendžiančius projektus. Tai ypač aktualu įgyvendinant Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatas – suteikti galimybes kitataučiams Lietuvos gyventojams ir apsaugoti nacionalinę kultūrą.

Brandžios demokratinės ir pilietinės kultūros šalyse persvara priklauso ne socialiniam skaldymuisi, bet jungimuisi, konsolidacijai bendriems tikslams pasiekti, nes kitaip kuriasi socialinių konfliktų galimybė, formuojasi nuolatinė socialinio nestabilumo būseną. Konsolidavimasis turi vykti lygia greta su senųjų struktūrų korekcija ir jų pritaikymu naujai paskirčiai. Monologinis bendravimas kuria atsiribojimą nuo kitokios nuomonės, savo pozicijos ir nusiteikimo sureikšminimą, net suabsoliutini-

mą. Nuo to kenčia ne tik visa bendruomenė, bet ir savivoka, tobulėjimas, aiškesnis, platesnis pasaulio pažinimas, atsiranda prielaidos dažnoms klaidoms, kurias ir taip skatina intensyvėjantys pokyčiai. Bendruomeniniai interesai ir sutarimas svarbūs todėl, kad jie išreiškia žmonių gyvenimo saugumą ir perspektyvumą, jų visavertį egzistencinį prasmingumą. Sąmoningas tapatybės konstravimas priklauso nuo dvasinių vertybių įsisavinimo, pasaulėžiūros, mąstymo. Tam reikia suorganizuoti prieinamą, patrauklų, informacijos kaupimo ir sklaidos centrą, kurio funkciją puikiai atlieka kultūros įstaigos (centrai, bibliotekos).

Valstybė turi būti suinteresuota sukurti lietuvių tautos, kaip socioetnobendrijos, apsaugos ir perdavimo mechanizmus, reglamentuoti santykį su kitomis tautinėmis bendrijomis nepažeidžiant jų teisių, aptarti šių procesų derinimą su šalies atvirumu naujai atvykstantiems gyventojams, jų orumo nežeidžiančios integracijos į Lietuvos kultūrinę erdvę mechanizmus. Jeigu neliktų nacionalinės kultūros išskirtinumo, tai ir politinė nepriklausomybė prarastų savo prasmę. ■

Daug buvo vargta, važinėta, tartasi, džiaugtasi viltimi

Prieš dvidešimt vienerius metus, 1993 m. vasario 14 d., pirmuoju atkurto nepriklausomos Lietuvos prezidentu tiesioginiuose rinkimuose buvo išrinktas Algirdas Mykolas Brazauskas. Prezidentu A. Brazauskas buvo inauguruotas vasario 25 d. Spausdiname atsiminimų apie Prezidentą A. Brazauską.

Albinas Jovarauskas

Daugiau kaip dešimt metų teko dirbti ir bendrauti su Algirdu Brazausku. Tai buvo ryški, šviesaus proto, gilaus mastymo, nuoširdaus ir atviro būdo asmenybė. 1967 metų sausio 2 dieną jis pradėjo dirbti Lietuvos valstybinio plano komiteto (VPK) pirmininko pirmuoju pavaduotoju. Čia rado darnų, gerai organizuotą kvalifikuotų specialistų kolektyvą, sprendžiantį aktualius Lietuvos ūkio raidos klausimus. Tai savo knygoje apie Lietuvos pramonės plėtrą „Istorija, kuria galime didžiuotis“ patvirtina ir Jonas Rudokas, Plano komiteta su Aleksandru Drobniu priešakyje priskyres prie reikalą išmanančių, gebančių žvelgti į ateitį žmonių kolektyvų.

A. Brazauskui teko rūpintis kapitalinių investicijų kompleksu ir statybomis, gamybinių jėgų išdėstymu, gamtos apsauga, statybinių medžiagų pramone ir kita. Turėdamas visapusišką vadovaujančio darbo patirtį, A. Brazauskas nesunkiai perprato Plano komiteto veiklos specifiką ir svarbą. Jau nuo pirmų dienų gilinosi į atskirų komiteto padalinių darbą. Didelį dėmesį skyrė susiformavusiai pramonės struktūrai, jos išdėstymui. Plačiau susipažino su mašinų gamybos pramone. Tai buvo sparčiausiai vystoma pramonės šaka, leidžianti sėkmingai spręsti aštrius socialinius,

ypač gyventojų užimtumo klausimus.

Tuo metu respublikos teritorijoje veikė 55 mašinų gamybos pramonės įmonės, priklausančios vienuolikai TSRS ministerijų: Elektronikos, Radijo pramonės, Staklių ir įrankių gamybos, Prietaisų gamybos, Elektrotechnikos, Žemės ūkio mašinų gamybos ir kitoms. Visas sąjunginio pavaldumo įmones kuravo VPK mašinų gamybos skyrius, kuris pagal kiekvieną įmonę sudarydavo gamybos, kapitalinės statybos, naujos technikos, darbo jėgos metinius, taip pat ir perspektyvinius planų projektus. Visa tai buvo daroma glaudžiai bendradarbiaujant su įmonių vadovais ir jų specialistais, įvertinus esamus gamybinius pajėgumus, turimus darbo jėgos resursus, rangovinių organizacijų galimybes.

Svarbiausias etapas buvo minėtų planų projektų derinimas atitinkamose TSRS ministerijose ir, galiausiai, centriniuose TSRS planavimo organuose. Visa tai buvo daroma ilgalaikių komandiruočių į Maskvą metu. Atsiradę derinimo stadijoje nesutarimai buvo sprendžiami aukščiausiam lygyje, pasitelkiant Lietuvos plano komiteto vadovus. Bene dažniausiai šis „džiaugsmas“ tekdavo pirmininko pirmajam pavaduotojui A. Brazauskui. Savo išpūdžiais apie šią misiją jis vaizdžiai dalinasi prisiminimų knygoje „Ir tuomet dirbome Lietuvai“:

„...šimtus kartų teko skristi ir man, padirbėti savaitę, grįžti į Vilnių ir vėl laukti naujo savijų SOS signalo, tuomet vėl viskas iš naujo.

Kai kas gali įsivaizduoti, kad tie Maskvoje praleisti mėnesiai planuotojams buvo pusiau poilsis, pažintis su Rusijos sostinės teatrais, muziejais. Nieko panašaus – tai buvo tikra kankynė, ypač vasarą, kai įkaišdavo Maskvos šaligatvių asfaltas, kai pėsčiomis reikėdavo nukulniuoti ne vieną kilometrą.

Komandiruotieji paprastai gyvenėdavo Lietuvos nuolatinių atstovybės pastate Vorovskio (dabar Povarskaja) gatvėje (nauji rūmai iškilo jau paskutiniaisiais tarybinio laikotarpio metais). Tai buvo itin skurdūs viešbutis, labiau primenantis bendrabutį. Kai kuriuose kambariuose rūsyje stovėdavo po keliolika lovų. Rodos Marija Fiodorovna per pietus porai valandų atidarydavo bufetą, kuriame buvo ir vienas kitas karštas patiekalas, dažniausiai neaiškios kilmės ir amžiaus dešrelės, tačiau tuo metu planuotojai būdavo darbe. Rytais ir vakarais jie paskubomis užkąsdavo netoliese esančio „Pragos“ restorano valgyklėje, mūsų pramintoje „arklide“.

Nors mašinų gamybos skyrių šefavo kitas pirmininko pavaduotojas Povilas Dragelis, A. Brazauskas atidžiai sekė kiekvieną šios pramonės šakos veiklos žingsnį. Man, kaip to skyriaus viršininkui, buvo malonu jausti ir pirmininko pirmojo pavaduotojo globą.

A. Brazauskas noriai lankydavo



„Vibrotechnikos“ centre. A. Brazauskas (antras iš dešinės) ir akademikas K. Ragulskis (centre).

gamyklas, jų cechus, laboratorijas, mokslines organizacijas. Gamybinė atmosfera buvo jam artimai miela ir be galo suprantama. Čia viskas patraukdavo jo dėmesį: įrengimai, technologijos, prietaisai, žmonės. Bendraudavo su kiekvienu, girdavo vadovus, pasiektus jų rezultatus, negailėdavo patarimų, šiltų, padrašančių žodžių.

Labai domėjosi mokslinės - techninės pažangos klausimais. Plačiai žvelgė į ūkio suklestėjimo, nedarbo likvidavimo, specialistų rengimo, mokslo vystymo reikalus. Tuo metu mašinų gamybos pramonėje veikė 7 mokslinio tyrimo institutai ir 5 projektavimo ir konstravimo organizacijos. Iš jų galima paminėti Eksperimentinį metalo pjovimo staklių mokslinio tyrimo instituto Vilniaus filialą su bandomąja gamykla „Precizika“, Kauno radijo matavimo technikos mokslinio tyrimo institutą, Elektrografijos institutą, Eksperimentinį žolės ir šiaudų perdirbimo mašinų konstravimo institutą ir kitus. Jiems vadovavo talentingi inžinieriai – mokslininkai A. Gapšys, K. Rekevičius, L. Korolkovas, Z. Kučinskas.

Suprasdamas mokslo ir technikos pažangos svarbą, A. Brazauskas primygtinai reikalavdavo ieškoti naujų mokslo ir gamybos tarpusavio bendradarbiavimo formų, leidžian-

čių efektyviau panaudoti jau sukurtą mokslinį ir gamybinių potencialą. Svarbia grandimi, rišančia mokslą su gamyba, laikė aukštųjų mokyklų, akademinį įstaigų ir pramonės įmonių specialistų subūrimą ir susivienijimus. Žavėjosi precizinės vibromechanikos moksliniu-gamybiniu susivienijimu, kurio branduolys buvo Kauno politechnikos instituto mokslinis centras „Vibrotechnika“, vadovaujamas unikalių gebėjimų mokslininko akademiko Kazimiero Ragulskio.

A. Brazauskas daug dėmesio skyrė gamybinių jėgų išdėstymui. Tai buvo svarbi kompleksinio respublikos ūkio išvystymo planavimo dalis. Mūsų respublikos sąlygomis, esant dinamiškam ūkiui, spartiems pramonės ugdymo tempams, buvo labai svarbu išvengti pernelyg didelės gamybos koncentracijos stambiuose miestuose. Todėl reikėjo racionaliai įgyvendinti dar šeštam dešimtmetyje sukurtą perspektyvinę miestų plėtros ir pramonės išdėstymo schemą.

1977 metais A. Brazauskas buvo paskirtas Lietuvos KP Centro komiteto sekretoriumi. Čia jam buvo pavesta kuruoti labai platus reikalų ratas, susietas su pramone, kapitaline statyba, ryšiais ir transportu, energetika, finansais ir kitomis sferomis. Tačiau jo ryšiai su VPK nenutrūko. Jis nuolat bendravo su komiteto dar-

buotojais, rėmė jų nuomonę, kviesdavosi atskirus specialistus į pasitarimus, kartu lankydavo įmones, jų mokslines institucijas, eksperimentines bazes.

A. Brazauskas plačiai domėjosi pramoninių prekių, skirtų gyventojams, asortimentu, jų dizainu, kokybe. Nepraleisdavo progos aplankyti visas parodas ir mugės, kur būdavo reklamuojama ši produkcija. Nepraėdavo pro stendus su demonstruojamomis prekėmis jų nepačiąpinėjęs, kartais net išbandydavo jų tinkamumą vartoti. Atsimenu, per vieną vietinės pramonės gamyklų prekių parodą Sporto manieže Vilniuje jam patiko išvaizdaus dizaino kastuvus, skirtas sodininkams. Pavartęs tą kastuvą rankose nutarė pabandyti, ar patogų būtų su juo dirbti. Pasistatęs kastuvą uždėjo koją ir truputį paspaudė. Iš kastuvo išėjo ... kauptukas. Žinoma, jį lydėjusiems buvo linksma atrakcija, tačiau A. Brazauskas čia pat gamintojams padarė pastabą, kad patrauklią gaminių išvaizdą lydėtų ir aukšta kokybė, kad būtų naudojamos tinkamos medžiagos.

Kitas panašus nuotykis atsitiko apžiūrint Vietinės pramonės ministerijos naujų gaminių asortimentą mugėje Parodų rūmuose. Gaminiai buvo labai vaizdžiai eksponuojami. Vertingesni egzemplioriai buvo sudėti po permatomais gaubtais, kiti – atvirai, tiesiog ant stalų. A. Brazauskas, lydimas vietinės pramonės ministro ir pulko atsakingų šios ministerijos darbuotojų, iš lėto judėjo išilgai stendų, atidžiai klausydamis paaiškinimų. Staiga ši vora netikėtai sustojo. Matome, kaip A. Brazauskas ima iš stendo patrauklios išvaizdos šukutes plaukams ir, matyt, norėdamas įsitikinti ar jos smagios vartoti, nedelsdamas pabandė susišukuoti. Tačiau po pirmo perbraukimo per plaukus numetė jas atgal ant stendo, mat šukučių būta labai aštriais dantukais ir jos užuot švelniai slydusios per plaukus tiesiog smigo į galvą. Žiūrėdamas į ministrą sukritikavo šį „kūrinių“, paklausdamas, ar pats ministras nesiteikė jų išbandyti ant savo galvos. Tai sukėlė garsų juoką, ▶

► pastebėjus, kad ministras tokios galimybės jau seniai neturi.

Būdamas LKP CK sekretoriumi jis surasdavo laiko domėtis prekių kokybe ir jų asortimentu – lankydavosi jas gaminančiose įmonėse. Jautriai reaguodavo į prekybinių organizacijų pastabas ir pasiūlymus, dažnai organizuodavo pasitarimus šiais klausimais.

Neliko be dėmesio ir sąjunginio pavaldumo mašinų gamybos įmonės, pagal gamybos profilį nespecializuotos gaminti gyventojų poreikiams reikalingas prekes. Greta specializuotų įmonių, išleidžiančių televizorius, magnetofonus, buitinius šaldytuvus, dviračius, dulkių siurblius, buvo reikalaujama ir iš likusių 50 - ties įmonių gaminti nesudėtingus, tačiau turinčius paklausą gaminius.

Per visas įmones buvo susidaręs platus paklausių gaminių asortimentas, gamybos požiūriu būdingas atskirų įmonių specializacijai. Kartą, lyg tarp kitko, A. Brazauskas pasiūlė man panagrinėti galimybes organi-

zuoti vienoje iš įmonių suvenyrinių kišeninių peiliukų gamybą. Man taip pat patiko ši idėja ir neatidėliodamas puoliau ieškoti įmonės savanorės, kuri imtųsi šios, iš pirmo žvilgsnio patrauklios, gamybos. Tačiau savanorių neatsirado. Supratau, kad tai specifinė sudėtinga gamyba, reikalaujanti ištiso komplekso specialių įrengimų, kurių TSRS pramonė negamino, o pirkti iš Vakarų už valiutą nebuvo jokių vilčių. Taip ir likome be išsvajoto suvenyro. A. Brazauskas taip pat susitakė su šia mintimi. Tik kartą viename pokalbyje apie mašinų gamybos pramonę juokaudamas tarstelėjo, kad ši net kišeninio peiliuko nesugebanti pagaminti.

1981 metais, pritarus LKP CK sekretoriui A. Brazauskui, buvau paskirtas Valstybinio plano komiteto pirmininko pavaduotoju pramonei. Mano veikla žymiai išsiplėtė, nes priekuruojamo mašinų gamybos pramonės komplekso prisidėjo dalis sąjunginio– respublikinio ir respublikinio pavaldumo pramonės įmonių, esan-

čių Baldų ir popieriaus pramonės, Lengvosios pramonės ir Vietinės pramonės ministerijos žinioje.

Atsirado ir daugiau reikalų – juos tekdavo derinti su LKP Centro komitetu, konkrečiai – su A. Brazausku. Taip mūsų dalykinis bendravimas įgavo platesnį mastą, stiprėjo ir abipusiai draugiški santykiai. Tokie jie išliko ir man išėjus į pensiją.

Daug buvo vargta, daug vaikščiota ir važinėta, tartasi ir posėdžiauta, džiaugtasi su viltimi, kad visa tai pasitarnaus tolesniam ūkio klestėjimui. Nors tekdavo paisyti Maskvos diktato, bet tuometės Lietuvos vadovai nebuvo visiškai beteisiai ir bejėgiai, nuo jų pastangų, minėto J. Rudoko žodžiais tariant, daug kas priklausė: tvirtos asmenybės ir tokiomis sąlygomis galėjo padaryti daug gero savam kraštui.

Algirdas Brazauskas įeis į Lietuvos istoriją kaip aukščiausių vertybių žmogus, sąžiningai dirbęs mūsų šaliai, atsakingai sprendęs sudėtingas gyvenimo problemas. ■

Nepamirštama atvirumo valanda

Gediminas Griškevičius

„Žurnalistą ir vilką kojos maitina“. Šią sakralią tiesą šimtus kartų girdėjau niekaip neužmirštamais studijų universitete ir darbo laikraščių redakcijose, Lietuvos radijuje metais. Širdis, akys, kojos vejasi informaciją, o informacinis faktas – žinia savaime suveda su nauja Asmenybe, – nesvarbu, ar tai latras, žemdirbys, žvejys, kunigas, spekuliantas, vagis, artistas ar ministras, prezidentas. Iš to gimsta ne tik tekstai spaudos leidiniams, bet plečiasi ir žurnalisto Pažinimo lobynas. Rašto žmogus – visur ir visada stebėklis. Žinių nėra ten, kur nėra žurnalisto. Žurnalistika būtent tuo ir žavi, kad čia ir dabar su-

veda su įvairiausių likimų ir profesijų atstovais, leidžia pažinti žmogaus keliaveidiškumą, suteikia galimybę susivokti savo gyvenamajame laike, pasaulyje.

Prisimenu žinomo Vakarų Lietuvos žurnalisto, buvusio „Lietuvos žvejo“ redaktoriaus, vėliau „Klaipėdos“ dienraštyje zonos korespondentų veiklos barus administravusio, redagavusio (beje, pedantiškai kruopščiai!) Klaipėdos apskrities gyvenimui nušviesti skirtus puslapius Romualdo Norkaus žodžius: „Klausyk, man ekskursanto įspūdžiai nereikalingi. Konkrečiai siūlyk, ką iš Palangos gali duoti „į numerį“, gal kokia retesnė „razinka“ pasitaikytų, tai ir tavo mėnesio honoraras būtų didesnis“. 1996 m. birželio pradžioje

aš „juvelyriškam“ R. Norkui pasiūliau parengti „Klaipėdai“ interviu su Palangos „Auskoje“ besiilsinčiu tuomečiu Lietuvos Prezidentu Algirdu Mykolu Brazausku.

„Gediminai, ar tu čia rimtai, nejuokauji? Va, čia tai laikraščiu būtų labai laukiama „superinė razinka“. Vadovybė apsidžiaugtų, o labiausiai – skaitytojai. Laiminu, laiminu... Pasiimk Artūrą Šeštoką ir – pirmyn.“ Su fotografu dviese ir atsidūrėme „Auskoje“.

Dabar prisimenu savo pirmąjį mūsų pokalbį su A. Brazausku sakinį: „Jūs nežinote, Prezidente, kiek valerijono tablečių man kainavo ėjimas iki Jūsų – labai jaudinausi“.

Tada jis, aukštaitiškai linksma-veidis, ramiai pastebėjo: „Be reika-

lo. Man reikia būti prezidentu, jūs duoną užsidirbate rašydami laikraščiu. Visi sąžiningai dirbame, ir norime, kad žmonių būtų su- prasti. Jaudulys natūralus jausmas. Aš irgi jaudinuosi, kai reikia dalyvauti oficialiuose valstybių vadovų priėmimuose, va, mano ištikimasis apsaugininkas Virgilijus Alekna gali paliudyti, natūralu, kad slegia didžiulė atsakomybė ir įtampa, juk atstovauju valstybei. Na, valerijonų nevarčiau (juokiasi) ir šaligatvis „nesiūbuoja“, bet po to užmiegu nelen- gvai. O per beveik pusketvirtą daug mane išmokusių prezidentavimo metų teko daug keliauti, su daug kuo iš „aukščiausio ryškumo“ pasaulio vadovų susitikti. Kiekvienas toks susitikimas verčia atitinkamai pasiruošti, viduje nusiteikti ir, kas be ko, pasijaudinti... Man daug laisviau būna medžioklėse ar kad ir čia, Palangoje, su mieliais anūkiais“.

Ir lyg niekur nieko pridūrė: „Kalbėkimės, kiek jums ir laikraščiu reikia“.

Paklausiau tada Prezidento, ar pavyksta pailsėti Palangoje, nes jau žinoma, kad ir čia „pasiveja“ kasdieniai rūpesčiai?

„Palangoje ilsimės nuo 1993-ųjų vasaros, – sakė A. Brazauskas. – Čia labai gražu, jauku, ir pastaraisiais metais pastebiu gan teigiamų poslinkių. Beje, darbo reikalai į šį kurortą atvedavo dažnai – daug kartų su buvusiais vietos vadovais tartasi dėl miesto ūkio, statybų planavimo, investicijų skyrimo, ir smagu regėti naujus gyvenamuosius rajonus, poilsines. Tiesos dėlei reikėtų pasakyti, kad daug kur sąžiningiau tvarkytis galėtų patys palangiškiai, nelaukdam, kol „kažkas“ nupjaus vejas ar išvalys paplūdimius. Viskas – mūsų pačių rankose“.

Beje, jau būdamas Premjero poste A. Brazauskas pasistengė, kad nepristigtų pinigų esminei J. Basanavičiaus gatvės rekonstrukcijai.

Pagyry ir Klaipėdą: „Tai jau ir intelektualų miestas, garsus savo kultūrine–švietėjiška veikla. Vis tvirtesni Klaipėdos universiteto žingsniai. Tai labai džiugina, studentija – miesto ir krašto ateitis. Iš



A. Brazauskas Klaipėdoje. Pokalbis su žurnaliste Z. Tallat-Kelpšaitė.

klaipėdiečių išties daug ko galima pasimokyti. Ypač darbštumo. Beje, įdėmiai, pagal galimybes, perskaitau ir klaipėdietiškuosius spaudos leidinius, smagu, kad kūrybiniam darbuotojams rūpi ne tik tiražai, bet ir objektyvumas...“

„Jūs, gerbiamas Prezidente, išsakėte daug šviesių pastebėjimų, o kai kas iš jaunų lietuvių, vildamiesi greitai praturtėti, renkasi emigrantų dalią...“, – tarstelėjau.

„Vargšeliai... Kito žodžio jiems apibūdinti nerandu, –atsakė Prezidentas. – Jie nesuvokia, kad svetur teks pabūti ir bedarbiais, ir patirti pažeminimą... Nereikia per 2–3 metus tikėtis stebuklų. Savaime čia, Lietuvoje, niekas nepasidarys. Reikia kantrybės dirbti, dirbti, dirbti... Nevilties negali būti. Nematau jokio pagrindo nevilčiai. Mes – dažnai man net keista! – „sergame“ savęs neįvertinimo kompleksu. Ir šitaip gal jau 750 metų. Sau įsiteigę, kad esame „blogi, o kaimynai geresni“, vertiname save prasčiau negu mus įvertina svetimai. Reikia mąstyti plačiau. Juk turime tiek daug darbščių, gabių žmonių! Mes kuriame valstybę, mes ją pajėgūs sukurti ir privalome tikėti savo jėgomis, kitaip sunku bus Lietuvėlei. Ir dar kas akivaizdu: nesiskaitymas su kompetencija, kaip

būtina sąlyga! Tai – jau netgi žala valstybei. Blogas ir senas „reliktas“, perėjęs į mūsų partijas – tai dar iš TSKP paveldėtas partinės priklausomybės principas: „Nepriklausai partijai – nevadovausi“. Tai atima galimybę dorai, vaisingai dirbti, vadovauti iš tiesų daugeliui gabių, iniciatyvių, sąžiningų žmonių...“

Taip mes beveik prieš pora dešimtmečių kalbėjome „Auskoje“ su Prezidentu A. Brazausku. Jo dovanotoje knygoje išliko atminimo įrašas: „Gerb. Gediminui Griškevičiui ir Jūsų sūniui Mindaugui, su pagarba – A. Brazauskas, 1996–06–11“. Knygą padovanojo ir fotokorespondentui A. Šeštokui.

Kodėl prisimenu tą pokalbį? Gera ilgam neužsimiršta.

Dabar, kai lietuvis sunkiai susikalba su lietuviu, kai gausu „sintetinių“, netikrų jausmų, hollywoodinio apsimetinėjimo („dantis rodo, o širdis nesišypso“), agresyvumo, pasigendu valstietiško lietuvių ramumo, kuris pagarbiai gaubė kiekvieną gyvą žmogų, nepaisant amžiaus. Štai kodėl svarbu kalbėti „brazauskiškai“: atvirai, mandagiai, dėmesingai, gerbiant kiekvieną pašnekovą – ir seną, ir jauną. ■

Psichoanalizė, moters savivoka ir religija

2013 m. DEMOS kritinės minties institutas išleido leidinį, į kurį sudėtos dvi gerai žinomos ir labai populiarios tiek Prancūzijoje, tiek ir už jos ribų psichoanalitikės Žaklinos Lėgō (Jacqueline Lėgaut) knygos „Žodžio įstatymai“ ir „Psichoanalizė lyg niekur nieko“ bendru pavadinimu Psichoanalizė lyg niekur nieko (Iš prancūzų kalbos vertė Aušra Budrytė. Leidimą parėmė Prancūzų institutas, viršelio dizainą sukūrė Andrius Smalinskas).

Aušra Pažerė

Daug kam gali kilti klausimas – ką kairiosios minties institutas gali turėti bendra su psichoanalize, ir kodėl būtent ši knyga? Pabandyti aptarti bent kelis šios knygos momentus kaip ne psichonalitikė specialistė, o greičiau suformuluoti klausimai. Nerašysiu plataus ir išsamaus knygų aptarimo, nepaliesiu visų jos temų, nes jų tikrai daug (tarp jų ir visuomeninis, profsąjunginis aktyvizmas). Pasirinkau vieną temą, kuri, galima sakyti, pateikiama per dvi koreliatyvias temas – moters savivoką ir religiją. Knygos parašytos dialogo tarp psichoanalitikės ir vienos klausinėjančios moters, Kamilės, forma. Pirmiausia pateiksiu citatą, kuri gali pasirodyti keista, o vienas sakinyš ir visai retrogradiškas:

„Tai štai, būtų visai ne pro šalį, jeigu kartkartėmis joms primintume, kad galima tvarkytis ir kitaip, kad pagyventi vienai nėra tragiška – net priešingai. Mat kai moteris pasirūpina savo subjektyviaisiais namais, keičiasi ir tai, ko ji tikisi iš būsimos partnerio. Tame, kaip kai kurios moterys prašo, reikalauja iš savo partnerio, kad šis jai garantuo-

tų gyvenimo prasmę, ir už tai stato savo subjektyvius namus jam ant pečių, yra kažkas giliai tironiško, iš esmės nepriderančio.

K: Tai tu skatini moteris būti savarankiškas ir nepriklausomas?

Ž: Ne, nes tai neverta dėmesio, tai reiškia gynybą, baime, kad tavęs neapsuktų ir panašiai, – kalbu ne apie tai. Priešingai, manau, kad galime sau leisti taip nesiginti, nes išmokome būti ramios dėl savęs pačių. Tai neturi nieko bendra su nepriklausomybe, su teiginiu „esu pati už save“.

Iš esmės, kai prisiimi atsakomybę už tai, kuo tau asmeniškai svarbūs žodžio įstatymai, neišvengiamai nutolsti nuo religinės perspektyvos, kuri visada siekia tave apsaugoti nuo atsakomybės.

Kaip kad kiek padrikai pasakojau, ši religinė perspektyva reiškia gynimąsi nuo seksualumo; iš to seka, kad iš esmės seksualumo matmuo niekada iš tiesų ir neegzistavo. Tai veikiausiai – viena svarbiausių mūsų laiko aktualijų. Ar sugebėsime sukurti santykių su kita lytimi naujus modelius? Štai koks klausimas“.

[Iš karto matyti, kad moters savarankiškumo ir nepriklausomumo sąvokas autorė vartoja kažkaip kitaip, nei įprasta, tik nepaaiškina kaip, bet visa tai, ką ji rašo anapus šio sakinio, yra kaip tik moters savarankiškumo, įgalinimo perspektyvoje].

Pirmoje pastraipoje psichoanalitikė aiškina būtinybę moteriai išsilaisvinti iš religinės savęs matymo perspektyvos, kurią ji aiškina kaip perspektyvą, kuri jai primeta savęs kaip nepakankamos, kaip menkavertės be vyro, be vaikų, be paklusimo Dievui ir Dievo duotiems įstatymams, įsivaizdavimą, kaip negalinčios egzistuoti be to santykio, įsivaizdavimą, kuris yra pagrindinė priežastis tokių santykių, kai moteris, nesuvokdama pačios savęs kaip sau pakankamos, kad gali egzistuoti

ir gyventi viena, kurdama savo pačios vidinį, subjektyvų pasaulį, sukrauna visus savęs pačios kūrimo lūkesčius kitam, iš principo Vyriui... Šioje knygoje, tiesa, paviršutiniškai skaitant, gali pasirodyti, kad lyg eina kalba tik apie kasdienius vyrų ir moterų santykius. Tačiau kasdienybė tikrai visko neišsemia, ir šis paviršius, kaip dažnai, matyt, bet kokie santykiai, kurie iš šalies gali atrodyti banalus, gali atskleisti struktūras, kurios tokiomis nebepasirodys. Ir struktūra, kurią bando eskiziškai ryškinti autorė, yra „religinė“ par excellence. Religiškumas šiuo atveju yra toks egzistavimo modusas, kai asmuo suvokia save tik per paklusimo Kitam santykį, to Kito duotiems įstatymams ar įsakymams. Yra filosofų, kurie subjekto savisteigą tik taip iš aiškina – per santykį su Kitu. Ir tai tikrai gana komplikuoja, beveik ezoterinė filosofinė problema, prie kurios čia nėra galimybių sustoti.

Psichoanalitikė bando šią problemą aptarti kiek įmanoma paprasčiau, kad būtų suprantama žmogui, neturinčiam specialaus filosofinio pasirėngimo (Psichoanalizė juk ir nėra filosofija, nors filosofai gali ją įtraukti į savo tiriančio ir svarstančio dėmesio lauką). Ji analizuoja iš perspektyvos, kurią „didieji psichoanalizės vyrai“ Z. Freudas ir J. Lacanas (o Žaklin yra pastarojo psichoanalizės krypties atstovė) daugiau ar mažiau „sėkmingai“ apeidavo, arba aiškino iš perspektyvos, kuri svetima moters kaip subjekto perspektyvai. Ir tiesiog kalba apie bendrai moters santykį su savimi kaip moterimi pasaulyje, kuris kadaise religiškai buvo įtvirtinęs jos nesavarankiškumą ir nevisavertiškumą be Kito, kuris kasdienybėje konkretizuojamas kaip vyras. Kaip tą, kurios visavertiškumą tegali užtvirtinti Kitas, kuris yra vyriškas subjektas par excellence, ir kad ji pati negali visiškai atsakyti už save.

Buitiškai ši struktūra dažnai atpažįstama kiekvienu atveju, kur klesti išitikinimas, kad moteris negali savarankiškai kurti, pavyzdžiui būti tapytoja, rašytoja, poete, režisierė, o geriausiu atveju tegali tik mėgdžioti vyrus kūrėjus, būti jų šešėliu, arba, kas būtų „geriausia“, ir ko iš jų tikimasi daugelyje tradicinių religinių kultūrų, – sudaryti sąlygas vyrams kurti, užkariauti pasaulį, jį keisti, jame gyventi. Šioje perspektyvoje akivaizdu, kad psichoanalitikė kalba apie kasdienes moters patirtis, kurios turi šią religinę struktūrą, kurią taikliai buvo nusakęs apaštalas Paulius: „moterys tegul susirinkimuose tyli; kalbėti joms neleidžiama, jos turi būti pavaldžios, kaip skelbia įstatymas“ (1 Kor 14,34). Šiame sakinyje yra viskas, ką atmeta psichoanalitikė. Ne įstatymas, kuris reikalauja moters pavaldumo ir tyliumo, bet Žodžio įstatymai, kurie reikalauja kalbėjimo ir savarankiškumo, nes pats kalbėjimas visada yra rizika, rizikos prisiėmimas už pasakytus žodžius. Kaip rašo autorė, niekada nežinau, kas ką su tuo, ką pasakei, padarys, niekada negalime žinoti kaip toli ir kur tai, ką pasakysime, mus nuves. Todėl Pauliaus draudimas moterims kalbėti susirinkime yra savarankiškumo ir atsakomybės draudimas. Daugelyje religiniais principais besivadovaujančių bendruomenių moteris yra visada ta, kuri tyli. Tokiu būdu Savarankiškumo siekis reikalauja išsilaisvinti iš šitos religinės savęs perspektyvos, ir imti kurti savo pačios subjektyvius namus. Kalbant, prisiimant atsakomybę už savo žodžius, einant į dialogą. Tai neatsiejama nuo žodžių ir jų įstatymų, t.y. įstatymų, kurie apibrėžia žaidimo taisykles, ir šitos žaidimo taisyklės, kai jų laikomasi, leidžia susikalbėti ir kurti bendrabūvį.

Sulaužius religinę perspektyvą, kurioje, tiesą sakant, moters nėra, nes joje ji nėra subjektas, ji – tik kažkam kitam ir dėl kažko kito egzistuojanti pavaldī būtybė, kaip dažnai sakoma – objektas, kuriuo, kaip antropologai seniai yra nustatę, tradiciškai beveik visose kultūrose vyrai tarpusavyje apsieičia kaip

daiktais arba keičia į kitus daiktus ar vertybes, kurio egzistencija nuolat, beveik instinktyviai suvokiama kaip negalinti būti sau pakankama, bet tik kaip esanti palenka Kitam, kuris paprastai šioje struktūroje visad pasirodo kaip Vyras=Žmogus=Dievas (ar tai būtų Dievas Tėvas, ar Sūnus). Šia prasme minima knyga Lietuvoje labai savalaikė –matome klestint ir dauginantis visą armiją „psichologų“ ar visokių kitokių lyčių santykių „specialistų“, kurie išsijusę mulkina žmones, pirmiausia moteris, diegdami tą pačią amžiną nevisavertiškumo be vyro (ir vaikų) perspektyvą. Ir moterys eilėmis stovi prie tokių šarlatanų, ištraukiančių jas į tą pačią paklusimo ir tapimo „tikra moterimi“ erdvę, kurioje, žiūrint iš šių knygų autorės perspektyvos, jų tiesiog nebėlika, nes visas tas moteriškumas konstruojamas per jų subjektiškumo, t.y. savarankiškumo, sau pakankamumo, t.y. galimybės kalbėti (o ne perduoti „vyriškųjų subjektų“ suformuluotas kalbas) neigimą.

Moteris toje religinėje perspektyvoje nuolat suvokia save per būtinybę, privalėjimą paklusti Kito interpelacijai. Kad ir kas tas Kitas būtų – nuosavas vyras, koks nors autoritetas, Dievas (hinduizme, pavyzdžiui, tai vienas ir tas pats). Esant tokiai struktūrai nenuostabu, kad tiek moterys, tiek vyrai „natūraliai“ neįsivaizduoja moterų didžiųjų ir nepriklausomų kūrėjų, filosofų, menininkų. Visa kultūra, kuri grįsta šia perspektyva, egzistuoja kaip diskursas, kuriame moteris ir moteriškumas yra konstruojamos per jos nutildymą, nematymą, ištrėmimą į anoniminę zoną. Tai ypač akivaizdu Lietuvoje, kai nacionalines kultūros premijas skirstanti komisija moterų beveik nepastebi. Tai nereiškia, kad jų nėra puikių kūrėjų, esą, jos nepasiekė „vyrų lygio“. Tai reiškia tik tai, kad komisija yra akla ir nemato, nes nesusivokia nemąstanti. Ir dažna moteris dar ir šiandien – tą galima nuolat matyti bet kurioje – tiek viešojoje, tiek ir privačioje erdvėje – yra priėmusi tokią dalykų padėtį kaip „savai suprantamą“, „natūralią dalykų tvarką“, t.y. hegemoniškai,

pasiduodama tam jos sunaikinimui, nesanti sau pačiai su savimi pačia lyg savo namuose, nekurdama savęs, nutildyta sau pačiai, persiėmusi savo niekybe ir vieninteliu rūpesčiu gyvenime – kurti jaukius namus kitam (net ne metaforiškai kalbant). Tačiau tokiu būdu atsitinka tai, ką Ž. Lėgō įvardija terorizmu: moteris savo ruožtu sukrauna tam Kitam visus savo pačios subjektyviųjų namų kūrimo lūkesčius. Lyg tas kitas galėtų sukurti jai jos subjektyvumą, jos savarankiškumą. Akivaizdu, kad tai prieštaravimas ir tiesiog absurdas. Psichoanalizė, kaip teigia Ž. Lėgō, yra kelias, būdas, priemonė atsikratyti šios perspektyvos, pagaliau imti kurtis savo namuose, atgauti prarastą subjektyvumą. Tai įmanoma per kalbėjimą, žodžius, kas visada yra rizika. Taip pat galiausiai atrandama, kad už to Kito (ar tai būtų vyras, ar Dievas Tėvas), į kurią buvo sukrauti visi egzistenciniai lūkesčiai, nieko nėra, tai yra NIEKIS, kuris negali atsakyti. O gal per tą atradimą atrandami nuosavi namai, kuriuose laikas pradėti kurtis. Kad ir kaip moteriai, kuri kūrybiškai atranda ir išplečia savo savivoką ir savo tapatybę, šį kartą be atžvilgio ir lygiavimosi į kažką kitą kaip „vyrą“, atsisakius žiūrėti į save per kažkokio neįgalumo prizmę (tradicinė prizmė, per kurią moteris yra suvokiama kaip būtybė, kuriai nuolat reikalingas globėjas, „stiprus petyš“, išlaikytojas ir pan.).

Ir vėl cituoju:

„Kai laikai save nepakankamu, savo nepakankamumą matuoja atsižvelgdamas į kieno nors lūkesčius, į tam tikras normas: tokiu atveju tuojau pat esame įsukami į patį banaliausią religinį mechanizmą.

Bet kai centrinę vietą suteikiame tuštumai, Niekam, tam, kas Realu, kaip tai vadina Lacanas, atsiveria visai kita perspektyva, neturinti nieko bendra su religiniu mechanizmu, mat religija daro prielaidą, jog kažkas iš mūsų tikisi kažko konkrečiau.

Tai leidžia aiškiau pamatyti, kaip mes išradome dieviškąją figūrą ir tai, ko ji laukia, tikisi iš mūsų nepakankamumo“.

Kodėl „RailBaltica“ turi eiti per Šiaulius arba Radviliškį

Arvydas Mockus

Seimo LSDP frakcijos narys

Neveltui transeuropinė „RailBaltica“ geležinkelio vėžė per tris Baltijos valstybes paskutiniu metu sukėlė tiek daug diskusijų – juk tai labai didelis ir nepaprastai svarbus mūsų šaliai strateginis projektas. Todėl gana keista, kad iki šiol jis buvo svarstomas palyginus tyliai: būsimos geležinkelio bėgių linijos brėžiamos užsidarius biurokratų kabinetuose, net gerai neįvertinus, kokia ekonominė nauda Lietuvai būtų didžiausia, pasirinkus vieną ar kitą „RailBaltica“ maršrutą.

Apie Vilniaus įtraukimo į šį projektą svarbą Lietuvai vyksta labai aštri diskusija. Tai, be abejo, labai svarbu, nes nenormalu, kai sostinė lieka nuošaly. Mūsų sostinė ir taip nėra pačioje geriausioje geografinėje padėtyje, be to, ji – ne jūrų uostas, kaip Ryga ar Talinas, kurie numatyti dabartiniame „RailBaltica“ variante. Todėl šiuo projektu reikia sustiprinti Vilniaus pozicijas.

Deja, ne visiems net ir tai patinka. Dėl to prasidėjo vienas kitų įžeidinėjimai per žiniasklaidos priemones, aiškinimaisi, kas protingas, o kas ne toks protingas. Ir toks nervingas tonas priverčia suklusti, kodėl kai kurie žmonės, užimantys garbingas pareigas, praranda savitvardą.

Aš noriu dar labiau, tačiau garbingai, užaštrinti diskusiją. Kodėl projekte „RailBaltica“ atsirado Panevėžys, o ne Šiauliai ar Radviliškis? Toks sprendimas keičia visą Lietuvos regioninę politiką.

Ankstesnėse diskusijose ir netgi patvirtintame Lietuvos teritorijos detalajame plane anksčiau buvo teigiama, kad Lietuvai pigesnis, racionalesnis ir net tiesesnis kelias yra pro Šiaulius. Argumentų galime rasti ne vieną. Tai ir aplink Šiaulius puikiai išvystyta kelių ir geležinkelio infrastruktūra. Taip pat pelningai dirbantis tarptautinis Šiaulių oro uostas, vienintelis Lietuvoje galintis priimti pačius didžiausius krovinius lėktuvus, ir statomas logistikos centras. Didžiausias Lietuvoje Radviliškio geležinkelio mazgas, galintis formuoti vagonų sąstatus iš Mažeikių naftos gamyklos ar Klaipėdos jūrų uosto.

Be to, labai svarbu, kad naująją „RailBaltica“ vėžę būtų galima tiesiti per valstybinę žemę. Šalia senosios vėžės, einančios per Šiaulius ir Radviliškį, yra apie 30 metrų laisva žemės juosta. Taip būtų sutaupyta milijardai litų, nes nereikėtų išpirkti žemės iš jos savininkų (to reikėtų, jei vėžė eitų per Panevėžį). O sutauptus pinigus būtų galima panaudoti bendrų ne tik naujos, bet ir senos vėžių atitvarų, saugančių gyventojus, gyvūniją ir gamtą nuo triukšmo ir taršos, statybai.

Vis dėlto labai apmaudu girdėti, kalbant „su labiau patyrusiais ir ilgiau buvusiais politikais ir valdžioje“ pareigūnais, netgi buvusiais ministrais, kad maršrutas iš esmės buvo pakeistas 2010-2011 metais vieno įtakingo veikėjo iš Panevėžio pastangomis. Tam pridengti buvo užsakyta galimybių studija, kurios išvados daugiau nei abejotinos. Pavyzdžiui, joje teigiama, kad, tiesiant „RailBaltica“ per Panevėžį, keleivių srautas būtų 200 tūkst. didesnis

nei tuo atveju, jei transeuropinis geležinkelis eitų per Šiaulius arba Radviliškį. Tai jau kaip iš fantastinių nesąmonių filmo, ypač turint galvoje, kad keleivių pervežimas geležinkeliu retai būna pelningas.

Nereikia pamiršti ir fakto, kad pro Panevėžį tiesiti geležinkelį yra problemiška ir dėl Šiaurės Lietuvoje esančios karstinės įdubos. Kaip jau minėjau, prireiktų brangiai išpirkti iš savininkų žemes, per kurias turėtų eiti geležinkelis. Be to, statant vėžę per Panevėžį, būtų sunaikinama dirbama žemė, teršiama gamta ir t.t.

Dabar, jei „RailBaltica“ eis per Panevėžį, o ne per Šiaulius ar Radviliškį, išeis kaip kažkada su „Via Baltica“ automagistrale. Gyvenimas įrodė, kad maršrutas, pasirinktas per Panevėžį, buvo ne pats geriausias ir naudingas tikrai ne mūsų šalies vežėjams. Magistralės kelias per siauras, todėl labai pavojingas, pareikalavęs daug žmonių aukų ir sužeistųjų, kurių galėjo ir nebūti, jei, dalyvaudami „Via Baltica“ statybose, būtume buvę racionalesni ir pasirinkę Šiaulius. O automagistralė galėjo eiti tiesiai iš Rygos į Joniškį, Šiaulius, Kryžkalnį ir Kauną. Deja, ir tada nugalėjo vienadieniai, o ne bendri Lietuvos interesai.

Ir kas gali paneigti, kad ir dabartinis „RailBaltica“ planas tiesiti naują geležinkelio vėžę per naujas Lietuvos žemes slepia vienintelį tikslą – kažkieno vienkartinį pasipelnymą už parduodamą savo žemę? Tam tikroms atsakingoms tarnyboms reikėtų pasidomėti, kam jos priklauso.

Daug kas skleidžia euforiją

– pinigai tai juk Europos (!). Toks požiūris jau spėjo sugadinti ne mažą dalį mūsų tautiečių. Tačiau Europos Sąjungos ir didelę pinigų sumą, kuria reikia prisidėti mūsų šaliai, reikia naudoti efektyviai ir racionaliai.

Todėl manau, kad pagrindinius argumentus turi išsakyti ekonomistai ir kiti specialistai, kurie apskaičiuotų, kiek kainuos ir kiek naudingas būtų vienas ar kitas „RailBaltica“

maršrutas. Tuo tarpu politikai, primantys sprendimus, remdamiesi vienokia ar kitokia ekspertine studija, turėtų prisiimti asmeninę atsakomybę už atitinkamo maršruto pasirinkimo padarinius.

Dar atsiranda ir tų, kurie „RailBaltica“ maršruto pasirinkime pradeda matyti ir Rusijos ranką. Tačiau ar siekis šią svarbią geležinkelio magistralę išnaudoti Lietuvos ekonomikos naudai – blogai?

Sutinku, kad Rusija turi interesų, bet ne ten, kur ją dabar dažnai bandoma išvelgti. Rusijos interesai yra susiję su tuo, kad Talino ir ypač Rygos uostuose, logistikos centruose, transporto įmonėse „dirba“ Rusijos verslininkų pinigai. Tiesiog reikia galvoti ne apie Rusijos interesus ir ne atskirų Lietuvos miestų interesus, o apie visos Lietuvos interesus. ■

Ministras, kurio pranašumas – kompetencija

Algirdas Valentas

Viename renginyje, kur sveikatos apsaugos ministras Vytenis Andriukaitis pristatė per metus nuveiktus darbus, pasakiau: „Nuo to laiko, kai socialdemokratai, konkrečiai Vytenis Andriukaitis, pradėjo vadovauti sveikatos sistemai, joje atsirado teigiamų poslinkių. Aišku, rezultatai ateina ne iš karto, bet tendencijos yra akivaizdžiai palankios visuomenei. Galbūt ponas Andriukaitis nukentės asmeniškai, kad nekandiduoja į aukštesnes pozicijas, ko yra vertas, bet jei liks sveikatos apsaugos ministru ir tęs darbus, visuomenei tai bus naudinga ir jo pastangos bus įvertintos“.

Šurmuly suėję. Ministras suglumo, sumurmėjo, kad po tokio vertinimo lyg reikėtų slėptis po stalu, paskui pratarė: „Patikėkite, aš nesu vertas šių žodžių, bet nuoširdžiai sakau – labai noriu, kad Lietuvos sveikatos apsaugos sistema atitiktų tam, kam ji yra sukurta“.

Kurį laiką galvojęs, ministro atstovas spaudai Julius Naščėnkovas pridūrė: „Ministras

nepriima komplimentų, nes šiuos darbus nuveikė ištisa ministerijos darbuotojų komanda“.

Turiu patikslinti – tai ne komplimentai ir ne pagyros. Neturiu jokio noro žarstyti ministrui pagyrų. Nesu nei jo draugas, nei geras pažįstamas. Nepriklausau socialdemokratams nei kokiam kitai partijai. Tačiau laikaisi pozicijos, kad daiktus ir reiškinius reikia vadinti tikraisiais vardais. Ir kaip žmogus, keliolika metų besidomintis sveikatos politika, sakau: V. Andriukaitis – geras sveikatos apsaugos ministras, o socialdemokratinė politika – tai, ko reikia dabartinei sveikatos sistemai (kaip ir daugeliui kitų sistemų).

V. Andriukaičio pranašumas – plati erudicija ir aukšta kompetencija ekonomikoje, teisėje, politikoje. Labai svarbu, kad jis – gydytojas. Todėl niekas nebegali sakyti, kad sistemai vadovauja koks geodezininkas ar teisininkas. Ir ne taip svarbu, kaip vadina. Svarbiau, kad kompetentingam ministrui neišsiūlysi nepamatotų sprendimų. Juk sveikatos priežiūra – labai jautri sritis, kur net, atrodytų,

smulkmenos gali būti reikšmingos.

Bet svarbiausia, kad nuo vadovavimo Sveikatos apsaugos ministerijai pradžios ministras ėmė nuosekliai ginti viešąjį interesą, o tai atitinka didžiosios Lietuvos gyventojų dalies poreikius. Vien ko vertas pareiškimas, kad turtoolis ir paprastas žmogus valstybinėje medicinoje privalo būti gydomi vienodai. Per metus atliktų darbų seka, rengiami įstatymų pakeitimai rodo, kad stengiamasi vadovautis svarbiausia nuostata – sveikatos apsauga turi tarnauti visuomenei. Būtent visuomenei, pacientui, o ne privačiam interesui, farmacijos verslui, gydytojų klanui ar kokiam kitam daliniam tikslui. Neatsitiktinai vienas svarbiausių prioritetų – konstitucinės teisės normos į sveikatos priežiūrą užtikrinimas.

Ir iki V. Andriukaičio dauguma ministrų vykdė permainas. Tiesą sakant, visa nepriklausomos Lietuvos sveikatos sistemos istorija yra ištisa permanentinė reforma, kai nuolat buvo keičiamos atskiros sveikatos priežiūros sritys, bet dažniausiai fragmentiškai, neužtikrinant tęstinumo, neapskaičiuojant

► atskirų segmentų reformos įtakos visai sistemai. Dėl tokių „reformų“ sveikatos sistema tapo paini, sudėtinga, vidujai prieštaringa ir nepalanki pacientui. Pernelyg išgalėjo specializacija, komercializacija, privatininkų sluoksnis, siurbiantis pinigus iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto, o pacientams didėjo priemokos ir augo eilės. Suprastėjo teritorinis paslaugos prieinamumas. Kaimo žmogui gydytojas tapo daug sunkiau pasiekiamas. Buvo panaikintos kai kurios reikalingos specialybės, kaip antai gydytojo onkologo. Panaikinta dispanserizacija, dėl to neužtikrinamas gydymo tęstinumas. Sistema tapo neefektyvi. Dažniausiai aiškinama, jog trūkumai – dėl finansavimo stokos. Iš dalies dėl to, bet iš tikrųjų – dėl sistemoje įsivyravusio chaoso ir viešojo intereso ignoravimo.

Osveikatos resursų puoselėjimas, sveikatinimo veikla buvo visiškai užmiršta, nes tai – nepelninga sritis. Čia rezultatus galima pamatyti mažiausiai po 10-20 metų. Kas gali tiek laukti, kai svarbiausia – vienkartinė sėkmė, šiandien laimėti rinkimus? Turime puikias technologijas ir kvalifikuotus medikus, bet kai visuomenės sveikata nušalyje – kovojame su pasekmėmis. Nenuostabu, kad tapome viena labiausiai lėtinėmis neinfekcinėmis ligomis (ir infekcinėmis – tuberkulioze) sergančių tautų, sergamumo ir mirtingumo rodikliais prilygstančia Rusijai ar Kazachstanui.

Galime didžiuotis tik keliomis sritimis, pavyzdžiui, perinatologija, nes turime vieną geriausių kūdikių mirštamumo rodiklių pasaulyje. Ir tai dėl to, kad šiai sričiai vadovavo profesionalai, kurie sukūrė sistemą ir sugebėjo politikus įtikinti apie jos svarbą bei užsitikrinti finansavimą. Vėliau gerą patirtį pradėjo periminti kardiologai.

Bet dauguma reformų – reformos parodija. Ryškiausias paskutinis

pavyzdys – ministro liberalcentristo A. Čapliko vykdytas vadinas trečiasis įstaigų ir paslaugų restruktūrizacijos etapas, tiksliau, ligoninių suskirstymas pagal svarbą ir atskirų skyrių rajonų ligoninėse uždarymas. Reforma atlikta be tinkamos analizės, vadovaujantis daugiausia senstelėjusiomis fragmentinėmis švedų ekspertų ir Pasaulio banko išvadomis. Krizės sąlygomis vykdyta reforma siekė sutaupti pinigų. Rezultatas – skyriai uždaryti, pinigų nesutaupyta, o rajono žmogui stacionarinė pagalba tapo daug sunkiau prieinama. Ir dabar perkelti sunkų ligonį iš rajono ligoninės į aukštesnį lygį – nemenkų vadybinių gebėjimų ir net pažinčių reikalaujantis veiksma. Graži išimtis – vaikų priežiūra, kur puikiai veikia „žalieji koridoriai“.

Skirtingai nei ankstesnieji, V. Andriukaitis pradėjo nuo visa apimančios sveikatos priežiūros sistemos analizės. Beveik metai skirti išsiaiškinti probleminėms sritims.

Stipriąsias V. Andriukaičio puses pripažįsta ir šešėlinis sveikatos apsaugos ministras konservatorius Antanas Matulas, bet pripažindamas iškart priduria, esą, V. Andriukaitis „nieko nepadare“, tik konstatavo, kas sistemoje blogai, ką ir taip visi žino. Konservatorius kritikuoja ir apsimeta nežinančiu, kad svarbiausi pakeitimai atliekami įstatymais, kuriuos priima Seimas, o norint įstatymus tinkamai parengti, reikia išsamios analizės su faktais ir skaičiais, su sprendimų galimų pasekmių apskaičiavimais. Kitaip tariant, reikia sisteminio požiūrio ir jį demonstruoja V. Andriukaitis.

Pernai rudenį pradėti vykdyti ir pirmieji pacientams naudingi pokyčiai. Jau pakeista receptų išrašymo tvarka, paprastinamas pacientų pateikimas pas specialistus, trumpinant eiles. Stiprinama profilaktika, pagaliau atsigręžta į dispanserizaciją arba ligonių sek-

mą, atliekami kiti svarbūs darbai. Kai kurie sprendimai jau duoda vaisius. Štai neseniai sukūrus onkologinį klasterį, specialistai jau atliko per 200 patikrinimų ir diagnozavo 12 vėžio atvejų. Prisiminta visuomenės sveikatos svarba, jai didinamas finansavimas.

Bet politiniai oponentai nesnaudžia. Vos spėjo ministras prabilti apie būtinybę padidinti socialinį teisingumą privalomajame sveikatos draudime, žiniasklaida ėmė trimituoti, esą, V. Andriukaitis nori papildomai apmokestinti milijonierius. Kritikai galėjo bent pasidomėti, jog privalomojo sveikatos draudimo mokeskis nuo pajamų – ne V. Andriukaičio idėja, o Konstitucinio Teismo išaiškinimas. Vėl keliamas triukšmas kaip pernai, kai buvo eskaluojama absurdiška mintis, esą, ministras nori išnaikinti privatininkus ir faktiškai jiems ginti buvo suorganizuota įrodymais neparemta interpeliacija.

Nesakau, kad šį kartą nebus klaidų. Nemanau, kad visus planus pavyks įgyvendinti. Tačiau dabartinės tendencijos rodo, kad einama teisinga kryptimi, kad sistemoje atsiras daugiau socialinio teisingumo ir efektyvumo, o tai reikiama, kad laimės pacientai. Dėl to ir kartoju, kad V. Andriukaitis – tinkamas ministras, o jo vykdoma socialdemokratinė politika – priimtina visuomenei.

Esu aplankęs daugumą sveikatos priežiūros įstaigų. Žinau medikų ir pacientų nuotaikas. Nors permainos periferijos dar nepasiekė, dauguma palaiko ministro planus. Augantį palaikymą iliustruoja ir neseniai „Baltijos tyrimų“ atlikta gyventojų apklausa. Didesnė gyventojų dalis jau pastebėjo pasikeitimus ir teigiamai vertina ministerijos darbą. Tik trys iš dešimties respondentų neigiamai vertina V. Andriukaičio veiklą, didesnė dalis pritaria ir nori, kad jis ir toliau vadovautų ministerijai. Reikia jam suteikti šią galimybę. ■

Klaipėda eilinių miestelėnų akimis

Lilija Petraitienė

Klaipėdos m. savivaldybės tarybos narė

Miesto valdantieji – liberalai nepaliauja savęs liaupsinti už tariaimai vis gerėjantį Klaipėdos gyvenimą, kuris, jei pajuokautume, greitai turėtų tapti rojumi arba geriausia vieta gyventi Lietuvoje. Deja... Valdžios minimi skaičiukai gražūs, tačiau pamėginkime išklausti ir išgirsti eilinius klaipėdiečius. Pasiakalbėkime su rinkėjais, kaimynais ir šiaip mieste sutiktais žmonėmis.

Pabandykite Klaipėdoje rasti darbą. Jei tu nesi miestą valdančios partijos narys – Savivaldybėje ir jai pavaldžioje įmonėje tikrai neišdirbinsi. Taip tvirtina mano namo kaimynė. Esą, paprastiesiems specialistams, kurių atlyginimas į „rankas“ apie 1300 litų, net konkursų nebūna. Juos tiesiogiai ir savo nuožiu pasirenka skyrių vadovai. Jie renkasi, o paskutinį palaiminimą prieš įdarbinant duoda administracijos direktorė.

„Kaip sužinoti, kad tokio darbuotojo reikia, jei tu niekieno draugas, giminaitis ar pan? O kaip juo tapti? Nesi liberalas – geros vietos negausi. Nesavas – tiesiog labai nepatogu būtų tokį turėti“, – taip galvoja mano laiptinės gyventoja.

Moteris pasakojo, jog miesto savivaldybėje viena darbuotoja dirba 1,5 etato. Esą, ji dirba nuo 7 val. ryto iki 20 val. vakaro. Kasdien. Visi nori geros algos, bet šita moteriškė jau turėtų būti pervargusi. Be to, koks miestelėnas galėtų jos ieškoti 7 val. ryte ar pusę aštuonių vakare? Kaži ar kas žino, jog ji tokiu valdininkams neįprastu laiku prakaituoja ir aria valdiškus dirvonus. Mums tai kelia šypsena, bet plačiai uostamiesčio bedarbių armijai – tikrai ne.

Būtina paminėti, jog norint tapti valstybės tarnautoju, ne visa-

da svarbu kompetencija. Gal daug svarbiau jūsų kilmė. Uostamiestyje jau tradicija tampa tai, jog geras pareigas ar politiko kelią galima kone paveldėti kaip tėvoniją. Jei jūs politiko ar valdininko sūnus/dukra, be darbo jums tikrai neteks sėdėti, o ir geras pareigas jūs gausite ne kokiam kitam mieste ar užkampyje, o savam. Ten kur visi savi. Tipinis pavyzdys kovotojo su korupcija kardą garsiai mosuojantis liberalas Eugenijus Gentvilas ir jo sūnus Simonas, tapęs mero patarėju, buvusio ministro liberalo Palaicio šeima ir t.t.

Uostamiesčio Darbo biržoje neseniai pradėjo dirbti viena nugesusi šou pasaulio žvaigždutė. Ji visiems gerai pažįstama iš televizijos ekranų, tad, kaip nauja darbuotoja, iš karto pastebima. Mano kaimynė ir klausia josios kolegijų, ar čia buvo koks konkursas, kad naujas žmogus įdarbintas. Darbo biržos specialistė atsakė, kad nebuvo – esą, toji žvaigždutė tik „laikiniai“, metus, padirbės vietoje kitos specialistės. Sutikite, jog tokio metinio „laikinumo“ norėtų dažnas Darbo biržos slenkstį trinantis bedarbis, bet sekasi ne visiems. Laiku nežinojai, laiku nepaprašei ir likai kvailio vietoje.

Jei jau negali įsidarbinti Darbo biržoje ar Savivaldybėje, visada lieka galimybė padirbėti pardavėja-kasininke. Mano giminaitė ir šį variantą išbandė. Jauna mergina pasakojo vienoje uostamiesčio maisto parduotuvėje ištvėrusi vos kelias mokymų dienas. Instruktažas jai visai nepatiko. Prekių užsisakyti kuo daugiau, nieko niekada neišmesti, kad ir pasibaigus galiojimo laikui. Nepardavei – pati kalta, turi parduoti. Tai pardavėjos ir moko viena kitą – kad ir praėjus savaitei po galiojimo laiko pabaigos rūkyta dešra ar sūris apipjaustomi, naujai išfasuojami ir uždėjus lentelę „nuolaida 30 proc.“ pardavi-

nėjami. Pardavėjoms skiriamas tik minimalus atlyginimas, plius procentas nuo parduotuvės apyvartos. Kaip patys supratote, nuostolių nei parduotuvės savininkas, nei prekybininkės nepageidauja. Tad nukentčia tik pirkėjas. Aišku, iš vargano atlygio bandančios išgyventi darbuotojos randa ir kitų būdų kaip palengvinti savo dalią – ne tik „iškišdamos“ nekokybiškus produktus. Naujokė buvo pamokyta, jog pietums galima užsidirbti apsuokant pirkėjus – esą, išgėrusiam ar užsisvajojusiam pirkėjui nebūtina atiduoti reikiamą grąžą.

Galiausiai trečią mokymų dieną parduotuvėje pasirodė vagišiusnarkomanas. Agresyvus vyriškis susikišo už striukės kelis pakelius kavos ir spruko lauk. Jį sustabdyti bandžiusią pardavėją stumtelėjo ir nudūmė. Aiškėjo, jog pelno parduotuvėje gali ir nebūti, kaip ir planuotos priemokos prie pardavėjų minimalaus atlygio. Mano giminaitė nutarė emigruoti. Ir tai nėra blogai, kaip pasakytų liberalai.

Neseniai gatvėje mane sustabdė viena bedarbė. Klaipėdiete pasakojė eilinį kartą apsilankiusi Darbo biržoje, kaip sakoma, atsižymėti... Esą, darbo niekas ten nesiūlo ir jo nėra – tik paklausia ar ieškai, ar skaitai tinklapius, kur skelbiasi darbdaviai. Ir vien dėl to bedarbiams, esą, reikia leisti paskutinius centus – važinėti į Darbo biržą... specialistų pamatyti.

Liberalai mėgsta pasakoti, jog tik jų ir niekieno kito dėka tų bedarbių mieste mažėja. Deja, jų skaičius, manau, su valdžia visiškai nesusijęs. Gyvenimas uostamiestyje tik blogėja, tad žmonės migruoja – išvyksta į užsienį užsidirbti. Atitinkamai kinta ir vietos Darbo biržos statistikos skaičiukai.

Tokia liberalų išgirtos, sparčiai „gražėjančios“ Klaipėdos kasdienybė. ■

Lietuvos ekonomika: statistika ir prognozės

Čia publikuojamus duomenis 2013 m. gruodžio ir 2014 m. sausio ir vasario mėnesiais paskelbė Lietuvos Respublikos Finansų ministerija savo internetiniame tinklalapyje. Tuose duomenyse naudojama ir

neįprasta sąvoka „projekcijos“, kurią beveik visiškai galima laikyti sąvokos „prognozės“ alternatyva. Pagal čia pateiktus oficialius Finansų ministerijos statistinius ir prognostinius duomenis „Gairių“ skaitytai

galės konkrečiau ir tiksliau suprasti artimojo laikotarpio iki 2016 metų (dabartinio Seimo ir Vyriausybės kadencijos pabaigos) Lietuvos ekonomikos bei finansų būklę, problemas ir prognozes.

Lietuvos vidutinės trukmės (2012 – 2016 m.) ekonominių rodiklių projekcijos

Pagal Finansų ministerijos 2013 12 13 paskelbtus duomenis

Rodiklių pavadinimai	Metai: 2012	2013	2014	2015	2016
Bendrasis vidaus produktas (BVP), mln. Lt	83879	86563	89513	93368	97101
jo metinis augimas, proc.	3,7	3,2	3,4	4,3	4,0
Metinis darbo užmokestis, mln. Lt	25745,0	27237,4	28817,2	30669,4	32772,3
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, Lt	2133,8	2229,6	2342,7	2479,3	2640,6
Galutinio vartojimo bendros išlaidos, mln. Lt	91976	96803	102502	108947	116138
jų dalis nuo BVP, proc.	80,9	81,1	81,3	80,8	80,6
jų augimas, proc.	5,6	5,2	5,9	6,3	6,6
Namų ūkių vartojimo išlaidos, mln. Lt	71709	75553	80551	86339	92727
jų dalis nuo BVP, proc.	63,0	63,3	63,9	64,0	64,3
Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos, mln. Lt	19997	20946	21629	22267	23047
jų dalis nuo BVP, proc.	17,6	17,6	17,2	16,5	16,0
Vidutinis metinis užimtųjų skaičius, tūkst.	1275,7	1288,4	1297,3	1304,7	1309,0
Vidutinis metinis bedarbių skaičius, tūkst.	196,8	171,8	151,7	141,2	131,6
Vidutinis metinis nedarbo lygis, proc.	13,4	11,8	10,5	9,8	9

Atnaujinta 2014 m. Lietuvos skolinimosi programa ir skolos projekcijos

Finansų ministerijos paskelbta 2014 02 07

2014 m. Lietuvos skolinimosi nulems ne tik lėšų poreikis 2014 metams, bet ir pasirengimas išpirkti euroobligacijų emisiją 2015 metams, tačiau prognozuojama, kad mūsų šalis ir toliau liks tarp mažiausių skolą turinčių Europos Sąjungos valstybių.

2014 m. ankstesnei skolai grąžinti ir biudžeto deficitui finansuoti Vyriausybė skolinsis apie 6,9 mlrd. litų. 2014 metų birželio viduryje Lietuva išpirks 2009 m. išleistą 500 mln. eurų (apie 1,7 mlrd.

litų) vertės euroobligacijų emisiją, o iš viso skolos grąžinimui skirs 4,8 mlrd. litų. Numatoma, kad viešųjų finansų deficitas (skirtumas tarp pajamų ir išlaidų) 2014 m. sudarys 1,9 procento BVP. Joms finansuoti reikės apie 2,4 mlrd. litų skolintų lėšų: 1,3 mlrd. litų – „Sodros“ biudžeto, 1,1 mlrd. litų – valstybės biudžeto deficitams finansuoti.

2015 m. sausio viduryje valstybė išpirks 2009 m. išleistą 1,5 mlrd. JAV dolerių (apie 3,5 mlrd. litų)

Lietuvos Respublikos Vyriausybės skolinimosi ir skolos grąžinimo statistika 2013 metais (mln. litų nominalia verte)

Paskelbta 2014 m. sausio mėnesį

Išplatinta (parduota dėl pasiskolinimo) Vyriausybės vertybinių popierių (VVP)	5.983,8
Vidaus rinkoje	4.601,7
Per aukcionus	2.735,5
Privataus platinimo būdu	1.399,2
Taupymo lakštai	468,1
Užsienio rinkose	1.381,1
Obligacijų emisijos	1.381,1
Išpirkta VVP (grąžinta skola), iš viso	6.271,4
Vidaus rinkoje	2.638,7
Per aukcionus	2.302,2
Privataus platinimo būdu	89,4
Taupymo lakštai	468,1
Užsienio rinkose	3.587,7
Obligacijų emisijos	3.587,7
Gautos paskolos, iš viso	1.012,3
Vidaus	850,0
Užsienio	162,3
Grąžintos paskolos, iš viso	17,8
Užsienio	17,8
Iš viso pasiskolinata	6.996,1
Iš viso grąžinta	6.289,2

Pastabos – paaiškinimai

Pernai sausio pabaigoje Lietuva tarptautinėse finansų rinkose išplatino 400 mln. eurų vertės obligacijų emisiją, išperkama 2018 metais.

Vidaus rinkoje sausio pabaigoje buvo išplatinta 600 mln. litų obligacijų emisija, išperkama 2014 m. rugpjūčio mėnesį.

Kovo pradžioje tarptautinėse finansų rinkose Lietuva išplatino 1 mlrd. eurų (3,45 mlrd. litų) euroobligacijų emisiją.

Vidaus rinkoje kovą valstybė pasiskolino 799,2 mln. litų, kuriuos perskolino Indėlių ir investicijų draudimo fondai (ir bankrutavusių bankų indėlininkų valstybės garantuotiems indėliams kompensuoti).

vertės euroobligacijų emisiją. Iš anksto ruošdamasi jos grąžinimui Lietuva numato sukaupti rezervą iš tam tikslui skolintų 3,5 mlrd. litų. Dėl šios priežasties bendra prognozuojama Vyriausybės skolinimosi suma 2014 m. sudarys 10,4 mlrd. litų.

2014 m. vidaus rinkoje numatoma pasiskolinti apie 4,2 mlrd. litų, užsienio rinkose – 5,6 mlrd. litų. Valstybė taip pat skolinsis (iki 600 mln. litų) iš tarptautinių finansinių organizacijų (Šiaurės investicijų banko, Europos investicijų banko ir Europos Tarybos vystymo banko). Šių investicijų paskolomis bus finansuojami tiksliniai, ilgalaikę vertę turintys investiciniai projektai.

Valstybės skolos valdymo išlaidoms (iš esmės

– palūkanų už skolas mokėjimams) 2014 m. iš valstybės biudžeto numatoma skirti apie 2,3 mlrd. litų.

Numatoma, kad mūsų valstybės skola 2014 m. pabaigoje sudarys apie 39,3 proc. prognozuojamo BVP (su rezervu 2015 m. skoloms išpirkti – 42,1 proc. BVP).

2015 m. valstybės skola sudarys apie 37,9 procento, o su rezervu 2016 m. skoloms išpirkti – 40,5 proc. BVP.

2016 m. valstybės skola sudarys apie 35,3 proc. BVP.

Apžvalgą parengė
Juozas Bartuška

Maištaujantis Krymas – galimo Ukrainos skilimo signalas

Algimantas Brazaitis

Dar neseniai sunku buvo įsivaizduoti, kad Ukrainoje atsirastų toks demokratijos jovalas. Žinojom, kad šalis turi daug ekonominių, socialinių problemų, žinojom, kad ji sunkiai santykiauja su Rusija, žinojom, kad čia didelis politinis margumynas, kuriame ryškiau nei kitur ekonomikoje klesti oligarchai, o politikoje ekstremistai ir marginalai, įsivaizduojantys, kad valstybės, visuomenės ir žmogaus gyvenimo problemas sėkmingiausiai galima išspręsti remiantis kazokų tradicijomis, prievarta ir bižūnu.

Ukraina, suviliota Europos vertybėmis, šiandien sutrikusi, suskilusi ir neregėtai supriešta. Nepriklausomybę atkūrusios Ukrainos pirmasis prezidentas Leonidas Kravčukas neseniai viešai Rados posėdyje teigė, kad šalis priartėjo prie pilietinio karo ribos, kai „balsuojama“ ne parlamente, ne savivaldos institucijose, bet politinių ir ekonominių grupuočių barikadose. „Šalyje jau egzistuoja paralelinės valdžios ir vyksta *de facto* skilimas... tai dramatiška situacija“, – kalbėjo politikas, sugėbėjęs 1990-1994 metų pertvarkos suirutėje išsaugoti Ukrainos vienybę. Panašiai situaciją vertina ir vienas opozicijos lyderių Vladimiras Klyčko.

Istorija kartoja, maištingieji radikalai užgrobia valstybines institucijas ne tik sostinėje, bet ir regionuose, blokuoja kelius bei aikštes, atsisako paklusti valdžios reikalavimams. Tai vadinama revoliucija

prieš korupciją ir dėl laisvės. Šiandien sunku būtų kovojančias puses sugrupuoti keliuose frontuose, nes tų grupuočių labai daug. Pavyzdžiui, viename karščiausių šios šalies regionų Kryme veikia apie 200 politinių organizacijų. Pagal Ukrainos įstatymus politinę organizaciją gali sukurti 30 piliečių. Todėl čia jų tokia gausybė, pradedant visiškai vietinėmis, Krymo, ir baigiant bendraukrainietiškomis arba bendrarusiškomis. Panaši padėtis ir kituose regionuose.

Ryškėjant valstybės skilimo pavojui, Ukrainą galima dalinti į dvi maždaug lygias etnines grupes – ukrainiakalbę ir rusakalbę, o geografiniu ir politinės orientacijos požiūriu – į tris savitas, labai skirtingas teritorijas: Rytų Ukrainą, Vakarų Ukrainą ir Krymą. Visos jos turi savo istoriją, skirtingą gyventojų sudėtį ir todėl dabar, sumaišties laikotarpyje, kiekviena atlieka savo vaidmenį.

Vakarų Ukraina – Maidano ramstis ir įkvėpėja, aktyviai siunčianti į Kijevą ir kitus miestus nacionalistiškai nusiteikusius kovotojus už ES orientaciją. Ji skelbiasi tikrąja tautine ir europietiška Ukraina.

Rytų Ukraina su galinga pramone ir rusiška kultūra linksta prie Rusijos, jos mitinguotojai taip pat bando daryti įtaką ne tik Kijevui. Net Liaudies frontą įkūrė kovai su Maidano, tiksliau su Vakarų Ukrainos ekstremistais bei nacionalistais. Rytų regione didelę įtaką turi žinomo Ukrainos politiko, prezidento Leonido Kučmos dvasinio vadovo, Ukrainos Konstitucijos autoriaus akademiko Viktoro

Medvedčiuko sukurtas visuomeninis sąjūdis „Ukrainiskij vybor“ (Ukrainos pasirinkimas). Verta prisiminti, jog L. Kučma buvo įsitikinęs, kad Ukrainos šviesi ateitis nebeįmanoma be draugystės su Rusija. Manoma, kad būtent judėjimo „Ukrainiskij vybor“ įtakoje ir Viktoro Janukovičiaus valdžia atsisakė pasirašyti asociacijos sutartį su ES.

Įdomiausias šiose politinių peštynių aistrose, be abejo, yra Krymas. Ne revoliuciniu potencialu, ne galimų kovotojų skaičiais, bet savo istorija ir politinių fantazijų margumynu. Nors jis priskirtinas prie Ukrainos rusakalbių, tačiau sugrįžimo į Rusiją idėjas vis labiau slopina nepriklausomos valstybės iliuzijos. Neseniai čia kilo sumanymas pusiasalį jungiančioje siauroje sąsmaukoje Perekope statyti net savo kontrolės postus, kad į jų teritoriją laisvai nevažiuotų ekstremistai nei iš Kijevo, nei iš Vakarų, nei iš Rytų Ukrainos.

Prisiminkime, kas yra Krymas.

Kokia puiki jo gamta, klimatas, koks šio krašto kurortinis ir žemės ūkio potencialas, manau, priminti nereikia. O kokia jo istorija, kokie žmonės ten dabar gyvena ir šeiminkauja, vertėtų pasidomėti.

Nuo 1475 metų Krymo chanatą valdė Turkijai paklusni Girėjų dinastija, kildinanti save iš Čingis Chano giminės. Dėl įtakos šiam kraštui varžėsi ne tik Rusija ir Turkija, bet ir Lenkija, Lietuvos Didžioji kunigaikštystė, Austro-Vengrija, net tolima nuo Krymo Anglija. Tačiau sėkmė lydėjo Rusiją. 1783 metais karo su Turkija, su Krymo totoriais ir Šiaurės Kaukazo



islamistais pasekmėje Jekaterina II savo manifestu Krymą ir Šiaurės Kaukazą oficialiai prijungė prie Rusijos. Nors paskutinysis Krymo chanas Šagin-Girėjas ir kiti totorių didikai pripažino šį manifestą, sutiko prisiekti ištikimybę Rusijos imperatoriams, vis tik laikas nuo laiko, keičiantis aplinkybėms, šio pusiasalio gyventojams gimdavo viltis atkurti nepriklausomybę.

Šia viltimi ypač stipriai pasinaudojo hitlerininkai, įpainioję totorius į karą prieš Tarybų Sąjungą ir suteikę pretekstą Stalinui juos žiauriai nubausti ištremiant į Vidurinę Aziją. Pertvarkos metais totoriai masiškai sugrįžo į savo tėvynę, nors jau nesudarė gyventojų daugumos, bet sukūrė gana aštrią konfrontacinę aplinką su čia apsigyvenusiais rusais ir kitais atsikėlėliais.

Tarybų Sąjungoje Krymas autonominės respublikos teisėmis priklausė Rusijos federacijai. 1954 metais, švenčiant Ukrainos prisijungimo prie Rusijos 300 metų jubiliejų, Nikita Chruščiovas paskelbė sensacingą sumanymą – Krymą padovanoti Ukrainai. Kaip liudija rusų tyrinėtojai, jis tai padarė savavališkai, net nepasikonsultavęs su Rusijos Federacijos vadovais. Tik vėliau šis aktas buvo įformintas TSRS Aukščiausiosios Tarybos

prezidiumo įsaku, kurio teisėtumą dabar bando ginčyti rusų patriotai. Jie nurodo, kad net pagal Stalino konstituciją šalies teritorijų perskirstymas buvo ne TSRS AT Prezidiumo, bet respublikų Aukščiausiųjų Tarybų ir TSRS Aukščiausiosios Tarybos kompetencija. Vadinasi, Chruščiovo valia priimtas TSRS AT prezidento įsakas apie Krymo perdavimą Ukrainai yra neteisėtas tiek tarptautinės teisės požiūriu, tiek anuomet galiojusios TSRS teisės požiūriu. Šį faktą kai kurie šiuolaikinės Rusijos politikai naudoja kaip spaudimo priemonę Ukrainai. O ką ir kalbėti apie Krymo nepriklausomybininkus. Jie „neteisėto Krymo perdavimo Ukrainai“ motyvus naudoja siekdami Krymo nepriklausomybės nuo Ukrainos arba bent santykinės priklausomybės nuo Rusijos atstatymo. Tokių Kryme tikrai nemažai.

Krymas buvo nepriklausomas ne tik Girėjų dinastijos laikais, bet tam tikrą laiką ir sugriuvus Tarybų Sąjungai. 1991 m. rugsėjo 4 d. Krymo autonominės respublikos Aukščiausioji taryba priėmė deklaraciją apie suverenitetą ir nusprendė gruodžio mėnesį surengti referendumą šiuo klausimu. Dauguma gyventojų, ypač pradėję masiškai grįžti iš tremties totoriai entuzi-

astingai pasisakė už nepriklausomybę. Tuo remdamasi respublikos Aukščiausioji taryba pakeitė savo valstybės pavadinimą iš autonominės į savarankišką respubliką, save pavadino Krymo respublikos parlamentu, patvirtino Konstituciją ir Nepriklausomybės deklaraciją.

Tačiau nepriklausomybė truko neilgai. Spaudžiant ir grasinant centrinei Ukrainos valdžiai, nesulaukus rimtesnės paramos iš Rusijos, Deklaracijos apie nepriklausomybę galiojimas buvo sustabdytas, o vėliau nepriklausomybininkai buvo vėl sugrąžinti į autonominės respublikos rėmus. Tik 1995 m. Ukrainos Rada sugėbėjo galutinai palaužti Krymo nepriklausomybininkų siekius, panaikino Krymo prezidento postą ir Krymo Respublikos konstituciją.

Nenuostabu, kad turint tokią kovos už nepriklausomybę patirtį dabar, kai Ukrainoje vėl siautėja suirutė, Krymo nepriklausomybės idėjos naujai atgyja. Jos stiprėja ne tik opoziciniuose politikų sluoksniuose, bet ir valdžioje. Norint geriau suprasti situaciją būtina atkreipti dėmesį į tautinę Krymo gyventojų sudėtį. Iš 2,24 milijono gyventojų 58 proc. yra rusai, 24 proc. – ukrainiečiai, 12 proc. – totoriai, likusią dalį sudaro smulkios daugiausia rusakalbes baltarusių, armėnų, bulgarų, gruzinų, graikų, žydų ir kitos tautinės mažumos. Įvairiautę gyventojų sudėtį labiausiai atspindėjo 2006-2011 metų Krymo parlamentas, kuriame buvo apie 12 frakcijų, atstovaujančių tautiniams bei socialiniams gyventojų interesams. Bet frakcinės ir partinės peštynės gyventojams labai nepatiko ir todėl 2011 m. rinkimuose jie valdžią atidavė Regionų partijai, kuri buvo linkusi bendradarbiauti su komunistais ir su rusų arba rusakalbių interesams atstovaujančiomis partijomis. Regionininkai 2011 m. rinkimuose 100 vietų Krymo parlamente gavo 80 mandatų. Prie jų prisidėjo dar 8 komunistų ir prorusiškų partijų ▶

► atstovai, todėl valdančioji koalicija turi net 88 vietas parlamente ir gali savo nuožiūra spręsti visus svarbiausius Krymo likimo klausimus.

Labai svarbų vaidmenį nuslopinant Krymo nepriklausomybės idėjas ir išgelbstint šį pusiasalį nuo Abchazijos likimo 1991-1994 metais suvaidino Ukrainos prezidentas L. Kravčiukas, o 2009-2011 metais – vienas iš Regionų partijos lyderių, ištikimas V. Janukovičiaus bendražygis Vasilijus Džarty. Būtent šis V. Janukovičiaus pirmais pavaduotojas buvo paskirtas Krymo premjeru ir jam iškelta užduotis maksimaliai sustiprinti regionų partijos įtaką Kryme. 2011 metų Krymo parlamento rinkimų rezultatai parodė, kad šią užduotį V. Džarty sėkmingai įvykdė, sukeldamas didžiulį pyktį opozicinėse Ukrainos partijose, kurios atkakliai kapstėsi šio veikėjo biografijoje. Esą, būtent jis buvo Donecko kriminalinio pasaulio autoritetas,

turėjo net Vasios Bito pravardę, bandyta jį net tris kartus nuteisti už įmonių ir verslininkų reketavimą ir Regionų partijai naudingų pinigų plovimą.

V. Džarty mirė 2011 metais, pajungęs Krymą Regionų partijos, o tiksliau V. Janukovičiaus įtakai. Todėl būtent Krymo regionininkai, net tvirčiau už Rytų Ukrainos bendrapartiečius, palaiko dabartinį Ukrainos prezidentą, grasindami opozicijai Krymo nepaklusnumu, o kraštutinėje situacijoje ir nepriklausomybės atkūrimu. Tai ne vien kalbos. Pavyzdžiui, vasario pradžioje Krymo parlamento prezidiumas nusprendė sudaryti darbo grupę Konstitucijos pakeitimo projektui parengti, numatant gyventojų apklausą dėl Krymo statuso. Šis separatistinis veiksmas sukėlė audrą Ukrainos nacionalistų gretose. Suskubta kurti Maidano savisaugos gvardiją. Panašias jėgos struktūras pradeda kurti ir

prorusiški regionai. Tos struktūros kol kas ginkluotos tik beisbolo lazdomis ir savadarbiais Molotovo kokteiliais. Bet aštrėjant konfrontacijai į radikalų rankas gali patekti ir šiuolaikinių ginklų. Tuomet įvykių tikrai nesustabdys nei Ukrainos rados įstatymai apie bausmes už valstybinio perversmo organizavimą, nei Generalinės prokuratūros ir Vidaus reikalų ministerijos beviltiški bandymai nuginkluoti ekstremistines grupuotes.

Įvykiai Ukrainoje plėtojasi labai greit. Šiandien nebeįmanoma atspėti, kas bus rytoj ir kuo gali baigtis politinė bei ekonominė šios šalies suirutė. Nelinkėkime ukrainiečiams, kad jie, ryžtingai kovodami su nepritekiais piliečių gyvenime, su valdžios korupcija ir savanaudžiais oligarchais, pasuktų pilietinio karo keliu, dėl ko turbūt ne tik Krymas atsiskirtų nuo maištaujančio Kijevo. ■

Kodėl didžiosios valstybės neapsaugojo Rytų Europos nuo stalinizacijos?

Atsakymo į šį klausimą ieškoma žinomos amerikiečių žurnalistės Ane Aplebaum istoriniame veikalame „Geležinė uždanga: Rytų Europos sugniuždymas 1944–1956“ (lietuvių kalba išleido „Tyto alba“). Autorė rašo apie didžiąją geopolitiką, kaip apie nesikišimo politiką, ir tuo kaltina Vakarais. Ar tikrai Vakarai galėjo ir norėjo užkirsti kelią Stalino planams?

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, Tarybų Sąjungai atiteko didžiulė teritorija – visa Rytų Europa. Joje buvo sukur-

ti komunistiniai režimai. Apie šį periodą, aprašytą minimoje knygoje, buvo kalbama vienoje „Svoboda“ radijo laidų. Jos komentatorių mintis pateikiame šiame tekste.

Kai 1939-ųjų rugsėjo 1 d. Vokietija okupavo Lenkiją, ši buvo užtikrinta, kad Prancūzija ir Didžioji Britanija gins lenkų suverenitetą. Pirmąją okupacijos savaitę minios lenkų susirinko prie Prancūzijos ir Anglijos atstovybių Varšuvoje. Jie laukė, kad prancūzų ir anglų kariuomenės puls Vokietiją ir pradės

bombarduoti Berlyną. Tačiau nieko panašaus nenutiko. Lenkijos kampanija truko neilgai, ir jau rugsėjo 27-ąją šalis kapituliavo. Tuo pat metu, pagal susitarimą tarp Stalino ir Hitlerio, į Lenkiją įsiveržė TSRS kariuomenė. Atėjus spalviui, visa Lenkija buvo savo senųjų priešų rankose. Niekas nepadėjo Lenkijai 1939-aisiais, niekas nepadėjo ir po 1945 metų.

Bolševikinė Rusija turėjo savų sąskaitų su imperialistine Lenkija dar nuo 1920 metų. Dabar atsirado proga atsilyginti už nepasisekusį Tuchačevskio žygį į Varšuvą. TSRS

Vidaus reikalų liaudies komisariatą (NKVD) pradėjo nuoseklią lenkų elito naikinimo programą.

Savo ruožtu Hitleris Lenkijoje įgyvendino germanizacijos, žydų naikinimo, lenkų išskeldinimo ir atlaisvintų žemių apgyvendinimo vokiečiais planą. Pagrindinės vokiečių koncentracijos stovyklos buvo Lenkijos teritorijoje. Iš 5,7 mln. sunaikintų Europos žydų apie 3 mln. buvo išveičiami iš Lenkijos (tai yra 90 proc. visų Lenkijos žydų). Tokia didžioji geopolitika: nei Amerika, nei Anglija, žinojusios apie koncentracijos stovyklas, nebombardavo į šias stovyklas vedančių geležinkelių.

1941 m. birželį Vokietija užpuolė TSRS. Po Maskvos apgulties tarybinė kariuomenė pasuko vokiečius atgal ir privertė nueiti atgalinį kelią per anksčiau užkariautas šalis, kurios galiausiai pasirodė okupuotos dukart. 1944 m. vasarą tarybinė kariuomenė nesutrukdė SS daliniams sunaikinti 15 tūkstančių sukilusių lenkų partizanų ir 200 tūkstančių piliečių. Dar pusė milijono lenkų pateko į koncentracijos stovyklas. Varšuva buvo sunaikinta.

Tokia buvo, anot knygos autorės, didžiosios geopolitikos, kaip nesikišimo politikos, kaina.

1945 m. gegužę stalininis režimas ėmė Rytų Europoje įtvirtinti vadinamąsias „liaudies demokratijas“. Įvairiais būdais buvo susidoro-ta su politine opozicija.

Ką darė didžiosios Vakarų valstybės? 1946 m. kovą V. Čerčilis pasakė savo garsiąją kalbą apie „Geležinę uždangą“. Po metų prezidentas H. Trumenas paskelbė Tarybų Sąjungai „šaltąjį karą“. Tačiau, nepaisant kalbų apie laisvę, nesikišimo politika liko pagrindinis amerikiečių instrumentas pokario Europoje. Ta politika, priminsime, suklaidino ir tuos Lietuvos žmones, kurie išėjo į miškus. Streikai ir įvairūs protestai 1953 m. Rytų Vokietijoje ir 1956 m. Lenkijoje buvo

žiauriai numalšinti. JAV niekur nesikišo. 1956-ųjų sukilimas Vengrijoje virto didelio masto revoliucija ir baigėsi valdžios nuvertimu. Į Vengriją įžengė TSRS kariniai daliniai. Buvo nužudyta daugiau kaip 2 tūkstančiai žmonių, 200 tūkstančių paliko šalį. Valstybės galva Imrė Nadis buvo areštuotas, jam įvykdyta mirties bausmė. Vengrų revoliucionieriai irgi laukė Vakarų pagalbos, bet nesulaukė.

JAV 1961-aisiais netrukdė pastatyti Berlyno sieną. 1968 m. rugpjūtį pusmilijoninė Varšuvos sutarties šalių kariuomenė okupavo Čekoslovakiją ir nuvertė Dubčekovo vyriausybę, pasisakiusią už „socializmą žmogišku veidu“.

Jokios pagalbos iš JAV pusės nesulaukė ir *Aksominė revoliucija* 1989 m., dėl kurios žlugo TSRS.

45 metus TSRS buvo leisti šeiminkauti Rytų Europoje, ir į tokią padėtį Vakarai žiūrėjo pro pirštus. Kodėl?

Pasak „Svobodos“ radijo apžvalgininko, tai lėmė baimė dėl atominio karo, kuris baigtų visus karus – kartu su visa žmonija. Nereikėtų pamiršti, kad pusę amžiaus pasaulis stovėjo ties pasirinkimu tarp dviejų karų – Šaltojo ir Paskutiniojo. Šaltasis karas tapo pačiu veiksmingiausiu: jis išgelbėjo planetą. Tačiau kaip tik tai atrišo Maskvai rankas ir leido laikyti savo įtakoje Rytų Europos šalis.

A. Aplebaum knyga „Geležinė uždanga“ – tai pati istorija ir mėginimas suprasti, perprasti praėjusį laiką. Ją parašyti tapo įmanoma tik po 1989-ųjų, kai buvo atverti Rusijos ir Rytų Europos šalių archyvai. Tai įgalino padaryti du politinius atradimus. Jie stovi atstu vienas nuo kito. Pirma – Stalinas neplanavo okupuoti Rytų Europos. Jis, žinoma, bijojo karo su Jungtinėmis Valstijomis. Rusija buvo siaubingai nusilpninta – netekusi 26 milijonų gyventojų. Stalinas manė esant būtina sukurti buferį prie vakarinių

sienų, kad apsisaugotų nuo Vakarų. Antras atradimas buvo tas, kad TSRS vadovai neturėjo dvigubos buhalterijos. Jie iš tikrųjų tikėjo marksizmu-leninizmu.

Ar galėjo Jungtinės Valstijos užkirsti kelią Rytų Europos šalių stalinizacijai?

Daugiau kaip 50 metų šiuo klausimu būdavo tariamas vieningas žodis – Jalta. Būtent tada, 1945-ųjų vasarį, F. Ruzveltas įteikė Stalinui Rytų Europos šalis. Nors jam anuomet kėlė nerimą TSRS priėmimas į Jungtinių Tautų Organizaciją, tolesnis įtakos sferų dalijimasis, atsižvelgiant į šalių nugalėtojų interesus. Tačiau amerikiečių ekonominiai interesai nebuvo labai susiję su Rytų Europos šalimis: 2 proc. eksporto, 3 proc. importo – mažareikšmiai skaičiai Amerikai.

Didysis antikomunistas V. Čerčilis suprato, kad su Stalinu reikia elgtis kaip su sąjungininku. Jis sakė: „Jeigu Hitleris būtų okupavęs pragarą, aš turėčiau daryti reveransą velniui.“ Jis suprato, kas vyksta, bet nieko negalėjo padaryti, bijodamas pradėti naują karą ir vėl – dėl lenkų. Sena maksima teigia, kad politika – galimybių menas. Galima pridurti, kad politika – tai menas ne spręsti problemas, o gyventi su neišspręstomis. Kad ir kaip baisiai tai skambėtų. Iš čia pagrindinis klausimas: ar JAV turėjo įsikišti į situaciją Europoje dar iki 1989 metų?

1958 m. prancūzų politologas R. Aronas pabrėžė, kad Europos padalijimas į Vakarų ir Rytų buvo mažiausia iš blogybių, Vakarai nenorėjo pradėti karo, gal net atominio. Čia ir glūdi didžiosios geopolitikos esmė – daro išvadą A. Aplebaum. ■

Parengta pagal Bernardinai.lt

Liaupsės neliečiamiesiems, neklystantiesiems ir nenuvystantiems

Jonas Visockas

Motto

Labiau nei šventi jie: niekuomet neklysta.
Net alinant kaitrai žaliuoja, nevysta. –
Prie jų ir tauta prisiliest nebedrįsta...

Padėka

Ačiū skandinavų bankų filantropams:
nausėdoms, mačiuliams, ypač kropams!
Slavus sudorojot – tuščia jų tų slavų! –
skandinavų bankai riebę kąsnį gavo...

Nemalonus siūlymas

Jei sąžinė tau ne vidinio pasaulio dimensija,
greičiau tu, nenaudėli, mauki į suknistą pensiją!
Geriau dar – pradink, išgaruoki, išnyk!
Žinok, kad vis tiek teks išnykti vienašyk...

Apie sistemą

Sistema – tai ne mama:
oligarchų remiama
nepralaimi niekadoms
siekdama tik sau naudoms...
Ar supras kada kvailys,
kur sistemos smaigalys?

Apie kavos klubą

Kadise šauniai pilsčius kavą,
Prezidente taps bufetava. –
Džiūgaus net vokietukas šlubas –
bus Daukantynė kavos klubas...

Šiukštu!

Gali tu kritikuoti korifejų,
tik – Dieve gink! – šiukštu paliesti gėjų...
Nebedaryk, žmogau, didžiausio grieko:
apie šį vyrą – tik gerai ar nieko...

Jos Ekscelencija

Su juo pridusino daug oligarchų,
todėl ir nekeičia ji savo švarko...
Su juo šturmuos vėl mielą Daukantynę,
kad sunaikintų baisią jų landynę!..

*P. S. O Ekscelencija, na ką jūs! –
Juk oligarchai baisiai gajūs!!!*

Džiaugsmelis

Ploju, džiūgauju – juntu:
Zuokas taps Prezidentu!
Lietuva tuomet žydės,
Obama jam pavydės...
Vilnius tik neteks „žvaigždės“!..

Nepaprasta gadynė

Sulaukė jie nepaprastos gadyinės,
Kai nuo kėdžių neatplėšia sėdynės...

Apie Lietuvos gražintojus

Tiek tautoj priviso blūdo –
gražint Lietuvos panūdo...
Kaip ją gražins, Dieve mano,
anei vienas neišmano!..
Tik už paprastą idėją,
sako, kapšas jų didėja!!!

Būna ir taip

Scenos „žvaigždės“ sužibusios gėsta
ir tuomet joms jau būna tik... basta!

Prašymėlis

Galingi, turtingi, bedaliai,
Padėkite vargstančiai Daliai.
Aukokit po centą mažytį,
Kad ji sudorotų Balčytį.